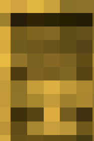
ÇANAKKALE GEÇİLMEZ

ÇANAKKALE GEÇİLMEZ

Bir Destanın Öyküsü

RecepŞükrüApuhan

iyiki kitaplar var...

ÇANAKKALE GEÇİLMEZ

Bir Destanın Öyküsü

Recep Şükrü Apuhan

TİMAŞ YAYINLARI | 1222
Popüler Tarih Dizisi | 5

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Emine Eroğlu

EDİTÖR
Adem Koçal

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Şubat 2009, İstanbul

ISBN
975-263-140-1

E-ISBN
978-

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi, Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00
timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

RECEP ŞÜKRÜ APUHAN

1958 yılında Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokulu İstanbul, Ankara ve İzmir'de okudu. Lise öğrenimini Çanakkale'de, yüksek öğrenimini İstanbul'da tamamladı.

Yazar; iletişim, başarı, yönetim, eğitim, tarih ve kültür konularında kitaplar yazdı, konferans ve seminerler verdi.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Büyük öğretmen olan ‘tarih’i iyi dinlediğimiz söylenemez. Uzun yıllar o öğretmenin derslerinden faydalanamadık. O canla başla bize hatalarımızı ve doğrularımızı anlatırken biz lüzumsuz şeylerle uğraşan öğrenciler gibiydik.

Çanakkale Savaşı, Anadolu toprağında nasıl tutunduğumuzu ve bundan sonra da nasıl tutunabileceğimizi anlatan önemli bir dersti. Tarihi bir defa daha kürsüye davet ederek bu dersi hepimiz için tekrarlamasını istedik.

* * *

İngiltere’ye Osmanlı Devleti’nin dört bir yanından ulaşan istihbarat raporları artık Osmanlı Devleti’nin tükendiğini, en az iki asırdır süren bölme, parçalama, zayıflatma faaliyetlerinin kesin sonuç verdiğini, son bir darbe için zamanın geldiğini bildiriyordu. İngiliz sömürgeciliği, bağımsız tek Müslüman devleti olan Osmanlı Devleti’ni dağıtmak ve kendisini İstanbul ile taçlandırmak için hazırdı.

Osmanlı Ordusu daha iki yıl önce Balkan Harbi’nde hezimete uğramış, Osmanlı Yönetimi siyasal kavgalar içinde karışmış, ülkede dirlik ve düzen kalmamıştı. Konsolosluklar azınlık çetelerine dağıtılmakta olan silahlarla doluydu. Bu duruma düşmüş bir devletin, dünyanın en güçlü donanması olan İngiliz donanmasına ve İngiltere-Fransa ittifakının acı bir kuvvete sahip ordularına direnebilmesi düşünülemezdi. Üstelik hem İngiltere hem Fransa sömürgelerinin kaynaklarını da kullanacak, on binlerce sömürge askeri beyinleri yıkanarak savaşa sürülecekti. Osmanlı, kaybetmeye mahkûm görünüyordu.

“Türk lokumları bizim olacak!”, “Türkleri yalnız İstanbul’dan değil, Anadolu’dan söküp atacağız!”, “İki hafta sonra İstanbul’dayız!” şarkılarının eşliğinde Çanakkale’ye doğru yola çıkan İngiltere ve Fransa, Gelibolu Yarımadası’nda Türk milletinin şanlı içtihadı ile karşılaştı. Mehmetçik “Ayağımda çarıkla, yedek parçası olmayan tüfekle, yarı aç yarı tok ben nasıl savaşayım? Bana hesap verin!” demeyecekti. Mehmetçik orasının olan bitenin hesap sorulacağı bir yer olmadığını, bundan sonra olacak olanlara karar verilecek bir yer olduğunu hissetmişti. Karadan ve denizden saatler süren bombardımanla alt üst olmuş siperlerin arasından kanlar içinde sürünerek çıkacak, son bir gayretle doğrulacak ve süngüsüyle düşmanın üzerine atılacaktır.

Yaralı Mehmetçikler sıraya girmiş, yaralarının sarılmasını bekliyorlardı. Doktor, sıradaki bir çavuşun ayağının etrafında kan biriktiğini gördü. “Senin yaran hâlâ kanıyor, öne gel, önce sana bakayım.” dedi. Çavuş, “Bırakın aksın!” cevabını verdi. “Balkan Cenginin karasını temizliyoruz!”[1]

İngiliz istihbarat raporları çok zor anlarda ülkenin yönetimini bir anda eline geçiriveren “Mehmetçik ruhu”nu anlayamamıştır. “Yetiş ya Muhammed, kitabın gidiyor!” diye haykıracak Binbaşı Lüfü Bey’den haberdar olamamıştır.

Hiç olmazsa bazı ruhlar her zaman dimdik ve sapasağlam kalacak, onlar da bütün düşmanlıklarla baş etmeye daima yetecektir.

* * *

Bu kitapta ilk önce I. Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi’nin açılma sebeplerini özetledik. Sonra 18 Mart 1915 deniz zaferine ulaşan yolu ve o büyük günü ayrıntılarıyla birçok kaynaktan faydalanarak anlattık.

Düşmanın karaya asker çıkardığı 25 Nisan 1915 günü, Çanakkale Savaşı’nın bütün karakterini taşır. 25 Nisan’a ayrı bir bölüm ayırdık. Daha sonra Çanakkale Muharebeleri’nin 25 Nisan 1915’ten 8 Ocak 1916’ya kadar bir özetini vermeyi uygun bulduk. Sonraki bölümlerde Mehmetçiğin eşsiz kahramanlığı ve fedakârlığı ele alındı.

* * *

Kitabın amacı Çanakkale Savaşı’nı bütün yönleriyle anlamak isteyen özellikle genç okuyucu için bir başlangıç, bir giriş olabilmektir. Çanakkale’de vatanı savunmak için gösterilen kahramanlıkla ilgili hemen herkesin bir bilgisi olduğunu ancak savaşın kendisine dair bilgilere sahip olunmadığını gördüğümüzden savaşın nasıl gelişip sürdüğünü özetleme ihtiyacı duyduk. Bunu yaparken kaynağı belli olmayan olaylara yer vermemeye çalıştık.

* * *

Çanakkale Geçilmez okundukça Mehmetçiği sevme sanatına sahip yürekleri yüreğimde hissedecek, bir müddet yurdun her köşesinden yükselecek “Seni seviyorum Mehmetçik” sesleriyle yürüyeceğim.

Aziz şehitlerimiz, toprağa düştüğünüz anlara karışıyor ve sizi gururla, sevgiyle, hürmetle, işte bir defa daha anıyoruz. Hüzünlenmeyin ve ümitsiz

olmayın. Sizi hiç unutmayacak ve size lâyık olmaya çalışacak evlatlarınız var.

Son olarak, aziz şehitlerimiz için yeryüzünün en güzel mısralarını yazmış olan Mehmed Âkif'i hasret ve sonsuz sevgi ile anıyorum.

Recep Şükrü APUHAN

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA ÇANAKKALE CEPHESİ

Sa vaş Başlıyor

İngiltere'nin sömürgecilikle elde ettiği zenginlik ve büyük siyasî güç karşısında Almanya'nın rahatsızlığı giderek artıyordu. Üstelik Fransa da sömürgecilik faaliyetlerini genişletiyordu.

1888'de İmparator olan II. Wilhelm "güçlü donanma, güçlü ordu siyaseti" ile Alman Milliyetçiliğine hız verdi. 1871'de Almanya'ya yenilen ve Alsace Lorraine bölgesini kaybeden Fransa, Almanya karşısında ikinci plana düşünce İngiltere'ye yaklaştı. Gittikçe güçlenen Alman ordusu Avrupa'da dengeleri sarsıyordu.

1911'de Fransa'nın Fas'a yaptığı çıkarmadan sonra Fas'ın Agadir Limanı'na Panther isimli harp gemisini yollayan Almanya niyetini belli etti.

Almanya'nın Afrika ve Okyanus adalarında kendisini rahatsız etmesi, Fas'taki Fransız varlığını sorgulaması İngiltere'yi endişelendirdi. Alman tehlikesi giderek büyüyordu.

İngiltere'nin İngiliz olmayanları hor görme siyaseti de Almanları derinden etkiliyor ve sinirlendiriyordu. II. Wilhelm İngiliz ordusu için "Aşağılık küçük ordu" diyecektir.

Rusya ise Uzakdoğu'da Japonlar tarafından durdurulunca Balkanlar'a dönmüş, Slavlığı koruma siyasetine ağırlık vermişti. Rusya'nın Balkanlar'ı ele geçirme amacı Almanya'yı kızdırıyordu. Almanya Balkanlar'da söz hakkı isteyen Avusturya'nın müttefikiydi ve Slavlığın Cermenliği ezmesine izin veremezdi.[2]

Her geçen gün sesini biraz daha yükselten Almanya karşısında Rusya, İngiltere ve Fransa'ya yaklaşmaya başladı. Almanya ise Balkanlar'daki Rus faaliyetlerine karşı tutumuyla Osmanlı Devleti'ne yakınlaşmış oluyordu. Bu yakınlaşmanın Mısır'ı tehlikeye düşürebileceği korkusu İngiltere'nin dikkatini arttırdı.

İngiltere'nin tek büyük güç olmasından nefret eden Almanya ile Almanya'nın sömürgelerine ortak olmak istemesinden hiddete kapılan İngiltere iki ayrı bloğun başında karşı karşıya geldiler.

Almanya, Avusturya–Macaristan, İtalya üçlü ittifakı, İngiltere, Fransa, Rusya üçlü itilâfı oluşmuş oluyordu.

İttifak-ı Müselles: Üçlü Birleşme ve İtilaf-ı Müselles: Üçlü anlaşma.

Sonradan İtalya itilâf; Osmanlı Devleti ve Bulgaristan, ittifak saflarına geçtiler. Sırbistan, Romanya, Yunanistan, Japonya ve ABD de İtilâf Devletleri'ne katıldı.

Artık dünya bir barut fıçısına dönmüş patlamak için bir kıvılcım bekliyordu.

Avusturya–Macaristan İmparatorluğu Veliaht Prensi Ferdinand ve eşi 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Sırp öğrenci Princip tarafından öldürüldü. Barut fıçısı tutuşuverdi.

Avusturya 23 Temmuz 1914'te verdiği ağır ültimatomun bütün maddelerinin kabul edilmediği gerekçesiyle Almanya'nın onayını alarak 28 Temmuz 1914'te Belgrat'ı bombaladı.

Gavrilo Princip suikastten sonra, yakalanırken...

29 Temmuz'da Rusya seferberlik ilan etti. 1 Ağustos 1914'te Almanya, Rusya'ya savaş açtı.

I. Dünya Savaşı başlamıştı.

3 Ağustos'ta Almanya, Fransa ve Belçika'ya; 4 Ağustos'ta İngiltere, Almanya'ya; 5 Ağustos'ta Avusturya, Rusya'ya; Karadağ, Avusturya'ya; 6

Ağustos'ta Sırbistan, Almanya'ya; 11 Ağustos'ta Karadağ, Almanya'ya; Fransa, Avusturya'ya; 13 Ağustos'ta İngiltere, Avusturya'ya harp ilân etti.

İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u Rusya'ya vaat etmeleri İtalya'yı İtilâf Devletleri'nin yanına çekecek, Osmanlı'dan toprak ve 12 Adalar vaadi ile saf değiştirecek olan İtalya 23 Mayıs 1915'te Avusturya'ya, 20 Ağustos 1915'te de Osmanlı Devleti'ne harp ilân edecektir.

Bulgaristan ise 5 Ekim 1915'te Almanya'nın yanında harbe katılacaktır.

İngiltere'nin öncelikli hedefi Osmanlı İmparatorluğu'nu dağıtmaktı. Bağımsız bir Müslüman devletinin varlığı, İngiltere'nin Müslüman sömürgelerindeki egemenliğinin temeline konulmuş bir bomba gibiydi.[3]

> *Osmanlı Devleti varlığını devam ettirdiği müddetçe İngiltere'nin veya bir başka Avrupa ülkesinin dünyayı denetleyebilmesi mümkün değildi.*

Üstelik orada yepyeni bir enerji kaynağı vardı. Bu kaynaklara mutlaka el konulmalıydı. Bunun da yolu Osmanlı'yı dağıtmak, Ortadoğu'yu zerrelere bölmek, buralarda uydu devletler oluşturmak ve bunları birbirine düşürmekten geçiyordu.

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Katılması

I. Dünya Savaşı'na gelinen süreçte Osmanlı Devleti siyasal kavgaların, kördüğüme dönüşmüş "çözüm" tartışmalarının ve kanlı suikastların sonuçlarıyla uğraşmaktadır.

1908'de Bosna-Hersek, 1911'de Trablus, 1912'de Balkanlar elden çıkmıştır. Acımasız, soğukkanlı ve olağanüstü akıllı İngiliz siyaseti Rusya ile kâh çekişerek kâh anlaşmış görünerek Osmanlı'yı silmek kararındadır.

Bitkin Osmanlı, İngiltere ve Rusya'nın tahrik ettiği Arap ve Ermeni ayaklanmalarıyla karşı karşıyadır.

1914 Eylül ayında Irak'ta, Şatra'da, Musul'da ve Barzani bölgesinde isyanlar vardır. İzmir'de Rumlar, doğuda Ermeni ve Nasturiler devletle harp halindedir. Irak'taki İtilâf Devletleri konsoloslukları çetelere dağıtılacak silahlarla doludur. Diğer taraftan Rusya, Ermenileri silahlandırmaktadır. Arabistan'da İngiliz faaliyetleri en üst safhaya ulaşmıştır.[4] İstanbul'da bazı gazeteciler ayaklanmalara destek olmakta, Yahya Kemal'in deyişiyle "kabak tadı veren yazılarla" Ermenileri savunmaktadırlar.

İngiltere'nin gözü Irak ve Suriye'dedir. Rusya hem Boğazları hem Kafkas sınırlarından İskenderun'a kadar uzanan bölgeyi istemektedir. İtalya'nın hayali 12 Adalar'dır.

Osmanlı Devleti 1908'de İkinci Meşrutiyet sancıları içinde iken İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nicola Finlandiya Körfezi'ndeki Reval'de buluşmuşlar, Osmanlı'yı paylaşma planlarını görüşmüşlerdi.

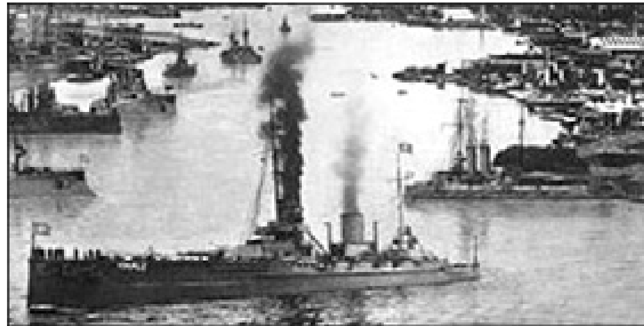
> *Daha savaş başlarken İngiliz Başbakanı Asquit, "Osmanlı Devleti kılıçla ortadan kaldırılacaktır.", Savaş Bakanı Kitchener da "Türkiye'yi mahvedinceye kadar savaşa devam edeceğiz." diyeceklerdir.*[5]

Rusya 14 Ocak 1914'te "Boğazları İşgal Komisyonu" kurmuştu. Rus Dışişleri Bakanı Sazanov 23 Mart 1914'te Çar'a verdiği raporda, "Boğazlar için harekete geçme zamanı geldi" diyordu.[6]

İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki hareket ve planları çok açık olduğu halde savaş yaklaşırken Osmanlı Devleti hem İngiltere hem de Fransa ile bir ittifak arayışını ihmal etmedi. Bu arayış bir sonuç vermeyecekti. İngiltere ve müttefiklerinin yıkmayı planladıkları bir devletle ittifaka girişmesi düşünülemezdi.

Osmanlı'nın tarafsız kaldığı bir dünya savaşından galip çıkacak İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı'dan ufacık bir iz kalmamacasına yüklenecekleri ise belliydi. Osmanlı–Almanya yakınlaşması bir tercihten çok bir mecburiyet olarak ortaya çıktı.

Türk Devleti, İngiltere ve Rusya'nın topraklarına mutlaka saldıracağını düşünüyor ve çekilmek kaçınılmaz olsa bile vuruşa vuruşa çekilmeyi tercih ediyordu. Bu takdirde savaşın sonucu ne olursa olsun ortaya çıkacak manevî güç bize yeniden bir varlık inşa edebilme imkânını verecekti. Elde bir Türk Devleti kalması için Kafkasya'da, Irak'ta, Suriye'de vuruşmak gerekiyordu.

Goben (Yavuz) ve Breslav (Midilli) zırhlıları Türk sularında.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti varlığını I. Dünya Savaşı cephelerinde şehit olmuş yüz binlerce mübarek evlâdına borçludur, gücünü de halen Libya'daki, Yemen'deki, Galiçya'daki şehitlerinden almaktadır.

Almanya ise Osmanlı'nın savaşa girmesini istiyordu. Çünkü bu takdirde Rusya kuvvetlerinin bir kısmını Kafkas Cephesi'ne gönderecek, İngiltere Batı Cephesi'ne bütün varlığını koyamayacak, bu durum da Almanya'yı rahatlatacaktı.

2 Ağustos 1914 günü İstanbul'da Türkiye ile Almanya arasında gizli işbirliği anlaşması imzalandı.

Aynı gün İngiltere'de bir arbede yaşanıyordu. İngiltere 7.5 milyon altın karşılığında sipariş ettiğimiz ve parasını ödediğimiz iki harp gemisine bayrak çekme töreninden yarım saat önce el koyduğunu açıklıyor, gemilere zorla çıkan denizcilerimiz İngilizlerle yaka paça oluyordu.

Akdeniz'de bazı limanları bombalayan ve bir-iki gemi batıran Alman harp gemileri Goben ve Breslav 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'na girdi. Gemiler iki saat süren bir telefon trafiğinden sonra içeri alınarak İstanbul'a gönderildi. Ortaya çıkan diplomatik kriz karşısında zaman kazanmak isteyen Osmanlı Devleti bu gemileri satın aldığını bildirdi. Gemilere Yavuz ve Midilli adları verilecektir.

11 Ağustos 1914 sabahı Alman gemilerinin arkasından Çanakkale'ye gelen İngiliz filosu Boğaz'a girmek istedi. Boğaz'a girişi engellenen Amiral Carden, "Elimizde harp halinde bulunduğunuza dair bir bilgi yok." dedi. Kendisine, "Bu işler diplomatları ilgilendirir. Burada toplar konuşur." cevabı verildi.[7] Filo, Boğaz açıklarına çekilip beklemeye başladı.

29/30 Ekim 1914 gecesi Karadeniz'e açılan Goben ve Breslav, Odesa ve Sivastopol limanlarını bombaladı.

31 Ekim 1914'te Osmanlı Devleti fiilen harbe girmiş oluyordu.

Rusya 2 Kasım 1914'te Osmanlı'ya harp ilan etti.

3 Kasım 1914'te İngiliz harp gemileri Ertuğrul ve Seddülbahir, Fransız harp Gemileri de Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bombaladı. 17 dakika süren bombardımanda Seddülbahir tabyalarının merkez cephaneliği isabet alarak havaya uçtu. 5 subay ve 80 askerimiz gömülecek tek parçaları kalmadan şehit oldu.[8]

5 Kasım’da İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti’ne harp ilân etti. Osmanlı Devleti buna karşılık 16 Kasım 1914’te “Cihad-ı Mukaddes” çağrısı yaptı. Fakat asırlardır göğsünde kan, gözünde yaş eksik olmamış Mehmetçikten başka cevap veren olmadı.

O, son bir gayretle yine silahına davrandı, yine büyüklerinin elini öptü, yine çocuklarını, sevgilisini, dumanı iyice zayıflamış baba ocağına emanet edip yollara düştü.

Çanakkale Cephesi

2. Abdülhamit’in “Düvel-i Muazzama’nın şımarık çocuğu” dediği Yunanistan’da savaşın başlamasıyla birlikte hesaplar da başlamıştı.

Yunan Başbakanı Venizoles 27 Ağustos 1914’te Londra’ya gönderdiği telgrafta, “Kara ve deniz kuvvetlerimiz emrinizdedir” diyordu. Bu telgraf İngiltere’nin dikkatini Çanakkale’ye çevirdi.[9]

Ancak Rusya Yunanistan’ın İstanbul’u ele geçirmesinden korkuyor, Yunan Kralı da asker vermek için Bulgaristan’ın tarafsızlığını şart koşuyordu.

İngiltere Yunanistan’ı kullanmaya hazırdı ama bu plan daima Rusya engeliyle karşılaşacaktır.

Kasım 1914’te İngiliz hükümeti ve komutanlar Çanakkale’ye taarruz düşüncesini tartışmaya başladılar.

25 Kasım 1914’te İngiliz Harp Meclisi’nde bir konuşma yapan Bahriye 1. Lordu (Bahriye Nazırı) Winston Churchill, Çanakkale’ye taarruzla elde edilecek faydaları sıraladı ve şöyle dedi:

“Türklerin gırtlağı bu boğazdadır. Onu demir bir el ile şöyle bir sıkmak yeter.”[10]

2 Ocak 1915’te Rusya’nın feryadı duyuldu. Grandük Nikola Kafkasya’da zor durumda olduklarını bildiriyor ve Türkiye’ye karşı harekete geçilmesini istiyordu. Onlar doğusuna hücum ederek Almanya’nın Batı Cephesi’nden asker çekmesini sağlamışlar, İngiltere ve Fransa’yı rahatlatmışlardı. Öyleyse şimdi yardım etme sırası İngiltere’deydi. Bununla birlikte Rusya, İngiltere’nin İstanbul’u tek başına ele geçirmesinden kaygılanıyor, ileri gitmemeleri konusunda İngiltere’yi uyarıyordu.[11]

Eceabat Kılavuzu'ndan.

İngilizler hiçbir zaman Boğazları Ruslara verme düşüncesinde olmamışlar ama "Vereceğiz" oyalamasından da geri kalmamışlardır. 1916 Ekiminde yayınlanan bir vesikaya göre İngiltere Başbakanı Grey, "Rusya'yı ayakta tutabilmek için böyle bir teminat esas teşkil ediyor." diyordu.[12]

Rusya'nın feryadı üzerine İngiliz Harbiye Nazırı Lord Kitchener Çanakkale'ye taarruz planının ayrıntılarını araştırmaya başladı. Çanakkale'nin yalnızca donanma ile zorlanması düşüncesi giderek ağırlık kazanıyordu.

11 Ocak 1915'te Amiral Carden taarruz planını Bahriye Nezareti'ne sundu. Harp Meclisi 13 Ocak 1915'te Çanakkale'nin şubat ayında bombardımana tutulmasına karar verdi. İngiliz donanmasının bir hamlede İstanbul'a varabileceği ve Rusya'nın buğday ihraç edebileceği haberleri Şikago borsasında buğday fiyatlarını düşürmeye başladı.[13]

ABD’nin İstanbul Büyükelçisi Henry Morqenthau şöyle diyordu: “200 yıldan beri zaferden zafere koşan, dünyanın tek yenilmez gücü olan İngiliz Donanması’na karşı Çanakkale’deki üç-beş topun galip gelmesi nasıl umut edilebilirdi?”[14]

İngiliz Harp Meclisi 28 Ocak 1915’te Çanakkale’nin donanma ile geçilmesi planını onayladı. Fransa da taarruza katılmayı kabul etti. Rusya ise donanmasıyla İstanbul’a hücum etmesi teklifini “Yeterli gemim yok.” diyerek geri çevirdi. Bu durum Rusya’nın İstanbul üzerindeki düşüncesini tekrar hatırlatmasını engellemedi. Ruslar Odesa’da ordu topluyordu. İngiliz donanması Boğazları geçer geçmez bu ordu İstanbul’u işgal edecekti.[15]

İngiltere Batı Anadolu’dan “pay” ve ayrıca Kıbrıs’ı teklif ederek Yunanistan’dan Gelibolu’ya asker çıkarmasını istedi. Ancak Yunan Kralı’nın Bulgaristan tehlikesine karşı Selanik’te 2–3 kolordu toplanması şartı üzerine bundan vazgeçti.

İngiliz Harp Meclisi 17 Şubat 1915’te, donanma Marmara’ya girdikten sonra kara kuvvetlerinin işgal için kullanılmasına karar verdi. Donanmanın Çanakkale Boğazı’na yapacağı yıpratma hücumları ile bunu takip edecek asıl hücum bir aylık bir süre gerektiriyordu. Bu süre içinde kara kuvvetleri hazırlanmış olacaktı.[16]

Bu karardan sonra 19 Şubat 1915’te Boğaz’a ilk hücum yapıldı.

Çanakkale Cephesi’nden Ne Bekleniyordu?

Çanakkale’de bir cephe açılmasının görünürdeki amaçları, Rusya üzerindeki baskının azaltılması, Almanya’ya sempati duyan İtalya’ya gözdağı verilmesi, Balkan Devletleri’nin tarafsızlığının veya İngiltere’nin yanında savaşa girmelerinin sağlanmasıydı.

Çanakkale Cephesi’nin daha temel sebepleri ise şunlardır:

İngiltere, İstanbul’u susturarak Süveyş Kanalı ve Hindistan yolu üzerindeki Türk tehlikesini tamamen ortadan kaldırmak, diğer cepheleri bir hamlede tasfiye etmek istiyordu.

Rusya, Almanya ile anlaşabilir ve Boğazları alıp savaştan çekilebilirdi. Bu İngiltere için bir felâket olurdu. İstanbul, İngiltere’nin en önemli hedefiydi. Ayrıca Rusya savaştan çekildiği takdirde İngiltere ve Fransa’nın Batı Cephesi’nde baş başa kalacakları Almanya ile baş edebilmeleri çok zor olabilirdi.

Rusya'nın Almanya ile anlaşmadan da Boğazlara ulaşabilme ihtimali vardı. Ruslar o sıralarda Karpatlar'ı aşmış durumdaydı. Öyleyse İngiltere İstanbul'a Ruslardan önce girmeli, ipleri elinde tutmalıydı.[17]

Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesinde ipler kimin elindeyse aslan payı da onun olacaktır. Bu yönden Çanakkale'de İngiltere'nin gerçek amacı Osmanlı'dan ne kalacaksa hepsiyle sömürgeciliğini taçlandırmaktı.

Avustralya'da gençleri Çanakkale'ye savaşmaya çağıran bir ilan.

İngiltere ile Rusya arasında Boğazlar konusunda yapılan gizli-açık anlaşmaların hiç birinin İngilizler açısından bir değer taşımadığı çok sonraları daha iyi anlaşılacaktır.

18 MART 1915 BO⁄AZDA BÜYÜK SAVAŞ

18 Mart'a Gelirken

18 Mart öncesi hücumların amacı Boğaz'ın önce dışındaki sonra merkezindeki tabyalarımızın imha edilmesi, Boğaz'daki mayınların temizlenmesi ve Türk savunmasının manevî yönden çökertilmesiydi.

Bu amaçla Boğaz'a ilk hücum 19 Şubat 1915'te yapıldı. Saat 07.45'te Boğaz önlerine gelen İngiliz ve Fransız harp gemileri dış tabyalarımızı 10 saat boyunca bombaladı. Bombardımana uçaklar da katıldı. Ertuğrul ve Orhaniye bataryalarımızdan ikişer topla açılan ateşte 7 düşman gemisi isabet aldı. 4 askerimiz şehit oldu, 11 askerimiz yaralandı. Düşmanın çekilirken açtığı son ateşteki şehit, Trabzonlu genç subay Murtaza'ydı.[18]

22 Şubat 1915'te İngiltere'de Globe Gazetesi: "Türk istihkâmlarının saf dışı bırakılmasından dolayı hayret etmeye ihtiyaç hissetmiyoruz."[19]

25 Şubat 1915 günü saat 9’da 15 harp gemisi Ertuğrul ve Orhaniye tabyalarına ikinci hücumu başlattı. Karşılık veren toplarımızın namlu çemberleri yoğun ateşten koparak parçalandı. Öğleye doğru son mermilerini atan Ertuğrul tabyası toprağa gömüldü. Gemiler Seddülbahir’e yönelirken Yüzbaşı Seyfettin’in emri ile top başı eden askerlerimiz buradan Agamemnon zırhlısına isabetli atışlar yapıp sığınaklara geçtiler.

Az sonra da düşman bombardımanı Kirte’ye kadar “üst üste bir şey” bırakmadı. Bataryamız enkaz haline geldi.

Batarya karanlıkta ve yağmur altında ağlaya ağlaya Kirte’ye çekildi. Askerler burada verilen yemeği reddettiler. Bir er şöyle diyordu: “Bu nimet geçer mi insanın boğazından... Toplarımız gitti efendim.”

Emir üstüne hiç olmazsa birer çorba içmeye razı oldular. “Göreceğiniz işler hatırına” demişti komutan.[20] Bugün 13 şehit, 19 yaralı vardı.[21]

İngilizler ertesi gün karaya bir müfreze çıkarıp sağlam kalan namluları da dinamitledi.

Haber İngiltere’de duyulduğunda Londra halkı Picadilly ve Trafalgar meydanlarında karlar içinde içki içip dans etti.[22]

26 ve 27 Şubat 1915’te muhriplerin himayesindeki mayın tarama gemileri Boğaz’a girdi, 3 muhrip merkez (orta) bataryalarımıza ateş açtı. Kumkale ve Seddülbahir’e çıkarılan askerler kıyıda tahribat yaptı.

> *2 Mart 1915’te Akdeniz Filo Komutanı Amiral Carden Londra’ya bir telgraf çekti: “Havalar müsait gittiği takdirde iki hafta sonra İstanbul’da olacağımızı umut ediyorum.”*[23]

Aynı günün gecesinde 6 mayın tarama gemisi Boğaz’a girdi. Tek projektörümüzle aydınlatılan bu gemiler Soğandere seyyar bataryası tarafından dağıtıldı. Üçü battı, diğer üçü de yaralandı.

Bir gemiden sökülen eski model tek projektörü Dnz. Yüzbaşı Ahmet Hidayet ıslah etmiş, buna bir motor ve dinamo uydurarak bir araba üstünde seyyar hale getirmişti. Ahmet Hidayet bu yolla sonradan 6 projektör daha yaptı.[24]

3 Mart 1915 günü Seddülbahir önüne gelen büyük bir harp gemisi Kepez kıyılarını bombaladı. Ağaçlar kökünden söküldü. Gece de 9 mayın tarama gemisi 2 muhriple Boğaz’a girdi. Bu gemiler “budanarak” çekildi.

İngiliz donanmasının Boğaz'da merkez tabyalarımızı bombalaması İngiltere'nin Boğaz'ı kolay geçeceği tahminlerini güçlendirdi. Rusya yine harekete geçmişti. Yunanistan'ın 3 tümenle harbe katılmak istemesi üzerine Çar, 3 Mart'ta İngiliz Konsolosuna, "Özellikle Yunan Kralı Konstantin asla İstanbul'a girmemeli." dedi.[25] 4 Mart'ta da İngiltere'ye bir nota veren Rusya Boğazları istedi. İngiltere ve Rusya'nın 10 Nisan 1915'te yapacakları anlaşma şöyle olacaktı:

İstanbul, Boğazlar, Trakya'nın güneyi, Sakarya Nehri ile İzmit Körfezi'nin sonradan belirlenecek bir noktası arasındaki bölge ve Marmara Adaları Rusya'ya verilecek. Rusya da İngiltere ve Fransa'nın Asya Türkiye'sindeki özel haklarını, Osmanlı egemenliğinden ayrılacak Arap ülkelerinin bağımsızlığını kabul edecek.[26]

> *4 Mart'ta dış tabyalar yine bombalandı. Seddülbahir ve Kumkale'ye dörder ağır makineli tüfek takviyeli birer bölük çıkarıldı. Her iki sahilde de bunlar süngü ile geri atıldı. Yalnız süngüyle mi? Hayır!*

O gün Seddülbahir'de 27. Alay 3. Tabur 10. Bölüğünden yarım piyade takımı vardı.[27] Bu yarım takıma Mustafa oğlu Bigalı Mehmet Çavuş komuta ediyordu. O Mehmet Çavuş ki övülmüş bir dua gibidir. Tüfeğinin mekanizması bozulunca düşmana taş atmaya başlar. Hırsından tüfeğini yere atınca da bunu gören düşman, ayağa kalkıp üzerine ateş açar. Sonrasını Biga'da Uluğ İğdemir'e şöyle anlatır:

"İstihkâm küreğini çekerek üzerine atıldım. Kaç kişiyi vurduğumu hatırlamıyorum. Gözümü açtığım zaman kendimi sıhhiye çadırında buldum."[28]

Ordusuna çok güvenen fakat yanılan General de Robeck.

O sıralarda Çanakkale’ye yeni gelmiş olan Yarbay Mustafa Kemal gece yaralılar arasında dolaşırken rastladığı Mehmet Çavuş’un fedakârlığını nişan verilmesi teklifiyle rapor edince Türkiye Mehmet Çavuş’u tanır. Daha sonra Kayserililer ona altın saat gönderirler.

Düşmanın 4 Mart’ta karaya asker çıkarmasının amacı hem tahribat yapmak hem de tutunabildiği takdirde donanmanın hücumundan evvel karada bir dayanma noktası oluşturmaktı. Karaya çıkanlar denize dökülünce piyade dolu sandal ve mavnalar geri çekilmiştir.[29]

6 Mart 1915. Daily Telegraph Gazetesi: “Dehşetli silahlarımızın çok geçmeden Türk İmparatorluğu’nun başkentinde hükümran olacağını umut edebiliyoruz.

Donanmamız, Napolyon’un dünyanın anahtarı dediği bu meşhur ve tarihi şehrin üçüncü dönemini kapayacaktır.”

Standart Gazetesi: “Bu iş İngiliz ve Fransız filosu er ve subaylarına keyif veriyor. Filo çok geçmeden Marmara’ya ulaşacaktır.”[30]

7–8 Mart günleri merkez tabyalarımız yine bombalandı. 10 ve 11 Mart gecelerinde büyük harp gemileri korumasında mayın taraması yapıldı. 12 Mart günü Anadolu ve Rumeli sahilleri saatlerce bombalandı.

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanlığı’na atanan General Hamilton 13 Mart’ta Londra’dan yola çıktı.

16 Mart 1915’te zamanının beş yeni savaş gemisinden biri ve en güçlüsü olan Queen Elizabeth’in Inflexible zırhlısı ile birlikte “resmen” filoya katılmasına karar verildi.[31] O zamana kadar toplarını Akdeniz’de deneyen Queen Elizabeth şimdi denemelerini Türkler üzerinde yapabilecekti.[32] İngiliz komutanlar, eski sistem Türk istihkâmlarının bu geminin ağır toplarına dayanamayacağı görüşündeydiler.

Öteden beri rahatsızlığı bulunan Filo Komutanı Amiral Carden görevinden alındı. O Malta’ya giderken yerine Amiral John de Robeck getirildi.

17 Mart 1915’te Bozcaada’da yapılan toplantıda büyük hücumun ertesi gün yapılmasına karar verildi. Mayınlar temizlenmiş, tabyalar yerle bir edilmişti. Toplantıya Hamilton da katıldı. John de Robeck “Baylar” dedi. “Yarın akşam Marmara’dayız.”[33]

Zamanın en iyi savaş gemilerinden Inflexible.

Boğaz geçildiği takdirde karada kullanılacak iki tümenlik işgal kuvveti de Limni'de toplanmıştı.[34] Yunan Başbakanı Venizoles, Limni adasını İngilizlere rahatça kullandırabilmek için kendince iyi bir yol bulmuştu: "Türkler Limni'nin bize ait olduğunu tasdik etmiyor. Öyleyse burayı Türk toprağı gibi işgal edebilirsiniz."[35]

Sunday Times Gazetesi'nden Ashmead Bartlett[36] şöyle yazıyordu:

"... İlk İngiliz harp gemisi Boğaz'dan geçtiği anda Avrupa'da Türk Devleti'nden iz kalmayacaktır. Buraya yığılan gemiler belki de Hıristiyanlık âleminin Türklere karşı yapabileceği son Haçlı Seferi içindir.

Bu son Haçlılar bir zamanlar Viyana kapılarından Kudüs'e kadar uzanmış olan eski Osmanlı İmparatorluğu'nun her bir köşesinde kemikleri dağılıp kalmış ortaçağ şövalyelerinin öcünü alacaktır."[37]

Ama gerçekten mayınlar temizlenmiş midir ve istihkâmlar yerle bir midir?

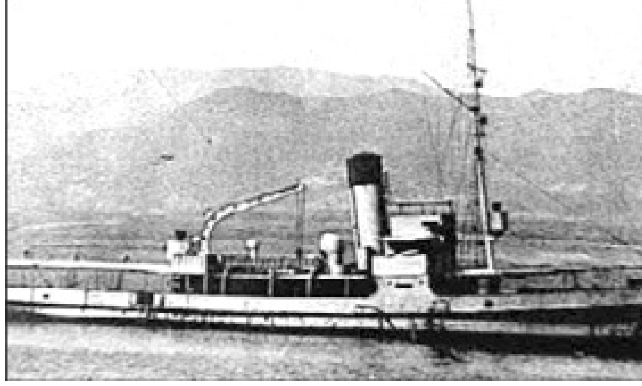
Savunma

Boğaz dışındaki tabyalarımız şunlardı: Avrupa tarafında Seddülbahir ve Ertuğrul, Asya tarafında Kumkale ve Orhaniye tabyaları. Bu tabyalarda 19 ağır top bulunuyordu. Ayrıca havan ve hafif mantelli toplar yerleştirilmişti. Dış tabyaların görevi düşmanı mümkün olduğu kadar uğraştırmak, Boğaz'a girişimlerini zorlaştırmaktı. Ancak buradaki topların en uzun menzili 16 km idi.

Merkez tabyalarımız Çanakkale ve Kilitbahir etrafındaydı. Anadolu tarafında Mecidiye, Nara, Hamidiye, Çimenlik, Dardanos, Rumeli tabyaları vardı. Bu tabyalara irili ufaklı 137 top yerleştirilmişti. Adı ateşli olan bu

topların en uzun menzili 16.900 metre idi. Tahkimat toprak siperlerden ibaretti.

Bunların dışında iç tabyalar denilen, tepe gerilerindeki gizli mevzilerde 8 top, 24 adi obüs, 10 tane de havan vardı.[38]

Nusret mayın gemisi.

Savaş gemilerinden çıkarılan toplarla Mesudiye, Cevat Paşa, Muin-i Zafer gibi yeni bataryalar kurulmuş, sahra obüsleriyle eski tip havanlar Erenköy ve Tenger sırtlarına yerleştirilmiş, soba borularından sahte bataryalar yapılmıştı.[39]

İngiliz-Fransız harp gemilerindeki top sayısı ise 336 idi.[40] Bunların çoğu seri ateşli büyük toplardır.

Top sayıları çeşitli kaynaklarda farklı farklıdır. Meydan Larousse Ansiklopedisi Türk toplarının sayısını 150, düşman filosundaki top sayısını da 506 olarak gösterir.

Bunlardan başka 10 hatta 367 mayın dökülmüştü.[41] Ancak dökülecek başka mayınlar da vardı.

17 Mart 1915 gecesi saat 22.30'da Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Bey, Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'i çağırtarak eldeki son mayınların da dökülmesi emrini verdi.[42]

Nusret mayın gemisi gece yarısından sonra harekete geçti. Geminin süvarisi Önyüzbaşı Tophaneli Hakkı Bey'di. Eldeki son 26 mayın Türk ustaları tarafından yapılmış ve ücreti Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından ödenmişti. Gemide 1. Çarkçı Önyüzbaşı Ali, 2. Çarkçı Ahmet, 3. Çarkçı Hasan'dı. Güverte Yüzbaşısı Hüseyin, Elektrik Subayı Teğmen Hasan Abdullah ve Topçu Subayı Teğmen Kadri de bu tarihi yolculukta görevliydiler. Gemide 56 er vardı.

Binbaşı Nazmi Bey, 26 mayının Erenköy Koyu Akyarlar Mevkii'ne dökülmesini tamamladığında saat 03.20 idi. Nusret mayın gemisi, 05.40'da Çanakkale'ye döndü.[43]

17 Mart akşamı bir İngiliz uçağı Boğaz'ı taramış, mayın bulunmadığını rapor etmişti.[44] Nusret'in harekete geçtiği saatlerde Boğaz'dan çıkmak üzere olan son mayın tarayıcılarının raporu da aynıydı.[45] Bu yüzden bu yeni mayın hattı İngilizler için çok şaşırtıcı olacaktır.

> *Düşman gemilerinin Erenköy Koyu'nda ateşimizden korunabildikleri görülünce dökülmesine karar verilen son mayınlar sabah olduğunda çok iş görecektir.*[46]

18 Mart 1915 - Zafer Günü

Gelen haberler düşmanın her an Boğaz'a yüklenebileceğini gösteriyordu. Savunma hazırdı.

18 Mart sabahı teftiş için Kilitbahir'e geçmek üzere karargâha gelen Cevat Paşa (henüz terfi etmişti) nöbetçi gözetleme subayından bir telefon aldı. Bozcaada önlerinde hareket vardı. Cevat Paşa, Kurmay Başkanı Yarbay Selahattin Adil Bey'den keşif yaptırmasını istedi. Alman Binbaşı Karl Schneider ve Yüzbaşı Serno 17 Mart'ta gelmiş olan bir Gotha uçağı ile havalandılar. Düşman Boğaz'a doğru ilerliyordu.[47] "Hazır ol" emrini alan subaylar idare ve gözetleme yerlerine, erler toplarının başına koştular. Anadolu ve Rumeli tabyalarından ezan sesleri yükseliyordu.[48] Topçular toplarını öpüyorlardı.[49] Toprak tabyalardaki adi ateşli topların, zamanının en güçlü donanmasına karşı savaşı başlamak üzereydi.

İngiliz Queen Elizabet Zırhlısı.

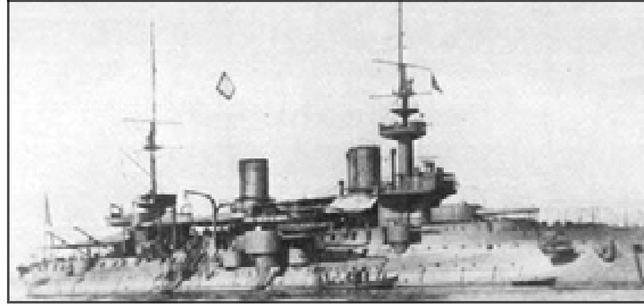
Düşman filosu saat 10.00 sıralarında Boğaz'ın önüne geldi.

A hattında Amiral de Robeck emrinde Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson ve Inflexible zırhlıları vardı. Bunların güney ucunu Triumphe, kuzey ucunu Prens George koruyordu.

Amiral Guepratte emrindeki 4 Fransız zırhlısı B hattındaydı: Gaulois, Charlemagne, Bouvet ve Souffren.

C hattında Albay Hayes Solder emrinde; Majestic, Swiftsure, Ocean, Irresistible, Wengeance, Albion zırhlıları bulunuyordu. Bunlar Canopus ve Cornwallis zırhlılarının korumasındaydı. Filoda ayrıca 1 uçak gemisi, muhtelif muhripler, mayın tarama gemileri ve kruvazörlerdeki deniz tümeni kıtalarını karaya taşıyacak 7 nakliye gemisi vardı.

Saat 11.25'te merkez tabyalarımızın 8 mil yakınına sokulan A hattı zırhlıları buradan korkunç bombardımana başladı. Ağır toplarımız, filonun menzil içine girmesini bekliyordu. Saat 12'de Inflexible ilk isabeti aldı. Queen Elizabeth şehri bombaladı. Çanakkale yanıyordu. Tabyalarımız kızgın demir yağmuru altındaydı. Gökten alev yağarken büyük toprak kütleleri de göğe fırlıyordu. Gemiler duman içindeydi. Sular toplarımızla birlikte patlıyor, dev su sütunları göğü tutuyordu.

"Denize atılan bir tabak gibi" sulara gömülen Bouvet.

Agamemnon 12.30'a kadar yedi isabet aldı. Dardanos tabyasındaki toplar toprağa gömüldü. Subay ve erler ağır ateş altında topları yine hazırladılar.

Amiral de Robeck 12.30'dan sonra B hattını teşkil eden Fransız zırhlılarını harekete geçirdi. Şimdi "Harp gemileri ile kara bataryaları arasında yaşanmış muharebelerin en büyüğü" cereyan etmektedir.

Saat 13.30'da Gaulois ağır şekilde yaralandı ve su almaya başladı. Bu gemi ilerleyen saatlerde zorlukla Tavşan Adalarında karaya oturtulacaktır. Saat 13.45'te Bouvet isabet alarak sarsılmaya başladı. Bir isabet de Charlemagne alırken cephaneliklerinden biri infilak eden Souffren savaş dışı kaldı. Bouvet'den denize dökülen askerlerin perişan hali karşısında

hislenip “Allah’ım, bu facia son bulsun.” diye dua etmekte olan Anadolu Hamidiyesinin imamı, tam üzerinde patlayan mermi ile et ve kemik parçalarından bir yağmur haline gelerek şehit oldu. O sırada Erenköy’deki mayın hattına düşmüş olan Bouvet, “denize atılan bir tabak gibi” iki dakika içinde sulara gömüldü.[50]

Bu sahneyi seyreden biri vardı: Cideli Mehmet Çavuş. Onun iki ayağı da kopmuştu ve son nefesini vermek üzereydi. Bouvet vurulunca yükselen sevinç çığlıkları üzerine, “Ne olur kardeşlerim, ben de göreyim” diye yalvarmış ve Anadolu Hamidiyesinde nişancısı olduğu topun başına getirilmişti. Bouvet sulara gömülürken o da gülümseyerek son nefesini verdi.[51]

Aynı anlarda Dardanos yine toprağa gömülmüştü ve askerler yine toplarını ateşe hazırlıyorlardı.

Muharebe çok şiddetlendi. Tabyalarımızın üzerinde bir şimşek denizi dalgalandı. Toplarımız sıkışıyor, haberleşme tesisleri yerle bir oluyor, toprağa gömülen topların kurtarılması insanüstü bir gayret istiyordu.

Saat 14’te Filo, Namazgâh tabyasını bombardıman etti. Ateş kesilince elinde gres kovasıyla top yataklarını yağlamak için koşan Edremitli Muharrem Çavuş ansızın başlayan ateşte ikiye bölündü. Yanık ve kanlı iki kuru dal halindeki bacakları kopmak üzereyken asırların aşk ve medeniyet kelimeleriyle veda etti: “Vatan sağ olsun. Hakkınızı helâl edin.”[52]

Mayın tarayıcılar harekete geçmişti. Soğanlıdere bataryasına bir telefon geldi: “Şemsi, hazır ol!” 14.20’de 5 mayın tarama gemisi ve bir muhrip sulara gömülmüştü.

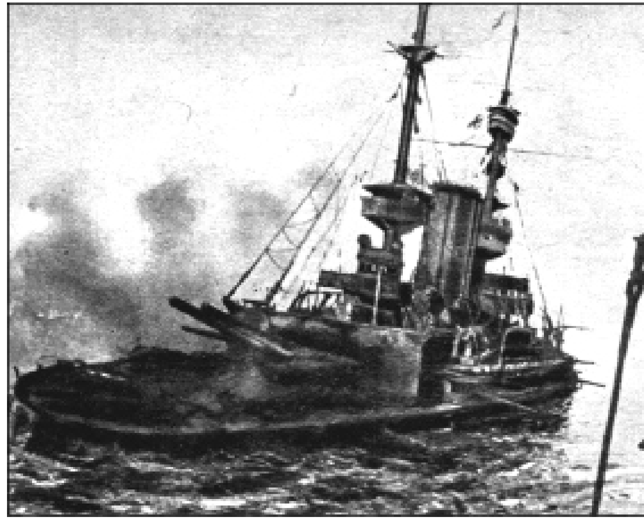
Aynı dakikalarda John de Robeck C hattına “ileri” emrini verdi. Boğaz alevden bir kundak oldu. 14.10’da Çimenlik’te korkunç bir patlama duyuldu. Cevat Paşa telefona sarıldı. Karşısına İnzibat Başçavuşu Mehmet çıktı: “Erler sığınakta. Santral memuru şehit oldu. Buraya geçtim.” “Hemen oradan ayrıl.” dedi Cevat Paşa. Mehmet şehit santral erinin üzerine bir battaniye örtüp sığınağa giderken binanın ön cephesi çöktü. Mehmet dayanamadı, kalas dayayıp çıktığı harabede telefon bağlantısını yine kurdu. Yanında arkadaşı Mustafa vardı. Az sonra yanlarına gelen Cevat Paşa erlerden birinin yarasını elleriyle temizleyip bağladı.

Çimenlik’te bir mermi kalenin bir bölümünü yıkmış, bir mermi de kale duvarına saplanıp kalmıştı.

14.30’da Inflexible tekrar isabet aldı. Gemi bir müddet çekildikten sonra yine döndü. 15.32’de Irresistible su kesimi altından yaralandı. O menzil açmak için Anadolu sahiline dönerken Rumeli Mecidiyesi ağır bombardımana tutuldu. Bu sıralarda Ocean’ın Irresistible’a yardım için ilerlemeye çalıştığı görüldü. 16.11’de Inflexible önce isabet aldı. Sonra mayına çarpıp sancağa yattı. Amiral, muharebe sahasının bütünüyle mayınlı olduğu düşüncesiyle dehşete kapılmıştı.[53] Savaş dışı kalan Inflexible, Phaeton kruvazörünün refakatinde boğazın ağzına doğru kaçmaya başladı. Baş tarafı suya gömülen gemi Bozcaada’ya ulaşmayı başaracaktır.

Aynı dakikalarda Dardanos tabyasından gelen haber Üsteğmen Hasan Hulusî, Teğmen Mevsuf, Nişangâh Çavuşu Yozgatlı Yusuf, subay adayı Halim ve iki kablocu Mehmetçiğin şehit olduğunu bildiriyordu.[54] Cevat Paşa Dardanos’a koştu. Şehitlerin üzerindeki örtüyü kaldırıp dolu gözlerle yüzlerini seyretti. Sonra doğruldu, esas duruşa geçti ve sert bir asker selamıyla şehitleri selamladı. “Kahraman evlatlarım” dediği duyuldu.[55] Ertesi gün yapılan törende Paşa, askerlerinden ileride bir erkek evlat sahibi olurlarsa ismini Hasan koymalarını istedi.[56] Üsteğmen Hasan da doğduğunu haber aldığı ama yüzünü hiç göremediği kızına Didar isminin verilmesini arzu etmişti.[57]

Saat 16’da iyice yan yatmış olan Irresistible 16.15’te mayına çarptı. Wear muhribi yanaşıp denize dökülen askerleri toplamaya başladı. Irresistible sürükleniyordu. Ocean üst üste aldığı emirlerle bu gemiyi yedeğine çekmeye çalışırken Swiftsure şiddetli ateşle tabyalarımızı dövüyor, Ocean’ın ateşine destek oluyordu.

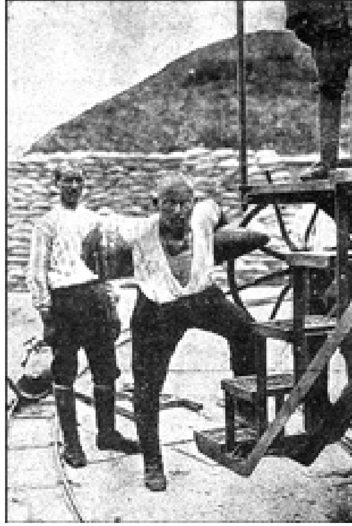
İngiliz zırhlısı Irresistible.

16.20’de Ocean, Rumeli Mecidiyesi’nden atılan topla sarsılıp olduğu yerde dönmeye başladı. Tabyadan atılan ilk iki top geminin yakınlarında patlamış, üçüncü ise bir felâket gibi dümen donanımı üstüne inmişti. Ocean’ın kaptanı bağırıyordu: “Hani bu tabya susturulmuştu?!”

Colne, Jed, Chelmer muhripleri yardım için gelirlerken Ocean bu defa mayın hattına düştü. Batmak üzere olan gemi bir taraftan da bataryalarımıza hedef olmuştu. Bu atışlardan biri de Chelmer’in kazan dairesini vurdu.

Ocean’in kaptanı, feryadında haklıydı. Rumeli Mecidiyesi susmuştu. Ne var ki orada da Koca Seyit namında bir kahraman vardı.

Rumeli Mecidiyesi, Queen Elizabeth’in ağır bombardımanı ile saat 15.35 civarında çökmüş, cephanelik infilâk etmiş, askerlerimizin neredeyse tamamı şehit olmuştu.

18 Mart günü 276 kiloluk mermiyi sırtlayıp namluya süren Koca Seyit.

Sağ kalan Batarya Komutanı Hilmi Bey ile Niğdeli Ali, Seyit’i toprağın altından çıkarmışlar, Hilmi Bey yardım istemeye giderken Ali de olan biteni Seyit’e anlatmıştı.

Sonrasında, artık kendine gelmiş olan Seyit, vinci kopmuş ama ayakta kalan tek topun yanındaki 276 kiloluk gülleyi sırtına vurup namluya sürmüştü. Seyit ilk iki atışı isabet ettiremeyecek ama üçüncü gülle Ocean’ın arka tarafında patlayacak, geminin dümen tertibatı mahvolacaktır.

Amiral de Robeck, Filo’ya geri çekil emri verdi. Saat 19 civarında son düşman gemileri de Boğaz’ı terk ederken yarı batık durumdaki Irresistible

ve Ocean hâlâ yüzüyordu. Anadolu sahiline yakın yerlerde sulara gömüldüklerinde karanlık iyice çökmüştü.

Şimdi Çanakkale "hava baskınlarından sonraki manzaraya pek benzeyen bir görünüş" içindeydi:

"Bombardıman sırasında yangınlar çıkmıştı. Sokakları ve rıhtımı molozlar tıkamıştı. Tabyaların etrafı mermi çukurlarıyla paramparça haldeydi. Dardanos yamaçları ayın yüzü gibi delik deşik olmuştu. Klasik çağlardan beri toprak altında duran eski paralar, vazolar, göklere savrulmuştu."[58]

Ama tabyalardan sabah saatlerinde olduğu gibi yine ezan sesleri yükseliyordu.

> *18 Mart 1915; Hasan-Mevsuf'u ile, Havranlı Koca Seyit'i ile, Muharrem Çavuş'u ile bir zafer günü olarak tarihimize yazıldı.*
>
> *Yenilmez donanma yenilmiş, Çanakkale geçilememişti.*
>
> *O akşam Rumeli Mecidiyesi'ne gelen Cevat Paşa, tabyanın etrafında, Ali'nin ifadesiyle gözleri yanmış olan Ömer'e rastladı. Paşa geçerken Ömer kımıldamamıştı. Cevat Paşa seslendi: "Nen var evladım?" Ömer ayağa kalktı. "Vah yavrum, gözlerin..." dedi Paşa. Ömer: "Üzülme Kumandanım" dedi. "Göreceklerini gördüler."*

Yine Saldırsalardı...

18 Mart günü bataryalarımız bütün türleriyle toplam 1928 mermi sarf etti.[59] Düşmanın sarf ettiği mermi ise yalnızca saat 14'e kadar 7600'dür. Bunun 2100'ü ağır mermidir.[60]

O gün 58 askerimiz şehit oldu, 74 askerimiz yaralandı.[61] Birçok topumuz harap oldu, siperler, mazgallar yıkıldı. Düşmanın asker kaybına dair verilen sayılar 900 ile 1500 arasında değişir. Filo o gün üç önemli zırhlısını; Bouvet, Irresistible ve Ocean'i kaybetti. Üç önemli zırhlı da batmaktan güçlükle kurtularak ağır hasara uğradı. Zırhlılardan başka iki muhrip ve 7 mayın tarama gemisi de batmış, 7 muhrip de ağır şekilde yaralanmıştı.[62]

Türk savunması 18 Mart gecesi sabaha kadar tabyaları hazırlamaya, toprağa gömülen topları kurtarmaya çalışmış, 19 Mart'a inançlı ve azimli girmiştir. Gece yapılan çalışma o kadar istekli ve fedakârca olmuştur ki Cevat Paşa, "Bir parça dinlenebilmeleri için tabyalarda dolaşmak zorunda kaldım." diyecektir.

Hem Türkiye’de hem İngiltere’de o zaman ve daha sonraları 19 veya 20 Mart günlerinde hücum tekrarlansaydı ne olurdu sorusu geniş bir şekilde tartışılmıştır.

Bahriye Nazırı Churchill, “Ben yeniden hücum etmek düşüncesindeydim. Ancak Lord Fischer ve Çanakkale’deki komutanlar buna karşı çıkınca onların kararına uydum.” der.

Bu sözler karşısında gazeteci Ashmead Bartlett’in yorumu şudur:

“Bu ülke ile donanmasını deniz tarihinde bir örneği daha görülmeyen bir felâket ve rezaletten kurtardığı için Lord Fischer ile Çanakkale’de bulunan askeri ricale şükran borçlu olmamız gerekiyor.”[63]

19 veya 20 Mart’ta Boğaz’a taarruz tekrarlanmadığından 18 Mart İngiltere için yalnızca bir mağlubiyet ve “facia” olarak kalabilmiştir.

GELİBOLU’DA SAVAŞA DO⁄RU

Birkaç Haftaya Kadar İstanbul’dayız

İngiltere, Çanakkale Cephesi’nden beklediği sonuçlardan asla vazgeçemezdi. Ayrıca 18 Mart yenilgisinden sonra sömürgelerde itibar kaybedilmesinden korkuluyordu. Balkan Harbi’nde subayları da içine alan akıl almaz siyasî çekişmeler yüzünden ağır bir yenilgiye uğramış olan Türk ordusu da yaralarını sarmış olamazdı. Çanakkale’nin karadan zorlanmasına karar verildi.

Gelibolu Yarımadası’na asker çıkarma kararı İngiltere’de büyük yankı yaptı. Osmanlı İmparatorluğu’nun ezile ezile sömürgeler kazanına atılması düşüncesi herkes için heyecan vericiydi.

İngilizlerin genç ve tanınmış şairi Robert Brooke gönüllü olarak savaşa katılmak için yola çıkarken kendinden geçmiş gibiydi:

“Demek Galata Kulesi 15’lik toplarımızın altında paramparça olacak! Demek Ayasofya’nın mozaiklerini, halılarını yağma edeceğim! Deniz top gümbürtüleriyle kana boyanıp leş dolacak. Türk lokumları benim olacak.”[64]

Bu genç, gözü pek ve maalesef yağmacı şair Mısır’da önce güneş çarpmasıyla yatağa düştü sonra da bir böcek sokmasıyla hayatını kaybetti.

Skyros adasındaki mezar taşına bir Yunanlı şöyle yazacaktır: “İstanbul’un kurtarılması için ölen Robert Brooke, burada yatıyor.”[65]

ABD’li Yüzbaşı Granville Fortescue ise Çanakkale Savaşı’nın İngiltere’nin en tanınmış devlet adamlarının zihinlerinde yüz sene önce doğmuş olan bir siyasetle ilgili olduğunu söylüyordu. Bu siyaset şimdi İskender’in, Sezar’ın, Napolyon’un hayallerinden çok daha ciddi bir sonuçla gözler önündedir: Hıristiyanlar, Avrupa’nın Türklerin elindeki son kalesine hücum etmektedir. Fortescue’nun hayal ufkunda da Bağdat’ın göz alıcı manzarası canlanmaktaydı.[66]

Fransız gazetesi Le Temps de sonuçtan emindi: “Kara ve deniz güçlerimiz işbirliği halinde birkaç haftaya kadar İstanbul’a ulaşacaktır. Bugün aklı başında hiç kimse şüphe etmesin ki Fransa, İngiltere ve Rusya’nın bu ortak harekâtı kesin başarıyla sonuçlanıncaya kadar sürecektir.”[67]

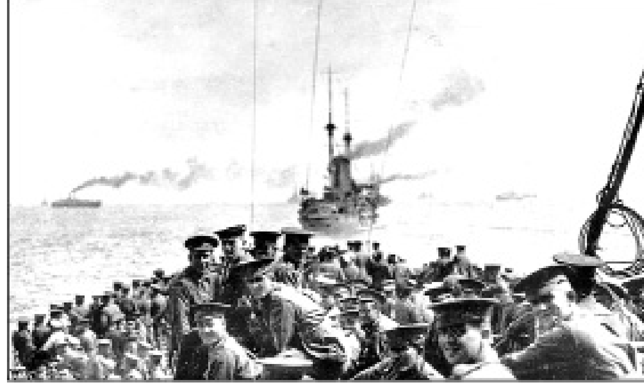
İngiltere’deki hava da farklı değildi. Londra, itilâf kuvvetleri karaya çıktığında Türklerin çekilmek mecburiyetinde kalacağını düşünüyordu. Churchill, her şeyin biraz daha açıklığa kavuştuğu haziran ayında da umutludur: “Gelibolu’da dünyayı hayrete düşürecek bir zaferin arifesindeyiz.”[68]

Akdeniz Seferi Kuvvetleri Başkomutanı Ian Hamilton çıkarma öncesi Limni’de askerlerine diyecektir ki:

“Türkleri yalnız İstanbul’dan değil Anadolu’dan söküp atacaksınız.”[69]

Mısır’da Toplanan Ordu

Savaş kararı ile birlikte düşman kuvvetleri Mısır’a akmaya başladı. 25 Mart 1915’e kadar İngiliz Deniz Tümeni Portsait’te, 2 Tümenli Anzak[70] Kolordusu ile 1 Fransız Tümeni ve 29. İngiliz Tümeni İskenderiye’de toplandı. 1 Anzak Tugayı da Limni’nin Mondoros Limanındaydı.

İngiliz askerleri Gelibolu’ya hareket halinde.

İskenderiye Thames römorklarından büyük yolcu vapurlarına kadar yüzlerce gemi ve nakil vasıtasıyla doldu.[71] Ve askerler...

“Safkan” İngilizler... Onların geldikleri yere göre adlandırılan Norfolk, Lancashire, Yorkshire, Glaucester, Manchester, Lowland gibi taburları... Midland bölgesinden gönüllüler...

İrlanda, İskoçya, Galler birlikleri...

Avustralyalılar... Yeni Zelandalılar... Kanadalılar...

Mısırlı Müslümanlardan Mondoros’taki liman inşaatı için İnşaat Taburu...

Suriyeli Yahudi Mülteciler Alayı: Sion Katır Birliği...

İspanyol Süvariler... İsviçreliler...

Rumlardan iş taburları...

Polonez Adaları’ndan Maoriler, Ellis Gilbert Takım Adaları’ndan Raratongalar, Cook Adaları askerleri...

Eğitimini Kahire’de sürdüren Hint Tugayı içinde Sikh, Pathan, Jat, Bhil, Madrossi ve Bahiciler...

Nepal’den, Zığındere Muharebeleri’nde 25. ve 26. Alayımızın yaralı askerlerini seyyar hastanede süngüleyecek 4 Gurka Taburu...

Yine Hint Tugayı içinde, çıkarmanın ilk gününde “Allah Allah!” seslerini duyduklarında karışıklık çıkaracak olan 2 Müslüman Bölüğü...

“Safkan” Fransızlar...

Onların Afrika Sömürgelerinden askerler...

Zouaveler…

Senegalliler...[72]

28 Haziran 1915’te “Teslim ol!” bildirisi dağıtan Türk ordusu 4 ayrı dil kullanacaktır: Hintçe, Arapça, İngilizce, Fransızca.[73]

Daha sonra 1 Fransız Tümeni ve 1 Hint Tugayının da katılmasıyla sayısı artacak olan 75 bin kişilik bu ilk kuvvet 8 Nisan’da 84 büyük gemi ile Mısır’dan Limni Adası’na doğru yola çıktı.

Karısı Fatma Hanım’ın Balkan Harbi’ni kastederek “Haydi, alnındaki lekeyi temizle.” dediği Üsteğmen Sait’in, göğsüne kefen konularak askere yolcu edilen Ali’nin, annesinin “Vatana kurbanlık koçumsun.” diyerek saçını kınaladığı Hasan’ın[74] yanına geliyorlardı...

Müttefik Ordu, 10 Nisan’da Limni’ye ulaştı.

Yalnız Limni değil; İmroz, Bozcaada ve Skiros adaları da İngilizlerin emrindeydi. Hava Komodoru Samson Bozcaada’ya yerleşmiş, burada Rum kadınlarla birlikte 800 metre uzunluğunda bir pist yapmıştı. Başlangıçta İngilizlerin 12 uçağı vardı.

Adaları İngilizlerin emrine vermek, iş taburlarında çalışmak gibi hizmetlerle yetinmeyen Yunanlılar, Suvla’daki Ağustos çıkarmasına da bir gönüllü bölüğü ile katılacaktır.

İskenderiye’deki gemiler ve nakil vasıtaları şimdi Limni’yi dolduruyordu. Donanmanın üssü de Mondros’tu.

> *Harp süresince Çanakkale’ye İngiltere 410 bin, Fransa 79 bin asker göndermiştir.*[75] *Müttefiklerin 489 bin askerine karşılık Çanakkale’de en büyük Türk kuvveti, 5. Ordu’nun 1915 Ekimindeki kayıtlarına göre 5500 subay ve 310 bin neferdir.*[76]

Türk Savunması

1915 Nisanında Çanakkale’deki iki kolordulu 5. Ordu vardır.

Gelibolu Yarımadası’ndaki 3. Kolordunun 5. Tümeni Saroz’un kuzeyinde, 7. Tümeni Saroz Körfezi’ndeydi. Arıburnu’ndan Seddülbahir’e kadar güney sahillerinde 9. Tümen bulunuyordu. 19. Tümen, ordu ihtiyatında idi.

Anadolu yakasındaki 15. Kolordu’nun 3. Tümeni Sarıcalı bölgesinde, 11. Tümeni Ezine’deydi.

Saroz Körfezi’nden Beşike Limanı’na kadar 120 km’lik sahilin her 40 km’sine 2 tümen düşüyordu.[77]

Türk savunma planına göre sahilde küçük kuvvetler bulundurulacak, esas kuvvetler iç kısımlarda bekletilecek, hangi noktalara çıkarma yapılırsa bu kuvvetler oralara sevk edilecekti.

İngiliz Planı ve Çıkarma

İngilizlerin uygulamaya çalışacağı plan şöyleydi:

Asıl çıkarma bölgeleri Gelibolu Yarımadası'nda Kabatepe ve Seddülbahir sahilleriydi.

Türklerin bu bölgelere zamanında kuvvet kaydırmalarının önlenmesi için de Anadolu tarafında Kumkale'ye asker çıkarılacak, Saroz ve Beşike sahilleri bombalanarak buralarda da sahte çıkarma hareketleri yapılacaktı.

Çıkarma 9. Tümen bölgesine tesadüf ediyordu. Bu tümene bağlı az sayıdaki kuvvetlerimiz Arıburnu'ndan Morto Koyu'na kadar 40 km'lik sahile dağılmıştı.

Geriden esas kuvvetler gelene kadar kat kat üstün düşman kuvvetleriyle çarpışmak mecburiyetindeydiler. Belki her şey onların çıkarma günü gösterecekleri fedakârlığa, karamanlığa bağlıydı.

Müttefik Ordu, çıkarmanın 25 Nisan'da başlatılmasına karar verdi.

Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı General Hamilton, Arcadian gemisinden verdiği emirle harekât öncesinde askerlerine sesleniyordu:

"Fransa'nın ve İngiltere Kralı'nın askerleri, modern savaşta misli görülmemiş bir maceraya atılmadan önce karşımızda yer alan açık plaja çıkartma yapmak üzereyiz. Bu yerler düşmanın istilâ edilemez diye övündüğü sahillerdir.

Müstahkem mevkiler fırtınamızla dağılacaktır.

Bütün dünya harekâtımızı izleyecek.

Bize emanet edilen kahramanca göreve lâyık olduğumuzu ispat edelim."[78]

24 Nisan'da Limni'de son hazırlıklar yapıldı. Müttefik Ordu gece harekete geçti.

Bir manganın taburla, adi ateşli eski topların en güçlü harp gemileriyle çarpışacağı, "generallerin er safında dövüşeceği, erlerin silahlarını atıp gırtlak gırtlağa boğuşacağı" meydan açılmak üzeredir.

Müttefik Ordu'nun öncü kuvvetleri gemilere doğru ilerlerken kimsenin fark etmediği iki mısra Gelibolu toprakları üzerinden yavaş yavaş

yükseliyordu:

“Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
Gömelim gel seni tarihe desem, sığmazsın!”

25 NİSAN 1915 DÜŞMAN KARAYA ÇIKIYOR

Arıburnu

Açıkta Gemiler Var!

25 Nisan’da Arıburnu bölgesinde 27. Alayın 2. Taburu bulunuyordu. Tabur, kuzeyde Azmakdere’den güneyde Çamtepe’ye kadar 12 km’lik sahilin gözlenmesi ve emniyetinin sağlanmasıyla görevliydi.[79]

Gece yarısından hemen sonra...

Limni’den gelen İngiliz harp gemileri Arıburnu açıklarında durdu. Mehtabın kaybolması beklenirken son hazırlıklar yapıldı.

4. Bölüğün gözcülerinden Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemil “Açıkta gemiler var!” haberini verdiğinde saat 2’yi geçiyordu. Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik dürbünle uzun uzun denize baktı. Galiba geliyorlardı...

Yüzbaşı Faik gördüklerini tümen ve tabur karargâhlarına bildirirken mehtap da kaybolmuştu. Saat 02.30 sıralarıydı.[80] Aynı anlarda 4500 mevcutlu 3. Avustralya Tugayı’nın 1500 kişilik ilk kuvveti filikalara bindiriliyordu.

Anzak askerleri Arıburnu’nda.

Queen[81], Prince of Wales, London gemileri artık bir hayli geride kalmıştı. İşkampavyaların çektiği filikalar sahile doğru ilerliyordu. İyice yaklaşıldığında işkampavyalar durdu, halatlar fora edildi. Küreklere

asıldılar.[82] Balıkçı damlarına doğru yaklaşırlarken filikaların burnu Arıburnu'na yöneldi.[83] Saat 4'e gelirken Anzak askerleri kıyıdaydı.[84] Saat 04.20'de de Kabatepe'deki 3. Bölük Komutanı Üsteğmen Asım raporunu gönderdi: "Düşman çıkıyor."[85]

Yağmur Çiseliyordu

Çıkarma yapılan Arıburnu sahilinde görevli 4. Bölüğün 1. Takımı düşmana yan ateşi açarken 2. ve 3. Takımların 160 askeri düşmanla göğüs göğse geldi.[86] 3. Bölük bölgesi olan Kabatepe'deki mantelli top ve obüs bataryası da ateşe başladı. Sahilde inleme ve ağlama sesleri duyuluyordu.[87] Gittikçe çoğalarak ilk şaşkınlığı ve korkuyu yenen Anzak askerleri gruplar halinde ilerledi.

160 Türk askeri, en yakındaki kuvvetlerimize 8 km uzakta, geriden hiçbir yardım gelmeyeceğini bilerek binlerce düşmana göğsünü siper etti.

Alacakaranlıkta yapayalnızdılar ve yağmur çiseliyordu. Aziz hatıralarını gelecek nesillerin vicdanlarına emanet edip "Belki ileride birkaç kişi hatırlar ve bu atılış milletimizin hür ve bağımsız yaşama hakkına delil olur" diyerek ölüme atıldılar.

> *Onlar birer yanık Çanakkale ve Orta Anadolu türküsüydüler. Arıburnu'na Besmele oldular.*

1. Takımdan sağ kalan askerler de düşmana "Geride kuvvetleri var" korkusu verebilmek için son kurşunlarını ata ata çekildiler. Cephaneleri bitmişti. Taburda makineli tüfek yoktu. Mantelli top da Bacchate zırhlısının ağır ateşi altında sustu. Palamutlusırt arkasındaki obüsler görevlerini yapacak, Kanlısırt'taki cebel bataryası ise bir top hariç düşmanın eline geçecektir.

Saat 5'te karaya çıkan düşman sayısı 8 bini buldu. Saat 13'te ise 1. ve 3. Avustralya Tugayları, yani 15 bin mevcutlu 1. Avustralya Tümeninin tamamı karaya çıkmış olacaktır.[88]

Saat 6'da çıkarma yapılan sahilde Türk kuvvetleri kalmadı. Düşman Yükseksırt–Kanlısırt hattını tutmuş, Kabatepe–Conkbayırı hattına doğru ilerliyordu.

27. Alay Geliyor

Avustralyalı gazeteci Charles Bean çıkarmadan hemen sonra defterine şu sözleri yazıyordu:

"... Saat 04.38. Uzaklarda bir tıkırtı duyuyorum. Küçük tahta bir kutunun iç kısmına bir kurşun kalemle hafifçe vuruluyormuşçasına bu tıkırtı sürekli gelip gidiyor. Ateşlenen tüfeklerin yankılanan sesi bu. Önce birkaç el, daha sonra sürekli. İlerdeki tepelerde çarpışmalar oluyor..."[89]

Aynı anlarda bu sesleri hüzün içinde dinleyen biri daha vardı. 27. Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey:

> *"Top sesleri arasında derinden derine karanlıklardan bir uğultu geliyordu. Bu hazin ve esrarlı ses şiddetli piyade ve makineli tüfek patlamalarının bize akseden uğultusuydu. İçim yanıyordu.*
>
> *Bu uğultu Arıburnu'nda bir avuç arkadaşımızın yardımdan uzak, kim bilir ne çok düşman karşısında, kim bilir nasıl bir sıkıntı içinde vazifelerini yapmaya çalıştıklarını anlatıyordu..."*[90]

Düşmanla gırtlak gırtlağa...

Maydos'ta (Eceabat) ihtiyatta bulunan 27. Alay geceyi tatbikatla geçirmiş ancak saat 2'de çadırlara çekilebilmişti. Arıburnu'ndan gelen top sesleri üzerine Şefik Bey yorgun ve uykusuz askerine derhal silah başı yaptırmış, ekmek dağıtmış, tümen komutanlığı ve Kabatepe telefon merkezi ile de görüştükten sonra hareket emrini beklemeye başlamıştı.

Şefik Bey gecikiyor olmanın verdiği asabiyet ve sabırsızlık içinde beklediği emri 05.45'te aldı ve 27. Alayı Arıburnu'na doğru yürüyüşe geçirdi.

27. Alay saat 07.40'da Kemalyeri'nin güneyindeki tepeye ulaştı. Yapılan keşifle düşman ileri birliklerinin Topçularsırtı eteklerinde olduğu anlaşıldı. Düşmanın solu Kılıçbayırı'na, sağı Kanlısırt'a dayanmıştı. Şefik Bey

Kavaktepe'den gördüğü 26 nakliye gemisi ve yüzlerce tekneye bakarak düşmanın sayısını en az 20 bin olarak tahmin etti.

27. Alayın mevcudu 2000 askerdi.

Kırmızı Toprak...

Düşmanın Conkbayırı–Kabatepe hattını tutması mutlaka önlenmeliydi.[91]

Saat 8'i biraz geçiyordu. 27. Alay Komutanı hücum emrini verdi. Binbaşı Malatyalı İbrahim komutasındaki 1. Tabur ile Yüzbaşı Uşaklı Halis komutasındaki 3. Tabur harekete geçti.[92]

Avcı hatları yayılarak ilerlemeye başladı. Düşmanla temas aranıyordu. Uzun sürmedi. Saat 9'a doğru her fundalık ayrı bir harp sahasıydı. Fundalıkların etrafına ceset birikiyordu. 2000 Türk süngüsü birer mübarek yemin olmuş destandan efsaneden konuşuyordu. Toprak kırmızıya boyandı.[93] Arıburnu ile Kocadere arasındaki sırtlarda iki taraf gırtlak gırtlağa geldi. Türk askeri makineli tüfek ateşine atılıyordu.[94]

Saatler geçiyor, 27. Alayın gücü yavaş yavaş tükeniyordu. Yardım gelmeliydi. 3. Taburun 4. Bölüğünün bilhassa iki takımının durumu ise çok tehlikeli bir hal almıştı. Onlar düşmanın soldan yapacağı bir çevirmeyi engellemek için taburun en sağında yalnız bırakılmışlardı. Üstelik bölük komutanı Çengelköylü Galip daha taarruzun başında yaralanmış, çekilirken bölük komutanlığını genç takım subaylarından Asteğmen Mucip'e bırakmıştı. Hemen ardından Tabur Komutanı Halis Bey de yaralanacak, Şefik Bey tarafından zorla geriye gönderilirken, "O çocukların durumu çok fena." diyecektir.

O çocuklar...

4. Bölük Komutan Vekili Asteğmen Mucip ve 2. Takım Komutanı Yedeksubay Medeni.

Alay Komutanı onlara haberler gönderiyordu: "Dayanın çocuklarım... İmdat kuvveti geliyor."

"Ümitleri takviye içindi" diyor Şefik Bey. "Ne pahasına olursa olsun orada sebat etmeleri gerekiyordu."

Asteğmen Mucip

Seferberlik ilan edildiğinde Harp Okulu'ndaki öğrenimlerini bitirmeden asteğmen rütbesiyle orduya dağıtılan gencecik subaylardan biriydi.

25 Nisan 1915 günü saat 9'a doğru 4. Bölük Komutan Vekili olarak 27. Alayın düşmana en yakın avcı hatlarının 50 metre önünde Edirnesırtı'na doğru tırmanıyordu.

Tepeye ulaştığında aşağılara doğru baktı Asteğmen Mucip. Birden gözleri büyüdü, göğsü çatlayacak gibi oldu. Düşman, bulunduğu yere doğru ilerliyordu. Çok kalabalıktılar. Borucu Hüseyin Onbaşı sinirlerine hâkim olamadı. Tüfeğini düşmana doğrultuverdi. Asteğmen Mucip onu engelledi. Başçavuş Üsküdarlı İhsan Efendi'den askeri hızla hizasına getirmesini istedi. Düşmanın iyice yaklaşmasını bekleyecekti.

3. Tabur Komutanı Uşaklı Halis Bey.

Mucip, düşmanı komutan sorumluluğu ile karşılayacağını hiç aklına getirmemişti. Vereceği emirle ölecekler ve öldürüleceklerdi. Kalbi yerinden fırlayacaktı sanki.

> *Ve "Ateş!" dedi Mucip. Artık orası ölüm kaynayan bir yerdi. Eğer 4. Bölük orada tutunamazsa Alay tamamen imha edilebilirdi.*

Muharebenin dehşet ve önem kazandığı bir dakikada Tabur Komutanı Halis Bey geliverdi.[95] Mucip derin bir nefes aldı. 20 yaşındaki zabit vekili için daha büyük imdat kuvveti olamazdı. Ama kendisine iltifat eden komutanının gözlerinden durumlarının ne kadar kötü olduğunu okuyordu. Üstelik yaralıydı Halis Bey, parmaklarına kan damlıyordu. "Yaralanmışsınız" dedi. "Asker duymasın" diye fısıldadı Tabur Komutanı, oracıkta bir yere uzandı.

Halis Bey geriye gitmeyi reddediyordu. Mucip, komutanının halinde bir şüphe sezdi. Sanki kendisini yalnız bırakmak istemiyor, bu genç komutanın

bu kadar çok düşman karşısındaki komutasından emin olamıyordu. Tabur Komutanının durumunun gittikçe kötüleştiğini gören Mucip ona defalarca, “Müsterih olun” dedi. “Nefsimize itimadımız tamdır!”

Tabur komutanı huzur bulmuştu. Ayrılmaya karar verdi. Emretti:

“Bulunduğunuz yerden katiyen geri çekilmeyeceksiniz! Geriye ancak bu mevkide hepinizin öldüğünü bildirecek bir haberci gönderebilirsiniz.”

27. Alay Kumandanı Yarbay Şefik Bey yıllar sonra silah arkadaşlarıyla birlikte savaş alanında.

Halis Bey ağır ağır uzaklaşırken Mucip ikinci defa kendisini saran derin yalnızlık duygusunu yırtıp atıyordu: “Muhafazası bana bırakılmış bir vatan parçası ve bunun üzerindeki kalplerini, ruhlarını, tekmil mevcudiyetlerini bana bağlamış pervasız cenk eden Mehmetçiklerim var.”

Düşman sürekli takviye aldığından 4. Bölük için taarruz etme imkânı kalmamıştı. Artık sıra onlardaydı. Sinirleri boşaltan bir haber, hatlarımızda dolaşmaya başladı: “Düşman sağımızı çeviriyor...”

Mucip, 2. Takım Komutanı Medeni’nin bağırdığını duyuyordu. O yönden gelen şiddetli hücuma karşı bir ateş başlatmıştı. Hemen yanına koştu. Mucip’in kudretli halini gören askerin gözü parlıyordu. Anladı ki askerler kendisinin tabur komutanını gördüğünde yaşadığı duygular içindeydi. İçi titredi Mucip’in. Kader birliği yaptığı askerlerine karşı coşkulu bir sevgi dalgalandı yüreğinde. Şu ölüm kapısında hepsine sarılmak geldi içinden.

Medeni’nin pervasız, canlı, cüretkâr hareketleri asker üzerinde çok tesirli oluyordu. İlerlemek isteyen düşman 2. Takımın isabetli ateşleri ile durakladı. Ama öyle çoktular ve öyle çoğalıyorlardı ki...

Mucip solda başlayan ateşe koştu. Düşman sol yanlarını da ateş altına almıştı. Orasını az çok emniyetli zannediyorlardı. Şefik Bey'in haber verdiği takviye de görünmüyordu.

Öğleden sonra, saat 2 sıraları...

27. Alay 3. Tabur 4. Bölükte 40–50 tüfek kalmıştır. Bölüğün sağı ve solu açıktır. Düşman, kendisine direnen gücü tam olarak tespit ettiğinde imha için derhal büyük hücuma geçecektir.

Nedir Bu Beyazlıklar?

5 düşman taburu 27. Alayın yan ve gerilerini tehdit etmekte, Conkbayırı ve Kocaçimen gibi kilit tepeler tehlikeye girmekte iken saat 08.30'da Bigalı'dan yola çıkan 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, emrindeki 57. Alay ve bir batarya ile birlikte saat 10 sıralarında Kocaçimen'e geldi.[96] Düşman gemilerinin bombardımanı buradan açıkça görünüyordu.

Yarbay Mustafa Kemal, 57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey'e, alayı tepenin arkasında taarruza hazırlamasını söyledi ve "Emrimi bekleyin" diyerek Conkbayırı'na doğru yürüdü.

15 dakika geçmemişti. Emir subayı nefes nefese gelerek tümen komutanının hücum emrini getirdi.[97] Düşman avcı hatları Yarbay Mustafa Kemal'in üç yüz–dört yüz metre yakınındadır.

Şehitler Alayı 57. Alayın Şehit Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey.
(Ekrem Bozu'nun adı geçen eserinden)

Tabur ve bölük komutanlarıyla tepeye koşarak düşmanın durumunu inceleyen Hüseyin Avni Bey yanındakilere “Vaktimiz yok.” dedi. “Şimdi bulunduğumuz tepeyle Conkbayırı arasında nazarî bir hat çekiniz. Sağ yanda 1. Tabur, sol yanda 2. Tabur süngü hücumuna geçeceğiz. 3. Tabur ihtiyatta kalacak.”[98]

Hüseyin Avni Bey sözlerini “Allah muvaffak etsin.” diye bitirirken Mustafa Kemal Bey yanlarına geldi ve “Birkaç kelime edeceğim.” dedi:

> *“Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilir.*
>
> *Göstereceğiniz şecaatle hem durumu hem vatanı kurtaracaksınız. Allah bizimle beraberdir ve bizi görmektedir. Haydi hücum! Allah Allah!”*[99]

Saat 11’e gelirken alayın 1. ve 2. Taburları hücuma geçti.[100] Saat 12’ye doğru Conkbayırı’nın etrafında düşman kalmadı. Ancak sayıları giderek artan düşman Düztepe’de kuvvetli bir hat oluşturmuştu. 13 harp gemisinin şiddetli bombardımanı büyük zayiata sebep oluyordu.

57. Alay Emir Subayı Teğmen Alaaddin der ki: “Müthiş bombardımandı. İnsan boyunda mermiler, düştükleri yerde insan boyunda çukurlar açıyordu. Önce böyle bir mermi ile toprak yığınları altında kalıyor boğulmak üzeri iken başka bir mermi ile çıkıyorduk. Her mermi ıslığında Kelime-i Şahadet getiriyordum. Avni Bey dedi ki; evladım, ıslık sesinden önce çek... İşittiğinde mermi geçmiş oluyor.”[101]

Sargı yeri kısa zamanda yaralı askerlerle doldu. Yaralarını sardıranların bir kısmı muharebeye dönemeyecek durumda oldukları halde tekrar ön saflara katılmak için ısrar ediyorlar, zorluk çıkarıyorlardı. Hüseyin Avni Bey bu askerleri grup halinde toplayıp onlara 3. Taburda yapacakları hücuma katılacakları sözü vermekten başka çare bulamadı. Yaralı askerler ancak bu sözle biraz istirahat etmeye razı oldular.[102]

Saat 15’te muharebe iyice şiddetlendi. O saatte düşman 2 Hint dağ bataryasını da karaya çıkarmıştı. Mustafa Kemal Bey 3. Taburun da hücuma geçirilmesine karar verdi.

Hüseyin Avni Bey hücum emrini verirken, “Ben de alay sancağı ile birlikte olacağım.” dedi. “Şehit olursam şehit olduğum yere gömün. Allah hepimizi muzaffer kılsın.”

3. Tabur hücum düzeni alırken fundalıkların üzerinde öbek öbek beyazlıklar görüldü. Avni Bey, tabur komutanına sordu: “Nedir bunlar?”

Tabur komutanı: “Erler şehadete hazırlanıyor efendim.” dedi. “Allah’ın huzuruna tertemiz çıkmak için çamaşır değiştiriyorlar.”

Avni Bey’in gözleri doldu. Yaverine seslendi:

“Bize de temiz çamaşır çıkar!”[103]

57. Alay 3. Tabur bir hamlede Bombasırtı ve Cesarettepe’yi zaptedip Arıburnu’nun kuzey kumluklarına kadar ilerledi. Asker denizin içinde süngüleşiyordu.

3. Tabur hücum ederken sabah 9’dan beri onları bekleyen Asteğmen Mucip’in, 57. Alayın, hemen soluna karışmak üzere olduğundan haberi yoktu.

On Sekiz... Tek...

Saat 15 sıralarında Asteğmen Mucip, kalan son askerlerinin veda bakışlarına tesadüf ediyor, geriye bir kişi göndererek “Hepsi öldüler!” haberini verme zamanının gelip gelmediğini anlamaya çalışıyordu.

Sona doğru yaklaştıkları hissini yaşadıkları anlardan birinde 4. Bölüğün gerisinde kıpırtılar oldu. Gözler yaşarıyordu. 57. Alay, Avustralyalıların sol yanlarını dağıtarak 27. Alayın en ilerdeki iki takımının hizasına gelmişti

5. Ordu Komutanı Liman von Sanders ve 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal.

Istırap saatleri bitmişti. 27. Alayın 4. Bölüğünden sağ kalan askerler 57. Alaya katılıp çekilen düşmanı takibe başladı. Bu yeni kuvvet ancak Korku

Deresi başına kadar gelebildi. Düşman sağ ilerdeki sırtlardan çok şiddetli piyade ve makineli tüfek ateşi açmıştı.

Saat 17'de Hüseyin Avni Bey tümen komutanlığına o günkü son raporunu yazdı: "Alayımızın şehit ve yaralı sayısı 3 bindir. Eli silah tutan 500 askerimiz kalmıştır."

27. Alayın o günkü şehit ve yaralı sayısı ise 950'dir.

4. Bölük gece yarısından evvel alaya iltihak etmek üzere geri çekildi. Zabit adayı Medeni bölüğü Kesik Dere yatağında topladı. Asteğmen Mucip açıkta duruyordu.

Emretti:

"Eş tut! Sağdan say!"

Zayıf sesler:

"Bir... İki... Üç... On sekiz tek..."

Kesik Dere yatağını derin bir sessizlik kapladı.

27. Alay 3. Tabur 4. Bölük Komutanı Vekili Asteğmen Ahmet Mucip, tabura yazdığı muharebe raporunu şu cümlelerle bitiriyordu:

"Bölükten dünkü muharebeye iştirak eden 164 neferden bugün mevcut olanlar 35'tir. Şehit ve yaralıların miktarını ayırmanın mümkün olmadığı arz olunur efendim..."[104]

27. Alaydan Kim Var?

25 Nisan akşamı 1. Avustralya Tümeni ve 2. Avustralya Tümeninden bir tabur karaya çıkmış bulunuyordu. Bu kadar çok kuvvet karşısında elde edilen en önemli sonuç Conkbayırı–Kocaçimen bölgesinin düşmanın eline geçmesinin önlenmesidir.

Günün sonunda düşman Yükseksırt–Merkeztepe–Sivritepe hattında tutunmuş ancak çok sayıda düşman askeri de sahile firar etmiştir.

57. Alaydan sağ kalan bütün askerler, Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey dâhil sonraki muharebelerde şehit olacaklardır.

27. ve 57. Alaylar o gün büyük şan ve şeref hatırası bırakmışlardır.

27. Alay 3. Tabur 1. Bölük erlerinden Bigalı Ali (Demirel), Çanakkale'den sonra "Kudüs tarafına ..." gider ve Şam'da esir düşer.

Mısır'daki esir kampında ilk günlerden biridir. Esirler sıraya girmiş, beklemektedirler. Karşılarında bastonuyla topallayarak gezen bir İngiliz Yüzbaşı vardır. Yüzbaşının tercümanı bağırır:

"27. Alaydan kim var burada?"

Meraklanır Ali, "Öldürecek değiller ya" der içinden, çıkar ileriye:

"Ben varım!"

Yüzbaşı topallayarak yaklaşır Ali'ye.

"Elinden, gözünden..." öper, şaşkın bakışlar arasında![105]

Seddülbahir

Kılıç Kabzasında 3. Tabur

Gelibolu Yarımadası'nın güney ucundaki sahilin 5 km'lik bir kesiminin savunma görevini 26. Alayın 3. Taburu devralmış, Tabur 23 Nisan'da Seddülbahir bölgesine yerleşmeye başlamıştı.

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Bey iki bölüğü Teke ve Ertuğrul Koyları dâhil sahilin batıya uzanan büyük kısmına, bir takımı Morto Limanı'na tahsis edip iki bölükten az bir kuvvetini ihtiyatta bıraktı.

Arıburnu'nda düşmanı ilk karşılayanlardan 27. Alay 2. Tabur 2. Bölük 2. Takım Komutanı Yedek Subay İbradalı Hayrettin.
(Y. İ. Barış'ın adı geçen eserinden)

İngilizler 24 Nisan gecesi denizden yeni bir top ateşi başlattı. Tabur emrindeki istihkâm bölüğünün ateş altında çektiği tel örgülerin bir kısmı

parçalandı. Taburun ağır silah mevcudu olan dört toptan ikisi savaş dışı kaldı. Taburda makineli tüfek yoktu.

25 Nisan... Saat 04.30 sıraları...

İki saatten bu yana hafiflemiş olan düşman bombardımanı birden şiddetlendi.

Venjans, Agamemnon, Goliath, Cornwallis, Euryalus, Albion, Inflexible, Amethyst ve Saphire zırhlıları ile birçok muhrip, yarımadayı üç taraftan korkunç bir ateş altına aldı. Seddülbahir alevden bir salıncak olmuş sallanıyordu.

Ağır mermiler mevzilerimize düşüyor, şarapneller havada infilâk ediyordu. Sahil simsiyah, kalın bir dumana bürünmüştü.

Mahmut Bey "Bu sefer çıkacaklar" dedi. İleri siperlerimiz hazırdı, ihtiyatlar da silahlarına sarıldılar. 3. Tabur düşmanla baş başaydı.

Bu ateş tam bir saat sürdü.

Daha çıkarma başlamadan birçok askerimiz şehit olmuş veya ağır şekilde yaralanmıştı.

Ertuğrul Koyu.

Mehmetçikler "Yaralandık" demeye utanıyor, geri çekilmek istemiyor, buna mecbur tutulduklarında gözyaşları içinde "Vazife görmek nasip olmadı." diyorlardı.

Kana batmış asker, yüzü yerde, mahcup bir sesle soruyordu: "Efendim tüfeğimi kime teslim edeyim?"

Carl Mühlman, İngiliz harp gemilerinin bu ateşi için diyecektir ki:

"Albion ve diğer gemilerden bütün hayatı yok edebilecek kadar mermi yağmuru bir saat içinde Türk savunma tesislerinin üzerine yağdırıldı. Harp

gemilerinin devasa projektörleri araziyi aydınlatarak devamlı tarıyordu. Görülen her kıpırtı mahvedici bir ateşe tutuluyordu. Türk askerleri topraktaki bir bitki gibi hareketsiz durmak zorundaydı.”[106]

Fakat Mehmetçik cesaret ve inancından hiçbir şey yitirmemiştir. Mahmut Bey, muharebe raporunda ateş altındaki askerimizi anlatırken der ki:

“İhtiyatta bulunanlar, bazı arkadaşlarının düşman topçu ateşinin tesiriyle toprağa gömüldüklerine şahit oldukları halde, cesaretle silahlarını kullanma zamanını bekliyor; ara sıra hendekten başlarını çıkararak sabırsızlık ve heyecan içinde vazife zamanının gelip gelmediğini anlamaya çalışıyorlardı.”[107]

Saat 05.30...

Bombardıman durdu. İngilizler “Tek bir Türk bile sağ kalmamıştır” düşüncesindedir.

River Clyde nakliye gemisi kıyıya çıkacak ilk 2000 askerle sahile yaklaştı. Asker dolu 20 filika da ilerledi. Köprü gibi kullanılması planlanan River Clyde, Ertuğrul Koyu’na karaya oturtuldu. Sahili örten dumanlar dağılmıştı.

General Hunter Weston komutasındaki “Safkan” İngiliz 29. Tümeninin ilk birlikleri Ertuğrul Koyu’na çıktı.

Kalsa sınırlarımda tek bir kol, tek bir bilek
Tarih onu bir kılıç kabzasında görecek![108]

25 Nisan 1915 sabahında 26. Alayın 3. Taburu Seddülbahir’de kılıç kabzasındaydı.

Düşman yarımadanın güneyinde 5 ayrı yere çıkarma yapmıştır. Türk askeri geniş savunma bölgesinde imkânsızı mümkün kılmaya çalıştı. Düşman ateşle süngüyle karşılandı.

Ertuğrul Koyu kıpkırmızı oldu. Seddülbahir iskelesi cesetlerle tıkandı. İlerleyen dakikalarda Hunter Weston, Euryalus gemisinden Tuğgeneral Napier’e asıl birliklerle sahile çıkma emrini verdi. River Clyde’dan ona seslendiler: “Çıkma!” Napier: “Bir deneyelim bakalım.” dedi. Bu, son sözüydü.

Nakliye gemilerinin baş taraflarındaki ağır makineli tüfekler karaya çıkanları korumak için siperlerimizi sürekli ateş altında tutuyordu.

Buna rağmen ilk İngiliz Piyade Taburu Ezineli Yahya Çavuş'un 10. Bölüğe mensup 80 mevcutlu takımı tarafından imha edildi. İskele önündeki çıkarma vasıtaları içindekilerle birlikte batırıldı.

Teke Koyu'nda düşmanın diğer bir kademesi olan iki tabura ağır kayıplar verdirildi.

Saat 06.00...

Düşman gemilerinin şiddetli destek ateşi tekrar başladı. Tekeburnu'nun iki km kadar kuzeyine çıkan İngiliz Taburu, 3. Tabur cephesini kuşatmaya girişti. Burada çoğalan düşman 9. ve 12. Bölüklerimizin üzerine ateş açtı. Tekeburnu öğleye doğru düşman askerleriyle dolacaktır.

Saat 07.00...

11. Bölüğün iki takımı Ertuğrul Koyu'na yeni bir çıkarma dalgasını da durdurdu. Tabur şimdi iki cephede savaşmaktadır. Seddülbahir İskelesi ile Ertuğrul Koyu arasındaki 10. ve 11. Bölüklerin cephesi ve Aytepe'den kuzeye uzanan 9. ve 12. Bölüklerin cephesi.

Yahya Çavuş Ağıtı

Teke Koyu'ndan çıkan düşman taburu 9. Bölüğe taarruz etti. 1 takımını Morto'da bırakan istihkâm bölüğü burada taarruza karşı koydu.

Saat 10.00...

Seddülbahir yine bombalandı. Burası artık takviye edilemeyecektir. İskelebaşı civarında bulunan takımın da yarısı şehit olmuştur.

Teke Koyu'na çıkan düşman iki tabura ulaştı. Orada bir takım noksan 9. Bölükle 12. Bölük bu iki taburla savaşmaktadır.

Saat 15.00...

Aytepe'yi ağır kayıplarla ele geçiren İngiliz taburları geriden Yahya Çavuş'un mevzilerini vurmaya başladı. Ertuğrul Koyu'nda yeni çıkarma teşebbüsleri vardı.

Tepesinde Aytepe'den uzanan tehdit, önünde karaya çıktığı anda kendisini yok edecek düşman askerleri varken Yahya Çavuş'un gözleri dolu doludur. Binbaşı Mahmut Bey harp raporunda 10. Bölük 3. Takım neferlerinin hepsinin düşman cesetleriyle dolmuş Ertuğrul Koyu'na keder içinde baktıklarını, son derece üzgün olduklarını yazar.

> *Yahya Çavuş ağıtıdır bu. Brezilya'nın balta girmemiş ormanlarındaki ezgilerden Venedik aryalarına kadar her şarkıyı anlamışlardır da bunu*

hiçbir zaman anlamamışlardır.

Yahya Çavuş komutasındaki takım 12 saat süren şanlı bir direnişten sonra Harapkale'ye çekildi. İngilizler Seddülbahir'den de karaya çıkmaya başladılar.

Denizden fasılasız süren bombardıman gece yarısında korkunç bir hal aldı.

25 Nisan'ı 26 Nisan'a bağlayan gece saat 02.30'da, yani 22 saat sonra 25. Alayın 1. Taburu 2,5 bölükle savunma bölgesine geldi. Ancak düşmanın karaya çıkardığı kuvvet 10 Taburu bulmuştu.

Buna rağmen 3. Tabur, artık dermanı kalmayan o tek bilek, düşmana hücum etti.

Karanlıkta bölüklerin irtibatı sağlanamadığından kesin bir sonuç elde edilemedi.

Mezarlarını Siper Yapan Askerler

26 Nisan sabahı 3. Tabur dört taraftan ateş altına alındı. Saat 12'ye doğru cephane bitmek üzereydi ve taburun yarısı şehit ya da yaralıydı. Üstelik düşman topçu ateşi taburun gerisini cehennemî bir ateş altında bulundurduğundan takviye almak da mümkün olmayacaktı.

Yahya Çavuş Şehitliği.
Bir kahraman takım ve de Yahya Çavuş'tular,
Tam üç alayla burada gönülden vuruştular,
Düşman tümen sanırdı bu şaheser erleri,
Allah'ı arzu ettiler, akşama kavuştular.

Binbaşı Mahmut Sabri'nin muharebe raporu şöyle biter:

“Yalnız tüfeği ile 9 düşman taburunu uzun müddet karaya ayak bastırmayan sonra da kıyıya sindirip onlara 36 saat süren ölümden beter anlar yaşatan fedakâr 3. Tabur, 26 Nisan 1915, saat 14.30’da şiddetli bir ateş baskınından sonra ikinci mevziye geçti.

Bunu gören düşman ortalığı velveleye boğdu ama kendisinde kahramanların arkasından bir adım atacak cesareti bulamadı.”

26. Alay 3. Taburun o günkü kahramanlığı İngilizlerin de hayranlığını kazanmıştır.[109] 25 Nisan günü kendilerini durduran kuvvetin yalnızca 1 tabur olduğunu sonradan öğrenen düşman, buna hayretini saklamamıştır. 1 taburun 6 muharebe gemisinin sürekli ateşi altında 10 tabura karşı mevzisinde tutunabildiğine dair tarihte başka bir örnek göstermek mümkün değildir.[110]

> *O gün askerlerimiz açıkta muharebe ederlerken düşman gemilerinin top ateşiyle açılan büyük çukurları kendilerine siper yapmışlardır.*
>
> *Ve o gün Yahya Çavuş 12 saat süren direnişten sonra, Harapkale’ye çekilmeden önce Aytepe’deki düşman üzerine süngü hücumu yapmak istemiştir.*[111]
>
> *Onlar, mezarlarını sipere dönüştüren askerlerdir.*

Sizi Savunuyoruz!

Hisarlık mevkiinde karaya çıkarılan Fransız kuvvetlerini 26. Alay 8. Bölükten bir takım karşıladı.

O gün takım komutanı Teğmen Abdurrahim’den geriye üç rapor gönderildi.

1 numaralı rapor:

“Bölgemize bir bölük kadar düşman çıktı. Savunuyoruz.”

2 numaralı rapor:

“Karşımızdaki düşman yeni çıkan birlikleriyle bir tabur oldu. Savunuyoruz.”

3 numaralı rapor:

“Düşman bir Alay kuvvetiyle takımımıza taarruza geçti. Savunmaya devam ediyoruz.”[112]

Yahya Çavuş Anıtı'nın doğu yüzündeki kitabede onun ismine rastlarsınız.

Teğmen Abdurrahim bugün de aziz hatırası ile varlığımızı savunmaya devam ediyor.

Belki kâğıdı kalemi bir yana bırakmak ve onları lâyık oldukları şekilde anlatamayacak olmanın ıstırabına gömülme zamanıdır.

Ne kadar isterdim geriye bir rapor yazabilmeyi "Sizi savunuyoruz Abdurrahim!" diyebilmeyi.

O kanlı dövüşten başını kaldırıp ne derdi bilmem ki...

Kumkale

Şevket Tepesi

Düşman, Arıburnu ve Seddülbahir'de asıl çıkarmayı sürdürürken, Anadolu tarafındaki Türk kuvvetlerini sabit tutabilmek için Kumkale'ye de asker çıkardı.

05.15'te başlayan bombardımandan sonra, saat 09.30'da Fransız kuvvetleri karaya çıkmaya başladı. Burada da asıl kuvvetler gerideydi ve düşmanı sahilde küçük birlikler karşıladı. Kumkale'de bir bölük, Kumkale–Yeniköy arasında bir tabur vardı.

İlk çarpışmalardan sonra Fransızlar Kumkale'yi işgal ettiler. Takviye edilen Türk birlikleri akşam saatlerinde Kumkale'ye girdi.

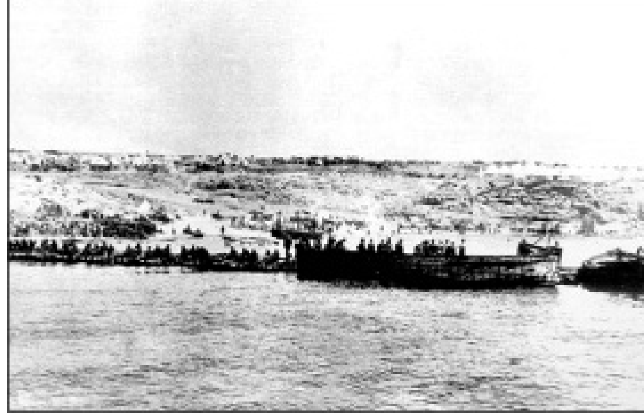
Ertesi gün saat 06.00'da karşı taarruza geçen Fransızlar Kumkale'nin bir bölümünü tekrar ele geçirdiler.

Fransız kuvvetlerinin denize dökülmesi için çarpışanlardan biri de 31. Alayın 10. Bölük Komutanı Üsteğmen Şevket'ti. 10. Bölüğün görevi düşmanın tahrip ettiği Orhaniye tabyası üzerinden düşmanın yanına doğru taarruz etmekti.

10. Bölük hücum esnasında geçmesi gereken ama düşman ateşinin toplandığı bir yere geldiğinde Bölük Komutanı: "Önce ben geçeceğim." dedi.

"Geçersem, oradan işaretimi bekleyin. Geçemez ve şehit olursam naşımı siper yapın, geçin. Ve behemehal beni Orhaniye'ye kadar götürün."[113]

Bölük Komutanı hafif bir yara ile ateşten geçti, bölüğü onu takip etti. 10. Bölük, Küçük Menderes çayı vadisini deniz cihetinden ayıran çıplak sırtlar üzerinden Orhaniye'de tutunmaya çalışan düşmana saldırdı. Düşman oradan sökülürken Üsteğmen Şevket, kendisini uzun zaman harp meydanlarından uzaklaştıracak ağır bir yara aldı.

Düşman birlikleri.

26 Nisan öğleye doğru çarpışma yavaşladı.

Asıl çıkarmanın Gelibolu Yarımadası'nda yapıldığı anlaşılmıştı. Fransızlar da ileri gidemeyeceklerini anlamışlardı. Hâlbuki Fransızlar ilerleyebildiği takdirde buradaki çıkarmanın kuvvetlendirilmesi ihtimali vardı.

Fransız kuvvetleri 26 Nisan gecesi Kumkale'den çekildi. Kaybımız şehit ve yaralı, 1730'du. Fransızların kaybı 778 idi.[114]

Türk birliklerindeki gayrimüslim askerlerin düşman saflarına geçmesi, Müslümanlarla savaştırıldığını anlayan bazı Senegalli Müslüman askerlerin kuvvetlerimize teslim olmak istemesi Kumkale'nin unutulmaz hatıralarındandır.

Üsteğmen Şevket, 31. Alaya ancak Çanakkale Savaşı bittikten sonra kavuşabildi. Sina Cephesi'ne gönderilen Alayına Haydarpaşa Garı'nda iltihak etti. Gazze'de mevzinin denize dayanan son parçasında yine 10. Bölüğün başındaydı.

Orada dokuz yara aldı.

Kolunu kaybettiği gün, duyurulan ordu emrinde 2. Gazze Muharebesi'nin zaferle sonuçlandığı bildiriliyordu.

10. Bölüğün bugün ele geçirdiği tepeye de "Şevket Tepesi" adı veriliyordu.

İşte ne olduysa o ad oralardan silindikten sonra oldu...

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ

Çıkarma: Arıburnu

Anzak Kolordusu'nun öncü kuvvetleri 25 Nisan 1915 günü saat 04.00 civarında Arıburnu'nda karaya çıkmaya başladı.

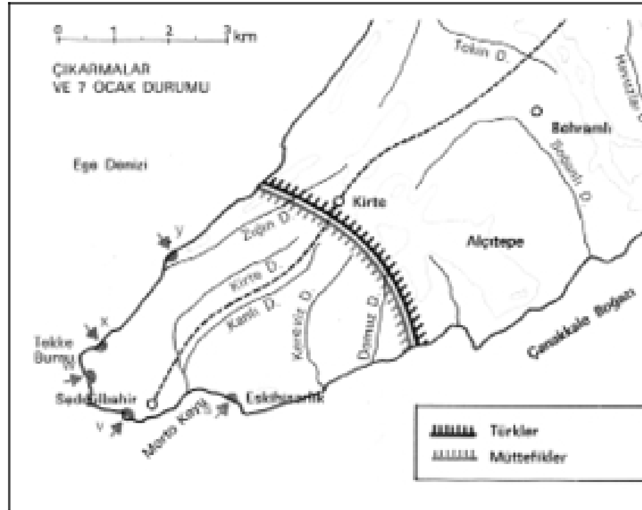
Çıkarma noktasında 9. Tümene bağlı 27. Alayın 2. Taburundan 4. Bölük vardı. Alayın diğer iki taburu Maydos'ta, Ordu emrindeki 19. Tümen de 57., 72. ve 77. Alayları ile Bigalı'da ihtiyatta idi.

4. Bölük o sabah zafer tablosunun henüz boş olan fonuna kıpkırmızı döküldü. Kanlı göğüslerden kim bilir kaçıncı savunma hattıydı.

Çıkarma Kabatepe'ye yapılacaktı ama akıntı öncü kuvvetleri Arıburnu'na sürüklemişti.[115] Arıburnu çıkarma için elverişli değildi. Bu durum asıl çıkarma noktalarını anlayabilmede zaten güçlükler içinde olan savunmada tereddüdü daha da arttırdı.

Arıburnu'ndan gelen top sesleri üzerine hazırlanıp 9. Tümen Kurmay Başkanı Hulusi Bey'e: "Arkadaşlarımız orada yanıyor. Hâlâ bekleyecek miyiz?" diye sert bir sitemde bulunan 27. Alay Komutanı Şefik Bey şu cevabı alıyordu: "Ya asıl çıkarma değilse?"

27. Alay saat 05.45'te yola çıkarak saat 08.00'e doğru Kemalyeri'nden düşmana hücum etti. Saat 10.30 sıralarında da 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, 57. Alayı Conkbayırı'ndan hücuma geçirdi.[116] O sıralarda binlerce düşman karaya çıkmış, düşman ileri birlikleri Conkbayırı'na kadar gelmişti. Öğleden sonra da 72. ve 77. Alaylar muharebeye sokuldu.[117] Gün boyunca şiddetli çarpışmalar oldu. Akşam saatlerinde 1. Avustralya Tümeni tamamen karaya çıktı. Tepeler düşman gemilerinin ağır bombardımanı altında "faaliyet halindeki yanardağlara" dönmüştü.

Eceabat Kılavuzu'ndan.

Buna rağmen askerlerimiz düşmanı adım adım geriye sürdü. 25 Nisan gecesi çok sayıda düşman askeri sahile çekildi. Anzak Kolordu Komutanı General Birdwood, Başkomutan Hamilton'a bir mesaj göndererek askerlerini gemilere alma izni istedi: "Türkler çılgınca saldırıyor..." Ian Hamilton bu isteği reddetti. Tahliye uzun sürerdi. Hem AE-2 denizaltısı da Marmara'ya geçmişti.

Anzak Kolordu Komutanı General William Birdwood.

26 Nisan'da 2. Avustralya Tümeni de öğleye kadar karaya çıktı. Harp sahasında Anzak Kolordusu'na karşı 27., 33., 57., ve 64. Alaylarımız vardı. Fakat 27. ve 57. Alaylarımız erimişti. Bu iki alay iki gündür uykusuzdu ve muharebenin ilk gününde askerler karınlarını düşmandan ele geçirdikleri yiyeceklerle doyurabilmişlerdi.

Anzak Kolordusu 27 Nisan'da Kanlısırt'ın batısından denize kadar üç kilometrelik bir hattı tutmuş bulunuyordu. 28 Nisan'da yapılan taarruzda yerlerinden sökülmeleri mümkün olmadı.

Arıburnu’ndaki kuvvetlerimizin komutası 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa tarafından 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal’e verilmişti. Mustafa Kemal bu görevi 17 Mayıs’a kadar sürdürecektir.

Çıkarma: Seddülbahir

29. İngiliz Tümeni, Filo’nun bir saat süren korkunç bombardımanından sonra saat 05.30’dan itibaren Gelibolu Yarımadası’nın güneyindeki beş ayrı noktaya asker çıkarmaya başladı:

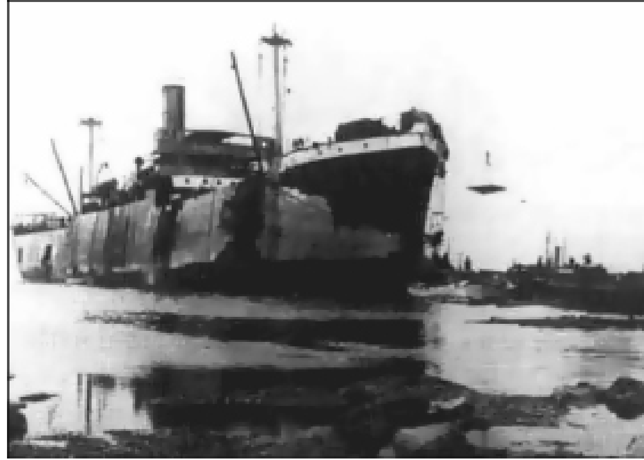
Hisarlık (S)

Seddülbahir–Ertuğrul Koyu (V)

Teke Koyu (W)

Tekeburnu’nun Kuzeyi (X)

Zığındere Kuzeyi (Y)

River Clyde nakliye gemisi.

Çıkarma günü Gelibolu Yarımadası’nın güney ucunda 26. Alayın 3. Taburu bulunuyordu. 3. Tabur, Seddülbahir–Tekeburnu arasındaki geniş sahili tutmaya çalışıyordu.

Alayın 1. Taburu Kirte–Kabatepe arasındaydı. Bir bölüğü Zığındere’de olan 2. Taburun diğer bölükleri de 3. Tabura katılacaktır.

25 Nisan günü 3. Tabur, Tümamiral Wemyss komutasındaki 1. Britanya Filosu’nun cehennemî bombardımanı altında 12 taburluk 3 tugaya karşı savaştı.

İngiliz birlikleri Ertuğrul Koyu’nda akşam saatlerine kadar karaya çıkamadı. Düşman, savunma için kuvvet bulundurulmayan noktalardan ilerlediği halde 3. Tabur karşısında o kadar perişan olmuştu ki 25 Nisan

gecesi mevziinde kaldı. Hâlbuki Ertuğrul Koyu'ndaki bataryamız çevrilme tehlikesi karşısında geriye çekilmiş, River Clyde nakliye gemisindeki birlikler de karaya çıkabilmişlerdi.

3. Tabur ancak 26 Nisan günü saat 02.30'da 25. Alaydan 2,5 bölükle takviye edebildi. Buna rağmen tabur yine de düşmana hücum etti. 3. Tabur saat 14.30'da çekilirken İngiliz zayiatı 3000'i geçmişti. 29. İngiliz Tümeni bütün mevcudu ve bataryaları ile birlikte 26 Nisan gecesi karadaydı. Düşman 3. Taburu takip etmeyi göze alamadığı gibi düştüğü yılgınlık yüzünden o gece sabaha kadar fundalıklara, mezar taşlarına, çakıllara ateş etti.[118]

Ancak 27 Nisan günü saat 16.00'da harekete geçebilen İngilizler Morto Koyu'nun Kuzeyi–Zığındere hattını tuttular.

Savunma 26 Nisan gecesinde Hisarlık Kuzeyi–Bombatepe–Kerevizdere hattındaydı. İngilizler ilerleyince iki cephe birbirine 500 metre yaklaşmıştı.

Seddülbahir Cephesi'nde 1. Fransız Tümeni ile İngiliz Deniz Tümeninin karaya çıkışları da 30 Nisan'a kadar tamamlanmış olacaktır.

Cesaretin En Büyüğü

Arıburnu ve Seddülbahir'de çıkarma sürerken deniz tümenini taşıyan muhripler Saroz sahilinde, Fransız Tümenini taşıyan muhripler de Beşike sahilinde sahte çıkarma hareketleri yaptı. Her iki sahil bombalandı.

5. Ordu Komutanı Liman von Sanders çıkarmanın Saroz ve Anadolu sahillerine yapılacağı düşüncesinde olduğundan bu sahte çıkarma hareketlerinden etkilendi. Liman von Sanders, gerçek durumu ancak ertesi gün görebilecek, asıl çıkarma noktalarına kuvvet kaydırılması bu yüzden gecikecektir.[119]

Seddülbahir ve Arıburnu'nda bölükler taburlarla çarpışırken Saroz civarında iki tümen beklemede idi. 26 Nisan günü bu tümenlerden birer alay harp alanına getirildi. Bir alay da Anadolu tarafından gelmişti. Bununla birlikte 120 km'lik bir sahilde asıl çıkarma noktalarının belirlenmesinde ve buralara kuvvet kaydırılmasında bazı güçlükler yaşanması çok yadırgatıcı değildir.

> *Neyse ki tahtların, taçların gerçek sahibi Mehmetçik insanüstü bir gayret ve fedakârlıkla düşmanın bir hamlede Alçıtepe ve Conkbayırı'nı*

ele geçirmesine müsaade etmemiş 25 ve 26 Nisan günlerini savunmaya kazandırmıştır.

Bundan sonra Müttefik Ordu'nun tek hedefi güneyde Alçıtepe'nin, kuzeyde Conkbayırı'nın ele geçirilmesi olacaktır. Çanakkale'de "Bir tepecik alındı." veya "... Kaybedildi." demek 2–3 bin insan öldü demektir. "Düşman cephemize 100 metre girdi.", "Düşman 200 metre geriye püskürtüldü." dediğimizde binlerce insanın hayatını kaybetmesinden bahsediyor olacağız.

General C. F. Aspinall Oglander, "Bu savaşta rol almış olan İngilizler, Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar, Fransızlar ve Türkler cesaretin en büyüğünü göstermişlerdir." der. "Orada bulunan herkes sanki kendi esatirini yazmak için söz vermiş gibidir."

Bu doğrudur ve bunun için de Gelibolu Yarımadası kana batmıştır.

Ama sonuca baktığımızda General'in sözlerine çok şey ilave etmek gerekir.

Alan Moorehead, meşhur eserinde İngiliz askerlerinin yaşadıkları güçlükleri anlatırken onların çaylarını sütsüz içmek zorunda kaldıklarından bahseder. Üstelik zavallı askerler pek az yumurta bulabilmekte, içki ise ancak uzun aralıklarla dağıtılabilmektedir...[120]

Bir tarafında Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, bir tarafında İaşe ve Levazım Nazırı İsmail Hakkı Paşa'nın imzası bulunan emirde ise şöyle deniliyordu:

"... Bir zeytin tanesi üç lokmaya katık edilecektir. Bu zaruretin günlük emir meydanında hükmü tamamen tatbik edilinceye kadar tekrarı..."[121]

25 Nisan günü Şefik Bey 27. Alayı Maydos'tan yürüyüşe geçirirken güzeller güzeli askerlerini dolu gözlerle seyreder. Onların tek silahı olan tüfeklerinin yedek parçaları yoktur ve onların içinde sivil elbiseleriyle yürüyen askerler vardır.

Liman von Sanders'in kurmay heyetinden Carl Mühlman kendi kendine sorar: "İngilizlerin elindeki imkânlar 5. Türk Ordusunda olsaydı neler olurdu acaba..."

Ayağında çarıklarıyla Mehmetçik. Harbe gönüllü katılmış.
(Y. İ. Barış'ın adı geçen eserinden)

Çanakkale'de her şey tartışılabilir. Taktikler, kıyımlar, sebepler, süreçler... Her şey. Orada tartışılamayacak olan, Türk askeridir. Efsanenin de destanların da tek sahibi olduğunu Çanakkale'de göstermiştir.

Queen Elizabeth'in içinde 10 bin misket bulunan 38'lik toplarına boynunu uzatırken o yalnız milletimiz için değil düşmanları için de bir zafer kazandı. İnsanlık zaferini.

Ve nasıl da savaştı...

Karadan ve denizden sayısız toplar Türk hatlarını dövüyor ve dümdüz ediyordu. Ama Türk savunması sarsılmıyor, gerilemiyordu. Bütün hayatın mahvolduğu sanılan yerde Türk askeri sürünerek kanlar içinde siperden çıkıyor ve hâlâ hareket edebiliyorsa süngü ile düşmanın üzerine atılıyordu...[122]

Nisan–Mayıs 1915

28 Nisan - Seddülbahir - 1. Kirte Savaşı

29. İngiliz Tümeni ile Fransız Tümeninin bir kısmı, denizden 2 saat süren bombardımandan sonra Alçıtepe'ye doğru taarruza geçti. 7., 5. ve 9. Tümenden Alaylarımız, ilerleyen düşmanı eski hatlarına attı. Hamilton'un 29 Nisan'daki taarruz isteğini komutanları yerine getirmedi. 30 Nisan'da Akdeniz Seferi kuvvetlerinin tamamı karaya çıktı.

Mayıs başında Hamilton’un istediği ilâve kuvvetler geldi. 42. İngiliz Tümeni, 2. Fransız Tümeni ve Mısır’dan atsız olarak Atlı Anzak Piyade Birlikleri...

1 Mayıs Gecesi - Seddülbahir

9. ve 7. Tümenlerimiz 5 km’lik cephe boyunca 12’şer taburlu iki düşman tümenine süngü hücumu yaptı. Bazı kuvvetlerimiz denize kadar ilerledi. Fransız Kurmay Heyeti, erlerin safında kendisini korumak zorunda kaldı. Donanma ateşi Kirte’yi yaktı.

3 Mayıs gecesinde 15. Tümen İstanbul’dan gelir gelmez muharebeye katıldı. Filo’nun ateşi muharebe sahasını “barınılamaz” bir hale getirdi. 12 bin mevcudu olan 15. Tümenden geriye 3500 askerimiz kaldı. Muharebe bittiğinde 16 bin Mehmetçik şehit olmuştu. Düşman bu muharebeden sonra manevî olarak sarsıldı. 4 Mayıs’ta Seddülbahir Cephesi’ne Güney Grubu Komutanı sıfatıyla Veber Paşa getirildi.

Savaşın başından sonuna kadar, görevli Alman sayısı çoğu teknik hizmetlerde olmak üzere 700’dür. Daha sonra gönderilecek bir Alman İstihkâm Bölüğü iklim, iaşe ve muharebe şartlarına dayanamadığından lağvedilecek, Veber Paşa: “Bunları göndereceklerine 30 mermi gönderselerdi daha iyiydi.” diyecektir.[123]

1 Mayıs - Arıburnu

Türk kuvvetleri sağdan Merkeztepe’ye, soldan Kanlısırt’ın iki yanına taarruza geçti. Muharebeler 8 Mayıs’a kadar sürdü. 14 bin askerimiz şehit oldu. Düşmanın kaybı 8 bindi. İngiliz Harp gemileri Saroz’dan hastanelerimizi bombaladı.[124]

Arıburnu’nda Cephe Komutanlığına Kuzey Grubu Komutanı sıfatıyla 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa getirilmişti. Esat Paşa cephede yeni bir düzenleme yapacak, buradaki kuvvetleri komuta eden Yarbay Mustafa Kemal 17 Mayıs’ta esas görevi olan 19. Tümen Komutanlığına dönecektir.

6 Mayıs - Seddülbahir (Güney) - 2. Kirte Savaşı

Sabah saatlerinde başlayan topçu ateşi ile Türk mevzileri “gözden silinmişti.” İngilizler 11.30’da taarruza geçtiler. Muharebe 8 Mayıs’a kadar sürdü. Mevziler defalarca el değiştirdi. Düşman 8500 kayıp verdi. Bizim kayıplarımız daha da çoktu.

12 Mayıs'ta General Albert d'Amade Fransız Doğu Seferi Kuvvetleri Komutanlığından ayrıldı. Yerine General Gouraund getirildi. "8. Kolordu" adı ile birleştirilen İngiliz Tümenlerine General Hunter Weston komuta ediyordu.

Hamilton Londra'dan 4 Tümen daha istedi. Orada Lord Fisher: "Allah kahretsin şu Çanakkale'yi." diyordu. "Orası hepimizin mezarı olacak!"

19 Mayıs - Arıburnu (Kuzey)

Başkomutan Vekili Enver Paşa 11 Mayıs'ta cepheyi ziyaret etti. Bu ziyaretinde büyük bir hücum konusunda Liman von Sanders'le fikir birliğine vardığı söylenir.

19 Mayıs günü saat 03.30'da 19., 5., 2. ve 16. Türk Tümenleri Yüksektepe, Merkeztepe, Sivritepe, Şehitlertepesi istikametinde hücuma geçti. Hücumun ağırlık merkezinde 2. Tümen vardı. Ancak kolordu saldırı planından haberdar olmuş, gerekli tedbirleri almıştı.

Donanmanın yan ateşi ve ağır makineli tüfekler askerimizi biçti. Ancak siperleri önünde devrilen hücum hatlarımızın yerini geriden gelen hücum hatlarımız alıyordu. Muharebe "tek taraflı bir kıyıma" dönüşmüştü: "Bir şelâlenin akışı gibi" saldıran Türk askerleri açık birer hedefti.

O büyük ruh hesaplaşma zamanı olmadığını hissediyor, işlerin bir defa daha gelip canına dayandığını anlıyor, "of" demeden biçiliyor, biçiliyor, biçiliyordu...

Muharebe öğleye doğru durduruldu. Türk ve Anzak siperleri arasında kimi kaynaklara göre 5 bin, kimi kaynaklara göre de 10 bin şehit yatıyordu. Binlerce yaralı asker de ölülerin arasında inliyor, akıbetini bekliyordu.

"Korkunç boşluktan ses gelmiyordu. Ara sıra şurada burada ölmek üzere olan bir asker bulutsuz bir gökte parlayan güneşin altında sessiz ve umutsuz acıyla bir yanından öteki yanına dönüyor, göklere doğru yavaşça kolunu kaldırıyordu."[125]

19 Mayıs hücumunun ne olduğunu, nasıl olduğunu belki ancak Anzak zayiatı açıklayabilir. Anzaklar o gün 160 ölü 468 yaralı verdiler! Türk askerlerine öğleye kadar 948.000 mermi atılmıştı.[126]

O günün akşamında iki taraf da ateşkes için istekliydi. Resmî süreci Hamilton başlattı. 24 Mayıs'ta ateşkes ilan edildi. Türk ve Anzak subay ve

erleri birbirlerini ilk defa yakından gördü. Harp sahasında tuhaf bir yakınlaşma oldu. Anzakların beyinlerine yerleştirilmiş “esirleri öldüren Türkler” düşüncesi ağır şekilde sarsıldı. Askerler ölülerin defni için saatlerce birlikte çalıştı. Anzak askeri, hediye verdiği Türk çaresizlikle “Ben sana ne vereyim...” dediğinde üniformasının düğmesini gösteriyordu. Biraz incir... Kasatura ile kesilmiş düğmeler… Anzaklara hediye oldu.[127]

Türk elçisi ölülerin gömülmesi için savaşa ara verilmesini konuşmak amacıyla Anzak birliğinde... Gözleri bağlı...

> *Anzaklar nasıl bir insanlık abidesi ile karşı karşıya olduklarını anlamışlardı. İngilizler kendilerine gaz maskesi dağıtmaya kalktığında bu maskeleri almayı reddettiler. Şöyle diyeceklerdir: “Türkler temiz ve mert insanlardır. Gaz kullanmazlar...”*[128] *19 Mayıs hücumunun sorumluluğunu Liman von Sanders üstlenmiştir.*

Haziran–Temmuz 1915

4 Haziran - Seddülbahir - 3. Kirte Savaşı

Sabah başlayan top ateşi öğleye kadar sürdü. Saat 12.00’de harekete geçtiler. 1. ve 2. Fransız Tümenleri Kirte yolu ile Boğaz arasında, 42. ve 29. İngiliz Tümenleri batıda, 9. ve 12. Tümenlerimize taarruz etti. İngilizler cepheye 8 zırhlı otomobil getirmişti. Bu zırhlı otomobiller askerimizin üzüntüsünü arttırmaktan başka işe yaramadı.

Düşmanın cephemizi delip ilerlemesi üzerine 7., 11., 15. Tümenlerimiz muharebeye girdi. İngilizler ihtiyatlarını cephemizin delindiği noktalara

değil Fransız ve Hint Tugaylarını takviye için kullandılar. Bu sebeple de ilerleyemediler.

Muharebe 6 Haziran'a kadar sürdü. Bugünlerde ordumuzdaki cephane sıkıntısı artmıştı. Ağır top mermisi kalmamış gibiydi.

İngilizler 5 tümen daha istediler.

Çanakkale'nin en kritik muharebelerinden biri olan 3. Kirte Muharebesi'ni ileriki sayfalarda Kurmay Albay Hayrettin Arun'un Kara Harp Okulu'ndaki dersinde dinleyeceğiz. Böylece birkaç satırla özetlenen bu muharebelerin gerçekte ne olduğunu daha canlı olarak yaşayıp hissedebileceğiz.

3. Kirte Muharebesi sonunda 5000 mevcutlu 2. Tümenin mevcudu 2000'e inmiştir. Ölü-yaralı toplam kaybımız 10 bindir.

Çanakkale kahramanı, 3. Kolordu Kumandanı Esat (Bülkat) Paşa. Ayaktaki ilk grup, ilk sağ… Esat Paşa'nın sağında Yarbay Mustafa Kemal.

21 Haziran - Seddülbahir - 1. Kerevizdere Savaşı

Fransızlar karadan ve denizden üç gün süren bombardımandan sonra Kerevizdere'de hücum ettiler. Hücum ertesi gün tekrarlandı. 6000 kayıp verdik. Fransız kaybı 2500 idi.

28 Haziran - Seddülbahir - 1. Zığındere Savaşı

26 Haziran'da karadan ve denizden top ateşi başladı. Hedef Zığındere'deki siperlerimizdi.

Düşman şehitlerle dolu siperlerimize girmeyi başardı. 1. Tümenden gelen kuvvetler Hint Tugayının soldan yaptığı çevirmeyi durdurdu. Muharebe 30 Haziran'a kadar sürdü ve neticesiz bitti.

Bu muharebede yaralanıp sargı yerine getirilen askerlerimiz yaraları sarılırken şehit edildiler. General Gouraud 30 Haziran'da sağ kolunu kaybetti.

5 Temmuz - Seddülbahir - 2. Zığındere Savaşı

Zığındere'de Türk kuvvetleri düşmana taarruz etti. Çanakkale'nin en kanlı muharebesidir. Zayiatımız 16 bindi.

Mehmetçik düşman askerini beklemekte…

Bu günlerde mevsimin getirdiği sıkıntılar harp şartları içinde birer felâkete dönmüş bulunuyordu. Çürümüş cesetlerin dayanılmaz kokusu… Sinek bulutları... Askerleri bir bir tüketen dizanteri...

Haziran sonunda İngilizler 5 tümen daha getirdiler. Amerikan yapısı düz karineli monitörler geldi. Bunların 14 pusluk topları vardı.

Güney grubu komutanlığını 9 Temmuz'da 2. Ordu Komutanı Vehip Paşa devraldı. Vehip Paşa, Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın kardeşiydi.

12 Temmuz - Seddülbahir - 2. Kerevizdere Savaşı

1. ve 2. Fransız Tümenleriyle 52. İngiliz Tümeni Kerevizdere’de 4. ve 7. Türk Tümenlerine taarruz etti. Taarruz 13 Temmuz’da tekrarlandı. Kerevizdere’nin batısındaki mevzilerimize giren düşman, ihtiyattan kalan bir iki bölüğün “intihar denecek” saldırısıyla coşan Türk askerleri tarafından sökülüp atıldı.

Ian Hamilton artık kesin neticeyi ağustosta kuzeyde almayı düşünüyordu. Türkleri oyalamak için bundan sonra güneyde kısıtlı hedeflere taarruz ederek zaman kazanacaktı.

1. Türk tarafına yeni çıkarma haberleri gelirken İngilizler 50 bin kişilik bir orduyu kuvvetlerine katmak üzere Limni’de toplamışlardı.

2. Türk ordusu da 4 tümen takviye aldı. Ancak kuruluşu ve ateş gücü sebebiyle 1 İngiliz tümeni, 1 Türk tümeninden 3 misli üstündü.

3. Ağustos Muharebeleri’ne geçmeden önce tutanak ve raporlara bir göz atmalıyız.

Tutanaklar... Raporlar...

> “45. Alayın 8. Bölük 2. Takım Komutanıydım... Saat 09.00’da ileri hareket ettik. Düşman Çertik Tepesi’ni şiddetle topçu ateşi altına almıştı. “Yere yat” emri verildi. Tabur komutanı süngü takıp ilerdeki avcı hattı ile birleştikten sonra hücum edeceğimizi söyledi. Her sıçrayışta iki mevzi siper atladık. Askere son defa mevzi aldırdığım zaman bir top mermisi koluma isabet ederek beni ağır surette yaraladı. Soğanlıdere’de kanın durdurulması için kolum sarıldıktan sonra Kilitbahir Hastanesi’ne gönderildim. Gözümü açtığımda kendimi kolsuz buldum. Vatan için bu hale geldiğimi düşünerek teselli oldum. Yüce Türk Milletim ve mukaddes vatanım için feda olan koluma acımıyorum.”

Teğmen Mehmet Dursun.

* * *

> “24 Temmuz 1915’te Seddülbahir’de Gaziler Tepesi’ni takviye için gidiyorduk. İlderesi’ne yüzlerce düşman mermisi düşüyordu. Buradan geçmek tehlikeliydi. Ama düşmandan intikam için bütün bedenleri titreyen askerim, din kardeşlerine yetişmeye mani olan her şeye bir alâkalı bakışla, fırlayıp ileri atıldı. Yol üzerinde ateş alan bir sandık

cephane yolu kapamıştı. İleri geçmek için çırpınan Türk kalpleri kum torbalarıyla, yanan cephane sandığının üzerine atıldı.

Bu dört askerin cesareti ve fedakârlığı sayesinde İlderesi yolu açıldı. Tam zamanında Gaziler’de bulunan silah arkadaşlarımıza yetişmek mümkün olduysa da Ethem Onbaşı isminde nefer sol kalçasından şarapnel misketiyle yaralandı. Şu sözleri söyledi: “Bir kurşun atamadan gidiyorum. Bari benim intikamımı siz alın.” Ellerime kapandı, gözlerinden yaşlar akıtarak ayrıldı.

Bu dört yavrunun kahramanca hareketleri ecdadımızın Osmanlı Tarihi’ndeki sırasına geçmekle, gelecek nesillere yadigâr olmak üzere isimlerinin zikr olunmasını bir görev bilirim.”

Bölük Komutanı.

* * *

“Kerevizdere’de taburun önünde düşmanın ilerleyerek yapmış olduğu büyük bir ileri siper, hazır kıt’a olarak bulunan taburun sinirlerine dokunuyordu. Bu siperi yıkmak gerekirdi. Ömer oğlu Nasuh: “İstediğim arkadaşlarımı ver, ben bu siperi yıkarım Yüzbaşım.” dedi.

Gece pek karanlıktı. Nöbetçilerimiz ve düşman tarafından atılan silahların kesik sesleri siperleri saran zifiri karanlığı yırtmak için haykırıyorlar gibiydi.

Eskişehir Ilıca köyünden Ömer oğlu Nasuh; İnegöl Muzal köyünden Emin oğlu Mustafa, Kalecik Dalyasan köyünden İbrahim oğlu Hüseyin ve Ilıca köyünden Mehmet oğlu Abdurrahman’dan oluşan küçük fedaî ordusunun başında düşman siperine doğru karanlıklar içinde süzülüp gitti.

On beş dakika sonra düşman siperinde 4–5 el bombasının sesi duyuldu. Sonra boğuşma başladı. Bu ani hücumdan telâş eden düşman etrafa maksatsız kurşun, top ve havan mermisi fırlatıyordu. Top ve havan mermilerinin açtığı çukurlardan bayıltıcı ölü kokuları geliyordu. Herkes Nasuh Onbaşı ile arkadaşlarını bekliyordu. 7. Bölük mıntıkasından haber geldi. Nasuh Onbaşı vazifesini yerine getirerek dönmüş idi. Fakat yalnız idi. Mustafa, Hüseyin ve Abdurrahman şehit olmuşlardı. Nasuh Onbaşı mert ve asil bir eda ile yalnızca vazifesini yaptığını söylüyordu.

Dört gün sonra 29 Temmuz 1915’te o da şehitlik rütbesine yükseldi. Allah rahmet eylesin.”

55. Alay 5. Bölük Komutanı.

* * *

“Afyonkarahisar Hüseyin Mustafa Mahallesi’nden Abdulkadir oğlu Kadir Çavuş 5. Alayla Kirte’ye yeni gelmiştir. Kendilerine ilerdeki siperlerden iki hatta bizim, üçüncü hatta düşmanın bulunduğu söylenmiştir. Hâlbuki Kadir Çavuş’un bulunduğu bölüğün bir takımı birinci hatta geçeceği sırada mitralyöz ateşine tutulmuş ve çok şehit vermiştir. Kalanlar hemen yere yatarak orada şafak vaktine kadar kalmışlardır. Şafakla birlikte hemen karşılarında düşmanı gören Kadir Çavuş, kendisinde üç el bombası olduğunu söyleyerek Bölük Komutanından mangası ile düşmana hücum etmek için izin istemiştir. Kadir Çavuş bombalarını savurup hücuma geçmiş, düşmanı uzaklaştırmış ve ele geçirdiği 4 mitralyözle 24 saat daha orada kalmıştır.”[129]

Ağustos 1915

Londra, Ağustos’ta yeni bir çıkarma için onay vermişti. Çıkarma için büyük hazırlık yapıldı. Olympic, Mauretania, Aquitania adlı büyük yolcu gemileri Limni’ye on binlerce yeni asker taşıdı. Yeni çıkarma vasıtaları, nakil gemileri, motorlu tekneler geldi. 20 bin zayiata göre hastane gemileri hazırlandı. Mısır pazarları boşaldı. “Süt bidonundan su tulumuna kadar ne varsa” Gelibolu’ya getirildi. Hamilton yine de şikâyetçiydi. Yeni askerler ve yaşlı komutanlar için “Eski şişelerde taze şarap” diyordu.

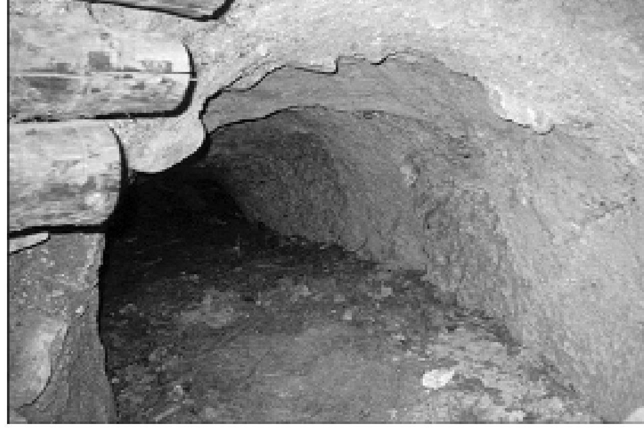
Yeni plan şöyleydi:

Güneyde Türk kuvvetleri baskı altında tutulacak, Arıburnu’nun kuzeyinden Kocaçimen’e doğru büyük bir baskın taarruzu yapılacak, Suvla’da karaya çıkarılacak 25 bin kişilik kuvvet Kocaçimen–Teketepe hattını tutup Maydos’a doğru taarruz ederek savunmanın gerilerine ilerleyecek.

6 Ağustos

Akşam. Arıburnu’nun güneyinde düşman Kanlısırt yönünde 16. Türk Tümenine saldırdı. Amaç Türk kuvvetlerinin burada tutulmasıydı. Siperlerimiz tünel baskınlarıyla ele geçirildi. Siperleri terk etmeyen

kuvvetlerimiz 3500 şehit verdi. Bu siperler 6–9 Ağustos arasında düşmandan geri alınacaktır.

Düşman tarafından kazılan tüneller.

Akşam. Denizden korkunç bombardıman sonrasında düşman sağdan Conkbayırı için Sazlıdere yönüne, soldan Kocaçimen için Ağıldere yönüne saat 21.00'de en büyük taarruzuna başladı. İlerleyen saatlerde sağ kolu 19. Tümen püskürttü. Sol kol Kayacıkdere'nin güneyinde gerilla harbi ile durduruldu.

Akşam. Müttefik Ordu saat 22.00'de Suvla'ya asker çıkarmaya başladı. Yeni teşkil edilen 9. İngiliz Kolordusu Büyükkemikli Burnunun güneyinde A, Küçükkemikli Burnunun güneyinde C ve B kıyılarına çıktı.

Liman von Sanders yine yanılmıştı. O ikinci çıkarmayı da Saroz ve Anadolu kıyılarından bekliyordu. Düşmanı sahilde yine avcı hatlarımız, ileri karakollarımız karşıladı.

A çıkarma noktasının 3 km ilerisindeki kuvvetimiz yalnızca 1500 kişiydi. Bu kuvvete Alman Wilmer komuta ediyordu.

7 Ağustos

Sabah. Düşman 06.30'da Conkbayırı'na doğru hücum etti. Filo'nun "barınılamaz" hale getirdiği bölgede Alaylarımız Conkbayırı ve Besimtepe'de tutunmaya çalıştı. Düşman 10.30'da Şahintepe'ye çekildi.

Akşam. 4. Tümen, Cemil Conk komutasında cepheye geldi. 11. Alay Esat Paşa tarafından Kocaçimen'e gönderildi. Gurka Taburları hattımızı yarıp Conkbayırı'na saldırdı.

Karaya çıkan İngiliz 9. Kolordusundan bazı kuvvetler saat 18.00'de Mestantepe'yi işgal etti. Kireçtepe'ye ilerleyenler Wilmer Kuvvetleri

tarafından perişan edildi.

Ancak 9. İngiliz Kolordusunun esas gövdesi sahilde çakılmış duruyor, harp üzerinde bir etki yapmıyordu. Sonradan çok tartışılacak olan bu durum, emirlerin yanlış yorumlanmış olmasına bağlanacaktır.

8 Ağustos

Sabah. Düşman şiddetli topçu ateşinden sonra saat 05.30’da Conkbayırı’na yeni bir taarruz başlattı. Bölge “Ateş silindiri” altındaydı. Kuvvetlerimiz biraz çekildi. 9. Tümen Komutan Vekili, 25. Alay Komutanı yaralandı. Saat 15.00’de 64. Alay Conkbayırı etrafındaki düşmana saldırdı. Yeni Zelanda birlikleri takviye edildi.

Akşam. Şiddetli çarpışmalar gece boyunca sürdü. Kocadere’ye iki alayımız geldi. 64. Alaydan 300 asker sağ kalabildi. Bir Yeni Zelanda Taburunun mevcudu 47’ye düşmüştü. Toprak kan denizi olmuştu.

24. Alay saat 22.30’da Conkbayırı etrafındaki düşmana yeni bir hücum başlattı. Çarpışmalar göğüs göğse sürüyordu. Subaylarımızın hemen hemen tamamı şehit olmuştu.

Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Çanakkale’de siperde.

Muharebe sabaha kadar hiç durmadan devam etti.

Saroz Grubu Komutanı olan Albay Fevzi Bey buradaki 7. ve 12. Tümenleri 7 Ağustos’ta yürüyüşe geçirmiş, 50 km’lik zorlu yürüyüşle 8

Ağustos öğleden sonra gelebilmişti. Tümen yürüyüş kolları uzamış, dağılmıştı. Fevzi Bey bu durumda Liman Paşa'nın "Hemen taarruz et" emrini yerine getirmedi. Asker hazır değildi. 9 Ağustos'ta taarruz edecekti. Liman Paşa, Fevzi Bey'i görevinden aldı. Düşmanın büyük hücum dalgalarını karşısında durum gittikçe vahim bir hal alıyordu. Liman'ın Kurmay Başkanı Kâzım Paşa onun adına telefonla komutanlarla görüşürken 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, Anafartalar'daki bütün kuvvetlerin emri altında toplanmasını şiddetle talep etti. Telefonda bir tartışma yaşandı. Fakat az sonra gönderilen emir 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in Anafartalar Grubu Komutanlığı'na atandığını, hemen Çamlıtekkesi'ne hareket etmesi gerektiğini icra olunacak taarruzla ilgili bilgileri Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Hayri Bey'den alacağını bildiriyordu.[130]

Mustafa Kemal 8 Ağustos gecesi karargâha geldi.

9 Ağustos

Sabah. Müttefik Ordu bütün cephede taarruza geçti. Düşman, saat 04.40'da Teketepe hedefi için Anafartalar'da, saat 05.15'de Kocaçimen hedefi için Arıburnu'nda ilerlemeye başladı.

Düşman Anafartalar'da mevzilerin defalarca el değiştirmesinden sonra durdurulup geriye atıldı.

7. Türk Tümeni de Damakçılık bayırındaki düşmana taarruz etmişti. Burada 20. Alay Komutanı şehit oldu. 21. Alay Komutanı yaralandı. Bölük ve tabur komutanlarının çoğu şehit olmuştu.

Arıburnu Cephesi'nde tehlike sürüyordu. Conkbayırı çevresinde asker süngüleşiyor, yumruklaşıyor, gırtlak gırtlağa bir dövüş oluyordu. Bitmez tükenmez donanma ateşi ise alev yağdırıp duruyordu. Düşman Conkbayırı'nın bir kısmına girmeyi başardı.[131] Tepenin etrafı cesetlerle kaplanmıştı. Uçaklar da bomba yağdırmaya başladı. Her tarafta birbirlerini süngüleyerek öldürmüş askerler yatıyordu. Kan, toprağı yer yer balçık yapmıştı.

Ağustos 1915 Suvla Çıkarması ve diğer hareketler (Eceabat Kılavuzu'ndan).

Conkbayırı'ndaki kuvvetlerimize 8. Tümen Komutanı Albay Ali Rıza Bey komuta ediyordu.

Anafartalar'da düşmanı ovaya atan Mustafa Kemal 9 Ağustos gecesi Conkbayırı'na geldi ve Tümen komutanlarına bir emir gönderdi:

> *"Bu gece büyük faaliyet talep edeceğim. Askere hiç olmazsa sıcak bir çorba hazırlayın."*[132]

Tüllenen Mağribi Akşamları Sarsam Yarana..

9 Ağustos akşamında Conkbayırı etrafında çoğunun mevcutları yarıya inmiş 12 taburluk Türk kuvveti, yer yer 10 metreye düşen 50–100 metrelik bir mesafede 20 İngiliz Taburuyla savaşıyordu.

Conkbayırı ve Şahintepe'de General Conston emrinde 12 düşman taburu, bunların kuzeyinde 38. İngiliz Tugayı, Besimtepe'nin karşısında Hint Tugayı vardı.

10 Ağustos sabahı 04.30'da, 25., 64. ve 24. Alaylarımızla, 32., 23. ve 11. Alaylarımızdan birer tabur, Conkbayırı'nın kuzeyi ile güneyine ve Şahintepe yönüne doğru, düşmanı kat'i şekilde sökme kararı ile büyük taarruza geçti.

Askerimiz düşmanın Şahintepe'den yan ateşi ve donanmanın topları altında düşmanı canı ile kanırta kanırta söküp gerilere doğru sürdü.

Harp alanı bir defa daha kana doydu. 24. Alay Komutanı Nuri Bey ile 23. Alay Komutanı Recai Bey yaralandı. 14. Alay Komutanı İsmail Hakkı Bey şehit oldu. Tugay Komutanlarından Baldwin hayatını kaybetti.

Mevcutlarının neredeyse tamamını kaybeden birliklerimiz vardı.

Bir şarapnel parçası, Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal'in göğsündeki saate isabet etti.

> *"10 Ağustos'ta iki taraf üç gündür bitkin şekilde savaşıyordu. Siperler ölü doluydu. Çılgıncaydı bu saldırı. Türkler topçu tarafından açık sırtlarda yok edildi. Ama siperleri yine de geri aldılar.*
>
> *10 Ağustos öğleden sonra Suvla ve Anzak Cephesi'nde hiçbir önemli tepe İngilizlerde değildi."*[133]

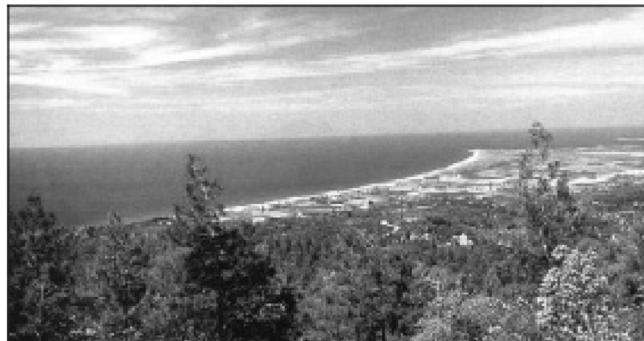
İlahi Hücum

Hamilton "İlahi Hücum" dediği 10 Ağustos için şunları söyler:

"Zamanımız fenninin hazırlamış olduğu silahların hepsini ellerinden atarak hasımları ile boğaz boğaza dövüşen erlerimizin yanına generaller de katıldı.

General Cayley, Cooper ve Baldwin bugün hayattan ayrıldılar.

Türkler "Allah Allah" haykırışlarıyla yiğitçe saldırdılar ve savaştılar. Bizim erlerimiz de ırkımıza has sebat ve metanetle dövüştüler ve canlarını verdiler.

Conkbayırı.

Bu boğuşmayı yazı ile tasvir etmek mümkün değildir.

Türklerin taarruzu kara ve deniz toplarımızın demir yağmuru ve Yeni Zelandalıların on makineli tüfeğinin namluları kızarıncaya kadar yaptığı ateşle durdurulabildi.

10 Ağustos akşamı General Birdwood zayiatının 12 bin olduğunu pek çok da subayın öldüğünü bildirdi.”[134]

“Türklerin ölümü hiçe sayan kahramanlığı İngilizlerin elinden zafer ödülünü çekip almıştı” der Mühlman.

“İngilizler toprağı kanla yoğrulan bu tepede (Conkbayırı) bir daha görünmedi.”[135]

Ashmeat Bartlett’in Times’da 13 Eylül’de yayınlanan 19 Ağustos imzalı mektubunda 10 Ağustos şöyle anlatılıyordu:

“Devler ülkesinde devlerin muharebesiydi. Türkler fecirle birlikte Conkbayırı’nda şiddetli süngü hücumuna geçti. Hayatlarını hor ve küçük görerek yaptıkları bu hücumla kıtalarımız çekilmek zorunda kaldı.

Fakat bu hücum karadaki sahra ve obüs, gemilerdeki ağır toplarımızın şiddetli ateşi ile cezasız bırakılmadı. Gemi toplarımızın hücum safları arasında patlayan mermilerin havaya uçurduğu cesetler parça parça etrafa saçılıyordu.

Bu cehennemî topçu ateşi bile Türk saldırısını durduramadı. Nihayet 10 makineli tüfeğimizin kısa mesafeden yarım saat süren ateşiyle bu müthiş saldırış durdurulabildi. Bu tüfeklerin namluları kızıl hararet derecesine gelmişti.

Türkler bizi Conkbayırı’ndan sürüp çıkardılarsa da bu kendilerine pek pahalıya mal oldu. Bu mevkinin kıymet ve ehemmiyetini takdir eden Türkler bugün şüphesiz pek büyük cesaret ve yiğitlikle savaştılar. Conkbayırı’nı bize kaptırmamaya çalıştılar ve muvaffak oldular.”[136]

Müttefik Ordu 13 Ağustos’ta Mestantepe’den Yusufcuk yönüne yaptığı taarruzda Türklere çok esir verdi. Kayıpları da çok oldu.

15 Ağustos’ta İrlanda Birlikleri Kireçtepe boyunca saldırdı. Kanlısırt ilk defa el değiştirdi. İkinci günün sonunda hücum eritildi.

Ağustos’ta Diğer Muharebeler

21 Ağustos 1915 - 2. Anafartalar Muharebesi

İngilizler 29. Tümeni Seddülbahir'den Anafartalar'a getirdi. Ayrıca Mısır'dan 2. Atlı Tümeni geldi. Katılan asker sayısı bakımından Çanakkale'de en büyük taarruzdur.

Saat 15.00'te karadan ve denizden topçu ateşinden sonra Bombasırtı–Besimtepe, Kükürtlüpınar–Azmakdere hatlarındaki 7. ve 12. Tümenlerimize saldırdılar. Hedefleri önce İsmailoğlu Tepesi sonra Teketepe idi.

Hücumu önce 7. ve 12. Tümenlerimiz göğüsledi. 3 İngiliz Tümenine karşı geniş cepheyi kahramanca savunan 12. Tümen çok kayıp verdi. Çalılıklar topçu ateşinden tutuştuğundan yaralılar yanıyordu.

Çarpışma ertesi gün de sürdü ve savunma son ihtiyatları da harbe sokarak düşmanı durdurdu.

Bu muharebede düşman çok büyük bir hezimete uğramış ve yer yer imha edilmiştir. Mustafa Kemal düşman zayiatının 15–20 bin olduğunu söyler ve Hamilton'un yenilgi için öne sürdüğü mazeretler karşısında çok ağır eleştirilerde bulunur.

Hamilton bu muharebedeki askerinin kahramanlığı için "Damarlarında bir damla İngiliz kanı dolaşan her bir ferdi iftihar ettirecek." demiştir.

Mustafa Kemal bu sözlere sinirlenerek şöyle der:

> *"... İngiliz asilzadeler fırkasını mağlup etmek için benim kullandığım kuvvetlerin miktarını Hamilton harp tarihinde okuduğu zaman Türk askerini bu İngiliz fırkasının ulviyetinden daha yüksek bulacaktır... Eminim."*[137]

Türk taburlarının mevcudu düşüktü. Şehit olan askerlerimizin yerleri henüz doldurulmamıştı. Hamilton bu muharebeden sonra 50 bin kişilik yeni bir kuvvet istemiştir.[138]

27 Ağustos 1915 - Kayacıkağılı Muharebesi

Yine cehennemî kara-deniz topçu ateşiyle İngilizler Kayacıkağılı'nda taarruz ettiler. Boğuşma sabaha kadar sürdü. Hamilton'un sıkıntısı rüyalarını da istilâ edecektir artık.

"Dün gece çok kötü bir rüya gördüm" diye anlatır:

“Fırlayıp uyandığım zaman hâlâ gırtlağımdaki tıkanmayı, başımdan aşmış olan suları hissediyordum. Titriyordum. İçimde sanki görünmeyen bir ziyaretçinin çadırıma girmiş olduğu duygusu vardı. Hayatımda hiç böyle korkunç bir rüya görmedim. Sonradan saatlerce Çanakkale’nin kötü bir kader olduğu düşüncesiyle büyülenmiş gibi oturdum. Uğursuz bir şeyler vardı burada. Sanki bizler, hepimiz lanetlenmiş gibiydik.”

Sonrası...

Ağustos sonunda, savaşın başından beri zaten sürmekte olan siper muharebeleri ağırlık kazandı.

Yaz aylarının sıcaklığından doğan meseleler yerini yavaş yavaş sonbaharın getireceği meselelere terk ediyordu.

Eylül’de havalar serinlemeye başladı. Kasım ayı tam bir felâketti. Şiddetli yağmurlar büyük sellere yol açtı. Sel, tepelerden getirdiği cesetleri siperlere taşıyordu. Asker dizlerine kadar suyun içinde siperde tutunmaya çalışıyordu. Derken gece donmalar baş gösterdi. Donarak ölen asker sayısı binlerle ifade ediliyordu.

Anafartalar Grup Kumandanı Mustafa Kemal muharebe arkadaşlarıyla grup karargâhı önünde.

Bu feci manzaralar ortasında Alçıtepe ve Conkbayırı orada İngilizler için iki büyük hayal olarak dimdik duruyordu ve asla boyun eğmeyecekleri, neye mal olursa olsun ele geçmemeye kararlı oldukları artık anlaşılmıştı.

Londra, Çanakkale’den çekilmeyi tartışıyordu.

Ama önlerinde bir engel vardı. Çekildikleri takdirde başta sömürgeleri olmak üzere İslâm ülkelerinde çok itibar kaybedeceklerdi. Sonunda

Çanakkale’de denize dökülürse daha çok itibar kaybedeceklerini düşünüp çekilme kararı üzerinde durmaya başladılar.

Hamilton büyük zayiat vermeden çekilmenin mümkün olmayacağını öne sürünce görevinden alındı. 17 Ekim’de Gelibolu’dan ayrılan Hamilton’un yerine General Monro atandı.

Harbiye Nazırı Lord Kitchener 9 Kasım’da Çanakkale’ye gelip cepheyi gezdi. İngiliz hükümeti 7 Aralık’ta Arıburnu’nu boşaltma kararı aldı.

20 Aralık 1915 gece yarısından sonra Arıburnu’ndaki çekilme tamamlandı.

25 Aralık’ta da Seddülbahir’in boşaltılmasına karar verildi.

8 Ocak 1916 gecesinde son İngiliz askerleri de gemilere binerek Gelibolu’yu terk etti.

100 bin şehit ayaklanmış, kanlı gözyaşları içinde kucaklaşıyordu.

Kalanlar en ön safları bile konforlu olan İngiliz siperlerine mahzun mahzun bakmaktaydı.

> *Gelibolu Yarımadası derin bir sessizlik içindeydi. Sağda solda türkü demetleri hafifçe dalgalanıyor, toprağa saçılan Kelime-i Tevhid tohumları yavaş yavaş çatlıyordu.*
>
> *Siperlerden fırlayan kollar son bir şey söylemek ister gibi rüzgârla kıpırdıyor; el, ayak, kol, bacak parçaları toprakta uç vermiş, sanki hazin bir macerayı tekrar anlatmaya çalışıyordu.*
>
> *Tabur hekimleriyle Tabur imamları kendilerine emanet edilen veda mektuplarını on binlerce hıçkırıklı eve ulaştırabilecekler miydi acaba?*
>
> *Yazık ki onlar da ölmüştü...*

1 İsmail Habib Sevük, Tuna’dan Batı’ya, s. 244.
2 Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. VII, s. 283.
3 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, s. 22.
4 Necdet Kurdakul, *Osmanlı İmparatorluğundan Orta Doğuya*, s. 125.
5 Sina Akşin, *a.g.e.*, s. 22.
6 Ali İhsan Sabis, *I. Dünya Harbi*, c. I, s. 30.
7 Gıyas Yetkin, *Yaratanların Ağzından 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi*, s. 99.
8 Fikret Günesen, *Çanakkale Savaşları*, s. 75.
9 Fahri Belen, *I. Cihan Harbinde Türk Harbi*, c. II, s. 133.
10 Mahmut Boğuşlu, *I. Dünya Harbi*, s. 102.
11 Fahri Belen, a.g.e., s. 134.
12 Necdet Kurdakul, a.g.e., s. 155.

13 Alan Moorehead, *Çanakkale Geçilmez*, s. 71.
14 A.g.e., s. 92.
15 Fahri Belen, a.g.e., s. 135.
16 A.g.e., s. 136.
17 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 7.
18 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 106.
19 Burhan Sayılır, *Çanakkale'de Ümitler, Yanılgılar, Gerçekler*, s. 97.
20 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 109.
21 Fahri Belen, a.g.e., s. 143.
22 Aziz Kalyan, *Çanakkale İçinde Vurdular Beni*, s. 67.
23 A.g.e., s. 69.
24 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 110.
25 Alan Moorehead, a.g.e., s. 102.
26 Necdet Kurdakul, a.g.e., s. 101.
27 Asker Kahramanlar, s. 18.
28 Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri*, s. 7.
29 a.g.e., s. 7.
30 Burhan Sayılır, a.g.e., s. 97.
31 Emrullah Nutku, *Çanakkale*, s. 28.
32 Alan Moorehead, a.g.e., s. 49.
33 Fikret Günesen, a.g.e., s. 64.
34 *1915'te Çanakkale'de Türk*, s. 4.
35 Fahri Belen, a.g.e., s. 141.
36 Gazeteci. Savaşı başından sonuna kadar takip etmiş, hataları sert bir şekilde eleştirerek İngiliz Hükümetini uyarmıştır. Savaş alanındaki kameralı tek gazetecidir. Babası Sir Ellis Ashmead Bartlett ile karıştırılır. Ayrıntılı bilgi ve raporları için: Faruk Aydın–Erkan Göksu. *İngiliz Savaş Muhabiri Bartlett'in Gözüyle Çanakkale Savaşının İçyüzü*, Bilge Yayınları, Ankara 2003.
37 Prof. Dr. İsmail Kayabalı–Cemender Aarslanoğlu, *Çanakkale Savaşı–1915*, s. 126–145.
38 Fahri Belen, a.g.e., s. 140.
39 E. Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*, s. 121.
40 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 21.
41 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 123. (Mayın sayıları kaynaklarda 393-403 arasında değişir...)
42 Mayınların dökülme tarihi de tartışmalıdır. Gemide görevli Teğmen Hasan Abdullah "17/18 Mart gecesi" der. Mayınlarla ilgili hemen bütün bilgiler kaynaklarda farklıdır. Kimi kaynaklarda Alman personelin ismi de geçer. Hasan Abdullah'ın ifadesi için: Fikret Günesen, *Çanakkale Savaşları*, s. 56.
43 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 117.
44 Fikret Günesen, a.g.e., s. 56.
45 Emrullah Nutku, a.g.e., s. 24.
46 Churchill, Boğaz'ı bu mayınlar yüzünden geçemediklerini öne sürer. (Fikret Günesen, a.g.e., s. 57.)
47 Emrullah Nutku, a.g.e., s. 29.
48 Fikret Günesen, a.g.e., s. 64.
49 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 124.
50 a.g.e., s. 136.
51 Emrullah Nutku, *Çanakkale Savaşı'nda Yaşanan olaylar, Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sayı 4, Nisan 1980.
52 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 139.

53 Emrullah Nutku, *Çanakkale*, s. 32.
54 Farklı sayılar vardır.
55 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 153.
56 Fikret Günesen, a.g.e., s. 78.
57 Bataryanın ismi Hasan-Mevsuf olarak değiştirildi. 3 yıl sonra Değirmenlik mevkiinden alınan naaşlar tabyanın arkasındaki yamaca defnedildi. Burası Hasan-Mevsuf Şehitliği olarak düzenlendi. Şehitlik, Çanakkale–İzmir yolunun 8. kilometresindedir. (Fikret Günesen, a.g.e., s. 78.)
58 Alan Moorehead, a.g.e., s. 98.
59 A. Cemalettin Saraçoğlu, *Çanakkale Zaferi*, s. 73. (Deniz Lisesi Muallimi Fevzi Kurtoğlu'ndan)
60 Fahri Belen, a.g.e., s. 147.
61 a.g.e., s. 149.
62 Gıyas Yetkin, a.g.e., s. 154.
63 Burhan Sayılır, a.g.e., s. 141.
64 Alan Moorehead, a.g.e., s. 140.
65 Prof. Dr. Yusuf İzzettin Barış, *Çanakkale Savaşları*, s. 139.
66 Burhan Sayılır, a.g.e., s. 23.
67 *Çanakkale Savaşlarının Sebep ve Sonuçları*, s. 122. (Uluslararası Sempozyum, Prof. Dr. Yahya Akyüz'ün Bildirisinden)
68 Burhan Sayılır, a.g.e., s. 15.
69 Yeni Düşünce, Aylık Dergi, Sayı 5, 15 Ağustos 1981. Tekin Arıburun, Kahraman 57. Şehitler Alayını ve Kumandanı Şehit Yarbay Hüseyin Avni Beyi Anarken. Yazı Dizisi. (Eski Hava Kuvvetleri Komutanlarından Tekin Arıburun, Hüseyin Avni Bey'in oğludur.)
70 A.N.Z.A.C: Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu - Australian and New Zealand Army Corps.
71 Alan Moorehead, a.g.e., s. 151.
72 Prof. Kayabalı, Prof. Barış ve diğer yazarlardan.
73 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 67.
74 Prof. Dr. İsmail Kayabalı–Cemender Arslanoğlu, a.g.e., s. 50 ve s. 60.
75 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 122.
76 Edward J. Erickson, *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, s. 130. (Asker sayıları da kaynaklarda değişir. Her iki tarafın kuvvetlerini 500 bin gösteren eserler vardır.)
77 Mahmut Boğuşlu, a.g.e., s. 105.
78 Yavuz İzzettin Barış, a.g.e., s. 38.
79 Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*, s. 195. (2. Tabur görevi 22 Nisan'da 3. Taburdan devralmıştır. Bkz. Halis, Çanakkale Raporu.)
80 Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*, s. 202.
81 Queen Elizabeth değil.
82 Alan Moorehead, a.g.e., s. 176.
83 Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*. s. 206. (4. Bölük 1. Takım ifadesi)
84 Halis, Çanakkale Raporu, s. 117. (27. Alay 3. Tabur Komutanı Uşaklı Halis Bey)
85 a.g.e., s. 118.
86 1. Takım Asteğmen İbradalı İbrahim Komutasında Balıkçı Damlarında, 2. Takım Asteğmen Muharrem Komutasında Arıburnu'nun güney ve kuzey siperlerinde, 3. Takım Gelibolu Başçavuş Süleyman Komutasında Arıburnu'nun hemen kuzeyindeki yüksek sırtta. 2. Taburun diğer bölükleri için: Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*, s. 201.
87 Alan Moorehead, a.g.e., s. 176.
88 Fahri Belen, a.g.e., s. 167.
89 Mehmet Ali Eren, *Aksiyon*, Sayı 223, 13–18 Mart 1999.
90 Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*, s. 215.

91 Ancak 27. Alay 2000 mevcuduyla düşmana yalnız sağdan ve cepheden hücum edebilecekti. 27. Alay Komutanı Şefik Bey Saat 07.55'te 9. Tümene şu raporu gönderdi:

"Düşman Arıburnu sırtlarını işgal etmiştir. Arıburnu sırtlarıyla Kocadere arasındaki sırtlardan Allah'ın yardımıyla taarruza başlıyorum. Kocaçimen'i acilen 19. Tümene tutturmanızı istirham ederim." Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*, s. 227.

92 "Yüzbaşı İbrahim, Binbaşı Halis" diye geçen eserlerde vardır.

93 Carl Mühlman, *Çanakkale Savaşı*, s. 94.

94 Alan Moorehead, a.g.e., s. 180.

95 Çanakkale'den önce Balkan Harbinde savaştı. Gözünden yaralandı. Milli Mücadele'de Mardin Menzil Mıntıka Müfettişliği yaptı. Uşak'a döndü. Belediye'de Mühendis olarak çalıştı. 1933 Yılında 53 Yaşında vefat etti.

96 *Yeni Düşünce*, Sayı 6, 1 Eylül 1981, a.g. yazı dizisi.

97 a.g.d.

98 *Yeni Düşünce*, Sayı 7, 15 Eylül 1981, a.g. yazı dizisi.

99 a.g.d.

100 Albay Şefik Aker, *Çanakkale Hatıraları*, s. 249.

101 *Yeni Düşünce*, Sayı 8, 1 Ekim 1981, a.g. yazı dizisi.

102 A.g.d., Sayı 7.

103 A.g.d., Sayı 7.

104 Mucip Kemalyeri, *Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu ve Azerbaycan Savaşı*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972. (Asteğmen Mucip'le ilgili bölümde genellikle kendi ifadelerine sadık kalınmıştır. Mucip Kemalyeri, Rize Belediye Başkanlığı yapmıştır.)

105 *Yaşayan Çanakkaleli Muharipler*, s. 23.

106 Carl Mühlman, a.g.e., s. 92.

107 *1915'te Çanakkale'de Türk*, s. 29. (Bu bölümde Mahmut Bey'in harp raporu esas alınmış, ifadelerine genellikle sadık kalınmıştır. Mahmut Sabri Bey ağır yaralandığından raporunu ancak Mayıs sonunda Haydarpaşa Hastanesi'nde yazabilmiştir.)

108 Samih Rıfat, 1874–1932.

109 Carl Mühlman, a.g.e., s. 42.

110 Fahri Belen, a.g.e., s. 164.

111 *Asker Kahramanlar*, s. 14.

112 Baha Vefa Karatay, *Mehmetçik ve Anzaklar*, s. 172.

113 *1915'te Çanakkale'de Türk*, s. 21.

114 Fikret Günesen, a.g.e., s. 124.

115 Çanakkale Savaşı'nda tartışılan konulardan biridir. Bir hatırada İngilizler'in Kabatepe'ye bıraktığı şamandıranın yerinin değiştirildiğinden söz edilir. (Fikret Günesen, a.g.e., s. 126.) Yazar Nigel Steel, burasının başından beri seçilmiş çıkarma bölgesi olabileceğini söyler. (Savaş Karakaş, "Harp Sahasında Gallipoli Mission 2000 Toplantısı", *Popüler Tarih,* Kasım 2000, Sayı 6.)

116 Sabah top seslerini duyan 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, 57. Alayı teyakkuza geçirmiş ama emir alacak muhatap bulamamıştır. 19. Tümen Ordu emrinde olduğundan ancak 5. Ordu Komutanının emri ile harekete geçebilirdi. O da sabah saatlerinde Bolayır'da gösteriş yapan düşman gemilerinin maksadını anlamaya çalışmakla meşguldür. Esat Paşa da onu aramaktadır. Nitekim kendisini Bolayır'da bulur.

27. Alayın 9. Tümene verdiği, kuvvet isteyen rapor 19. Tümene ulaştığında Mustafa Kemal hareket etmek üzereydi. (*1915'te Çanakkale'de Türk,* s. 8.) Kolordu'nun hareket emri de Mustafa Kemal'e harekete geçeceği sırada gelmiştir. (Fahrettin Altay, *10 yıl Savaş ve Sonrası*, s. 89.)

117 Bu Alaylar Mustafa Kemal'in Sofya'dan Gelibolu'ya atandığında 3. Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey'e koşup "Bunları benden alın… Aman Kumandan Bey'e söyleyin..." dediği

Alaylardır.
Bu Alaylarda Arapların da hoşnut olmadığı çeşitli inanç gruplarından insanlar vardır. 25 Nisan günü öğleden sonra Eceabat'a giden Fahrettin Bey, bunların bir kısmına firar ederek geldikleri çadırlarda nargile içerlerken rastladığını yazar. (Fahrettin Altay, a.g.e., s. 90.) Mustafa Kemal yine de 77. Alayın dağılmasını ve 25-26 Nisan günlerinde iş görememesini Alay Komutanının emirleri yanlış anlamasına bağlar. "Birkaç kişi kurşuna dizildi. Bir daha da firar olmadı." der. (Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri*, s. 94.)

118 İngiliz zayiatı bazı kaynaklarda 6000 olarak gösterilir.

119 Daha sonraları Almanya'nın savaşı uzatmak istediğine dair birçok iddia ortaya atılmıştır. Bu iddialar için: Sinan Avcı, "Almanya Neyin Peşindeydi", *Tarih ve Medeniyet*, Sayı 60, Mart 1999.

120 Alan Moorehead, a.g.e., s. 301.

121 Cemal Kutay, *Tarih Ne Zaman İbrettir?*, s. 94.

122 Carl Mühlman, a.g.e., s. 44.

123 *1915'te Çanakkale'de Türk*, s. 13.

124 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 149.

125 Alan Moorehead, a.g.e., s. 235. (Avustralya Harp Tarihi'nden)

126 Prof. Dr. Yavuz İzzettin Barış, a.g.e., s. 53. (Gelibolu Çıkarması'nın 75. Yılında yayınlanan The Australian Gazetesi)

127 a.g.e., s. 53.

128 Alan Moorehead, a.g.e., s. 246.

129 *Cepheden Mektuplar*, MSB. (Kısaltılarak derlenmiştir.)

130 Ordu Kurmay Başkanı Kâzım Bey, Conkbayırı ve Anafartalar'daki bütün kuvvetlerin emri altında toplanması gerektiğini, kuvvetlerin bir elden idaresinin zaruri olduğunu, vaziyetin nezaket kazandığını söyleyen 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'e, idare edilecek kuvvetlerin büyüklüğü sebebiyle "Çok gelmez mi?" deyince Mustafa Kemal "Az gelir" cevabını verir ve görüşme kesilir. (Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri*, s. 186.)

131 Kimi yazarlara göre düşman geçici bir süre için de olsa Conkbayır'nı ele geçirmiştir. Kimi yazarlara göre düşman Conkbayırı'nın bir kısmına girebilmiştir. İngiliz yazarlar arasında da çelişkili ifadeler vardır. Conkbayırı Muharebeleri'nde 4. Tümen Komutanı olan Cemil Conk, eserinde düşmanın Conkbayırı'na asla giremediğini savunur ve ayrıntılı açıklamalarla bunu delillendirir. (E. Gn. Cemil Conk, *Çanakkale Conkbayırı Savaşları*, Gn. Kr. Bş. Harp Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara, 1959, s. 61 ve sonrası.)

132 Ruşen Eşref, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat*, s. 70.

133 Alan Moorehead, a.g.e., s. 391.

134 Cemil Conk, *Conkbayırı Savaşları*, s. 71.

135 Arl Mühlman, a.g.e., s. 134.

136 Cemil Conk, a.g.e., s. 71.

137 Ruşen Eşref, a.g.e., s. 101.

138 Çanakkale Muharebeleri'nin özetlendiği bu bölümde büyük ölçüde General Fahri Belen'in "1. Cihan Harbi'nde Türk Harbi" adlı dev eserinin Çanakkale Cephesi'nin anlatıldığı II. cildinden faydalanılmıştır. Baha Vefa Karatay, Belen'in ömrünün son yıllarını bu esere verdiğini yazar. Çanakkale'de Bölük Komutanı olarak savaşmış olan Korgeneral Fahri Belen'i şükran ve minnet hisleriyle anıyoruz.

MEKTUPLAR

İki Lâle

Çok eski arkadaştı onlar. Hem liseyi hem hukuk fakültesini beraber bitirmişlerdi. Harp Okulu'ndaki yedek subay eğitiminden sonra yolları ayrıldı. Hüseyin Ragıp İstanbul'da kalıyor, Münir Çanakkale'ye gidiyordu. Ama arkadaşlıkları asla bitmeyecekti. Daima mektuplaşmaya karar verdiler.

Münir Çanakkale'den Hüseyin Ragıp'a söz verdiği mektuplardan birini yazıyordu:

"... Toprak kerevetimden şimdi kalktım. İçinde barındığımız kocaman oyuğun ağzına yaklaşıyor ve dışarıya bakıyorum. Toprak, gecenin sis ve rutubetiyle ıslak... Şuh ve şirin çimenler zümrüt dereler teşkil ederek aşağılara doğru akıyor. Güneş yükseliyor...

İngilizler bugün galiba geciktiler. Sabah salâmı makamından teatisi âdet olan top ve tüfek gürültüsünden henüz eser yok.

Aşağıya iniyor ve toprak peykenin üstüne oturarak sana bu mektubu yazmaya başlıyorum. Arkadaşım karşımda vazifesiyle ilgili evrakı hazırlamakla meşgul... Dün gece geç vakte kadar devam eden top atışı ikimizi de uykusuz ve yorgun bıraktı. Oh... Derin ve uzun bir uykuya ne büyük ihtiyaç hissediyorum.

"… ve hakkınızı helal edin…"
(Cepheden Mektuplar'dan)

... Kumandanım beni çağırıyor. Mektubuma biraz sonra devam ederim...

... Kumandanı gördüm ve geldim. Fakat maatteessüf mektubuma devam edemeyeceğim. İngilizler faaliyete başladılar. Ateşin birden çok şiddetlendiğine bakılırsa bunların sabah keyfi olsun diye atılmadığına inanmak lâzım. Anlaşılıyor ki siper komşularımız bugün pek ciddi niyetlerinden birinin daha tecrübesine girişecek... Oooo... Bugünkü ateş pek başka. Etrafta kıyamet kopuyor… Ah... Öyle uykum var ki... Top ve mitralyöz yıldırımları kulaklarımı patlatıyor. Allahaısmarladık kardeşim.

Kumandanın yanına gelirken tatlı bir yamaçtan kopardığım iki lâleyi Çanakkale hediyesi olarak zarfın içinde gönderiyorum. İnşallah yine görüşürüz.”

Mektup yazıldığı tarihten üç hafta sonra Kızılay hastanelerinden birinin vasıtasıyla Hüseyin Ragıp’a ulaştı. Mektubun yanında Nihat imzalı küçük bir not vardı:

“Beyefendi, ben Münir’in siper arkadaşıyım. O vazifesi başında Rahman’a kavuştu. Ben de yaralandım, bu hastaneye naklolundum. Şehit düştüğü geceden evvel yazıp da postaya vermeye vakit bulamadığı mektubu size gönderiyorum. Merhumun emanetidir.”

Hüseyin Ragıp der ki:

“Münir’in mektubunu bir çocuk gibi ağlayarak okudum. İmzasının yanına artık solmuş ve kurumuş iki lâle iğnelemişti. Ah sevgili Münir... Al lâlelerini topladığın o bayırlar içinde kana bulanmış naşınla sen de bir lâle olup kalmıştın.”[139]

Borçlarımı Ödeyin

18 Mayıs 1915, Pazartesi

Yüzbaşı Mehmet Tevfik, Ovacık yakınlarındaki ordugâhta gözünde tüten baba ocağına mektup yazıyordu:

“Sevgili babacığım ve valideciğim,

Arıburnu’nda ilk girdiğim müthiş muharebede pantolonumdan hain bir İngiliz kurşunu geçti. Bundan sonra gireceğim muharebelerden kurtulacağıma ümidim olmadığından bir hatıra olsun diye şu satırları yazıyorum.

... Gözbebeğim zevcem Münevver ve oğlum Nezih’ciğimi önce Cenab-ı Hakk’ın sonra sizin himayenize bırakıyorum. Onlar hakkında ne mümkünse

lütfen yapmaya çalışınız. Servetimiz olmadığı malumdur. Mümkün olandan fazla bir şeyi isteyemem, istesem de boşunadır.

Refikama hitaben yazdığım kapalı mektubu lütfen kendi eline veriniz. Fakat çok üzülecektir, o üzüntüyü giderecek şekilde veriniz, teselli ediniz. Allahu Tealâ'nın takdiri böyleymiş.

İsteklerim ve borçlarım hakkında refikamın mektubuna koyduğum deftere ehemmiyet veriniz. Münevver'in hafızasında veyahut kendi defterinde kayıtlı borçlar da doğrudur. Münevver'e yazdığım mektup daha geniştir, kendisinden sorunuz.

Sevgili babacığım ve valideciğim, belki bilmeyerek size karşı birçok kusurda bulunmuşumdur. Beni affediniz, hakkınızı helâl ediniz, ruhumu şad ediniz.

Sevgili hemşirem, Lütfiye'ciğim, bilirsiniz ki sizi çok severdim. Sizin için gücümün yettiği nispette ne yapmak lâzımsa yapmak isterdim. Belki size karşı da kusur etmişimdir. Beni affet, hakkını helâl et. Yengeniz Münevver Hanım ile oğlum Nezih'e sen de yardım et. Sizi de Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve himayesine tevdi ediyorum.

Ey akraba ve ehibba! Cümlenize elveda. Cümleniz hakkınızı helâl ediniz. Benim tarafımdan cümlenize hakkım helâl olsun. Hepinizi Cenab-ı Hakk'a tevdi ve emanet ediyorum. Elveda, elveda!

Ebediyen Allahaısmarladık, sevgili babacığım ve valideciğim..."[140]

Mehmet Tevfik, mektubun yazıldığı tarihten on beş gün sonra, 2 Haziran 1915'te şehit oldu.

Çamaşır Falan İstemem...

Hasan Etem, 4 Nisan 1915 günü annesine yazdığı mektuba şöyle başlıyordu:

"Dört asker doğurmakla övünen şanlı Türk annesine!"

Hasan Etem, yeni aldığı mektuptan duyduğu sevinci, çevresindeki tabiat güzelliklerini, silah arkadaşlarını anlattığı mektubunu şu satırlarla bitiriyordu:

"... Ey benim Rabbim! Şu kahramanların bütün dilekleri ismi celâlini İngilizlere ve Fransızlara tanıtmaktır.

... Huzurunda titreyerek sana dua eden biz askerlerin süngülerini keskin et. Düşmanlarını zaten kahrettin ya bütün bütün mahvet!

... Anneciğim, oğlun Halit de benim gibi güzel yerlerdedir...

... Çamaşır falan istemem. Paralarım duruyor. Allah razı olsun. 4 Nisan 1915. Oğlun Hasan Etem."[141]

Hasan Etem, iki gün sonra şehit oldu. Kardeşi Halit, Zığındere Muharebeleri'nde yaralandı ve gazi olarak baba ocağına döndü.

Hasan Ethem şehit olduğunda 16 yaşında olan kardeşi Hilmi ile 10 yaşında olan kardeşi Şevlut, ağabeylerinin arzu ettiği gibi sonradan Çanakkale'yi gördüler, ondan bir iz aradılar.

Orada her iz Hasan Etem'e aitti.

Sana Vasiyetim Var

62. Alaydan Üsteğmen Zahid, eşine yazdığı mektupta "Bugünlerde her zamankinden daha önemli muharebelere gireceğim." diyordu:

"... Bilirsin her muharebeye giren ölmez. Fakat ölürsem gam yeme. Beni ve seni yaratan Allah bizi nasıl dünyada birbirimize nasip ettiyse elbet ruhlarımızı da kavuşturur. Vatan için şehit olursam bana ne mutlu. Ancak sana vasiyetim var.

Eşyanın listesi ilişiktir. Bunları sat, ele geçecek paradan mihri muaccel ve müeccelini al. Üst tarafı ile bana mevlit okut.

Eğer bunlar sana borcumu ödemezse hakkını helâl et ve ilk gece aramızda geçen sözü unutma..."[142]

Zahid'in son mektubuydu bu.

9 Ocak 1916'da şehit oldu.

Geri döndü mü kimbilir? (Cepheden Mektuplar'dan)

Terekesinden kırmızı kurdeleye bağlı bir de saç demeti çıkmıştı. Tazecikti ve minicik bir yavrunun saçından kesilmiş olduğu anlaşılıyordu. O yavrunun adı Nadide idi.

Şiranlı Üsteğmen Zahid, Aziziye'nin Kılıç Mehmet Bey köyünden eşi Hanife Hanım'a yazdığı mektubu şu cümle ile bitirmişti:

" Bu vasiyetnamemi aldığınız zaman yüksek sesle ağlamanıza razı değilim."

Ama biz ağladık Zahid.
Mehmet Tevfik'in ölümün gölgesinde borçlarımı ödeyin çırpınışlarına,
Nadide'nin terekende de yetim kalan saç demetine ağladık.
Kim bilir kimlerin nerelerde hayatla oynaştığı bir saatte sevdaları kana batmış adamlara ağladık.
Yolları bir yıkık siperin içinde biten, yuvaları siperlere devrilen, mektupları kaybolan adamlara ağladık.
Bir ödenmez borcun altındayız Zahid, ağladık.
Ya o söz neydi aranızda?
Cephemize kudret veren analarımız sözlerini unutmamışlardır.
Biz tutamadığımız sözlere ağladık.
Demek isteriz ki Çanakkale'ye,
Aramızda geçen sözü unutma!
Biz kimsesiz lâlelerine mertebe vermedik mi?

Oğluma Ne oldu?

12. Tümenin İzmir'deki 35. Alayı Çanakkale'ye gönderiliyordu.

10 Temmuz 1915'te İzmir'den hareket eden tren İstanbul'a doğru yola çıktı. Askerler yanık türküler söylerken takım subaylarından Hakkı, dışarıyı seyrediyordu. İzmir–Manisa arasında bir kadın gördü:

"Zavallı yaşlıca bir kadın bir eliyle askeri selamlıyor, öteki eliyle telgraf direğini tutmuş hıçkırarak ağlıyordu. Ağlayışının verdiği acıyı hafifletmek için ayaklarını sımsıkı telgraf direğine sarmıştı. Hakiki bir Anadolu askerinin bağrı yanık anası nasıl da belli oluyor. Elbisesi köylülere mahsus bir perişanlık içinde.

Benim de gözlerim yaşardı. Gözden kayboluncaya kadar bu dertli anayı seyrettim. Ömrüm boyunca bu gözü yaşlı anayı unutamayacağım."[143]

Günler sonra Hakkı'ya gelen bir mektup gözü yaşlı annelerin Çanakkale'ye gönderdiği mektupların ortak bir özeti gibiydi:

"Oğlumun en iyi arkadaşı sendin.

Oğluma ne oldu?"[144]

BU YAŞANANLAR EFSANE Mİ GERÇEK Mİ?

Orada Düştü Gitti

Sandıklı'nın Kusura köyünden Hüseyin oğlu Mustafa, şahadet parmağına ne olduğunu soran gazeteci Ruşen Eşref'e "Orada düştü gitti" der. Yalnızca bir parmaktan olduğu için mahcup gibidir. Zaten arkadaşları söyleyince fark etmiştir yaralandığını. Bir de bakmıştır, parmak yok... "Eh ben yaralanmışım..." demiştir. Zaten ateşin içinde bir şey düşünememektedir insan:

"Öleceğini mi kalacağını mı bilmiyorsun. Zabitlerimiz bize tembih ederdi ki, oğlum Selâten Tüncina'yı okuyun. Bilenlerimiz okurdu, bilmeyenlerimiz de tekbir alırdı."

Mustafa, Kirte'de savaşmıştır:

"Mustafa Efendi vardı, Yüzbaşımız önümüzde, haydi evlatlarım! Anamız bizi bugün için doğurdu diyerekten elinde kılıçla... İngiliz'in ikinci istihkâmına da girdik, oradan da kaçırdık."

Osmancık’ın İncesu köyünden Ali oğlu Mehmet Çavuş da Kirte’de savaşmıştır:

“... Asker birbiriyle helâlleşti. Sonra yola çıktık. Seddülbahir görünecek yere çıkınca düşman elektrik tuttu... Yere yattık... Yata kalka Donuz Dere’ye yanaştık. Neferin biri ayağa kalkmadı, şehit gitmiş... Zahir çılgın kurşunlardan geldi. Yani serpinti kurşun... Denizin kenarına indik. Birkaç düşman neferi suyun içine kaçmıştı... Çökmüşler, kafaları görüküyordu...

... Yüzbaşımız Mecruh gitmişti. Birinci takım kumandanı Hayri Efendi de şehit düşmüş idi. Bölüğün idaresi bana kalmış idi... Yine Donuz Deresi’ne indik... Düşmanla karıştık. Efrad birbirini süngülüyordu. Benim karşıma bir Fransız zabiti geldi. Ben istiyordum ki onu düşürtmeyi... Daha süngüyü saplamaya tahammül edemedim... Kurşunla vurdum… Kılıcı elinden düştü... Belinde loververi varmış, bana attı... Sol kolumdan vurdu.”

Sırf Acıdığım İçin

Ruşen Eşref Çanakkale’de bulunmuş subaylarla mülâkat yapmak için Harbiye Nezaretindedir. Arkadaşları az sonra harp hatıralarını anlatacak Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen) Ruhi Bey için derler ki:

“Bizim sınıftandır... Akşam nöbet mızıkası çalınmaz mı huylanmış bir aslan gibi gözlerini parıldatır da saldıracak bir yer arardı. Deli olurdu âdeta. Ateş gibidir...”

“Bu muharebede Çanakkale’de, Kafkas’ta bulundu. Beş altı yarası vardır. Çanakkale’de yanı başında bir gülle patlamış. Sol bacağından sekiz on santim et koparmış. Sağ dizinden deri çıkardılar da sol bacağına kapladılar.”

Az sonra gelir Ruhi Bey. Sert bir asker selâmıyla kendini tanıtır. O, düşmana Seddülbahir’de ilk müdafaayı yapan 26. Alaydandır. Konuşmasının sonunda batarya ateşimizle düşürülen bir düşman uçağından bahseder:

Mehmetçiğe derin saygı. Türk askeri yaralı düşman askerini taşıyor.

“… Tayyare düştü. Tayyareciler kendilerini denize attılar. O vakit de bizim hiç olmazsa bir esire fevkalâde ihtiyacımız vardı.

... Mıntıka kumandanımız Mahmut Bey bu tayyarecilerin mutlaka kurtarılmasını istiyor. Tayyareciler en nihayet bir buçuk kilometre kadar sahile yakın geldiler. Sahil boyunca mayın döşeli olduğundan kimse giremiyordu.

Bu noktada tahassüsatımı söylüyorum. O iki adam bağırıyordu. Yani ölüyorlardı artık. Ve sahilden hâlâ imdat umuyorlardı. Tabii bir kumandan emir verdiği vakit süngü üzerine, top üzerine gidip ölmek vazifemdir. İşte o vakit mıntıka kumandanı Mahmut Bey “Kim girer?” diye bir sual sordu. Bu İngilizlere sırf acıdığım için, düşman olsalar da onları kurtarmak bana bir vicdanî vazife oldu.

... Daldım. O zaman arkadaşım Mülâzım Kâşif de “Ben de girerim” diye bendenize refakat etti. O çocuk sınıf arkadaşımdır. Şimdi Rusya’da esir. Zavallı... Beraber girdik. Muttasıl düşman topları ateş ediyor. Monitörler karşımızdan eksilmiyor. Tayyareler tepemizde dönüyor...

Fakat biz tabii pek alçağa düşüyorduk. Sular biraz dalgalıydı. Ne bizimkilerin ne de onların makas ateşleri bizi kıstırabiliyordu. Gülleler hep ötemize berimize düşüyordu.

Maatteessüf o tayyarecilerden biri boğuldu. Çünkü bizde de takat kalmamıştı. Ötekini kurtardık. Mahmut Bey kendisini aldı, mıntıkasına götürdü. Orada İngiliz’e masaj yapıldı. Güzel baktılar, sonra 5. Ordu’ya teslim edildi.

Giderken Mahmut Bey’e demişti ki; Türkleri şöyle cesurdurlar böyle âlicenaptırlar diye kitaplarda okudum. Bu defada cephede gördüm. Fakat böyle şiddetli bir ateşe karşı bu derece fedakârlıklarını bilmezdim. Bu derecesini bir İngiliz bile yapamaz.”

Borazancı Mehmet

Yüzbaşı Emin Âli Bey “Çanakkale Muharebeleri’ni yapan ordudan size dört-beş örnek vermek isterim” der Ruşen Eşref’e. İlk örnek bir nefere aittir:

“Arıburnu’nda yapılan şiddetli bir hücumdan üç gece sonra Kanlısırt’ta en ileri mevziye gitmiştim. İleri mevzide takım kumandanı bizimle düşman siperleri arasında bulunan sahadaki çukurlardan birinde inilti halinde boğuk bir sesin işitilmekte olduğunu söyledi. Açıkgöz, çevik iki keşşaf nefer göndermesini söyledim ve merakla hadiseyi takip ettim.

Keşif kolu daha hazırlanmamıştı bile...

“Amanın arkadaşlar! Düşman bombaları ile geliyor!” diyen bir feryat işittik. Hemen bir tenvir tabancasıyla aydınlattığımız o saha üzerinde gördük ki kuvvetli bir Avustralya taarruz kolu ilerlemekte. Şiddetli bir ateşle bunları siperlerine kovuverdik. Fakat bize semalardan gelen tatlı bir hitapmış gibi düşmanı haber veren o meçhul askeri bulmak istedik. Gönderdiğimiz keşif kolu bize şu adamı getirdi.

(Emin Âli Bey kırmızı kenarlı küçük siyah bir defterin lâstiğini çıkarıp künyeyi okur)

... 47. Alay Kumandanı Şehit Tevfik Bey'in boru neferi, Antalya'nın Kağnıcılar Köyünden Sarı İbrahim oğlu Mehmet...

İşte bu Mehmet'i son nefesini verirken getirdiler.

Bu nefer üç gün evvel yapılan büyük hücumda düşman siperlerinin önünde yaralanmış ve gece karanlıklar içinde sürüne sürüne ancak üç günde bizim sipere yaklaşabilmiş...

Düşünün, müteaddit yaralardan sonra birçok tehlikeler arasında gece karanlıklarında siperlerine kadar sürünen bu kahraman çocuk hayatının son deminde kendine değil,

siperdeki arkadaşlarına unutulmaz bir fedakârlık göstermiş, bize düşmanın baskınını bildirmişti. İşte beyefendi, Çanakkale Muharebeleri'ne hâkim olan sır burada, bu büyük ruhtadır."

Gözüm Açık Gitmesin

"Bir de zabit tipi vereyim" der Yüzbaşı Emin Âli Bey:

"Yine Kanlısırt'ta 5/6 Mayıs hücumunu yapan bölüklerden birinin (defterini açıp okur: 6. Alay 2. Bölük) Kumandanı Yüzbaşı Hasan Fehmi Bey hücumun en şiddetli anında iki yerinden yaralanmıştı. Neferleri kendisini pek severdi. Bir kısmı etrafını aldı.

Şehit Hasan Fehmi Bey...

(Defterinden birkaç sayfa açar)

Diyarbakırlıdır efendim. Okuyacaklarım da harfi harfine kendi ifadesidir. Hasan Fehmi Bey etrafını alan askerlere "Çocuklar benimle uğraşacak zaman değil; düşmana yumruğunuzu vuracak zamandır. Kuvvetli bir hücum yapın ki bölüğümün muvaffakiyetini göreyim. Ta ki gözüm açık gitmesin." demiş ve hücumunu kızıştırmak için kalkarken yeni bir mermi ile kalbinden vurulmuştur."

Aman Ayağımı Kesmeyin

Emin Âli Bey'in şimdiki örneği Seddülbahir cephesindendir:

"Burada Fransızlar beş altı günden beri kesif ve şiddetli topçu ateşleriyle hazırladıkları kuvvetli bir hücumu baskın şekilde yaptılar. Hedefleri Kerevizdere'yi aşıp Alçıtepe'yi solundan tehdit etmekti. Bu hücumda infilâk kuvveti gayet müthiş bir obüsün duman ve toz bulukları içinde kaldık. Bulutlar sıyrılınca gördük ki 6. Alay 6. Bölük Mülâzım-ı evveli Ulvi

Bey yere düşmüştü. Yanına gittim. Baktım, bir obüs parçası ayağını almış götürmüş. Dün yanımda gördüğünüz Yüzbaşı yok mu? İşte o... Bakınız bu kadar sakin bir adam, hiç halinden umdunuz mu?

Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın,
Bu toprak, bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın,
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.

O vakit doktorlar bir deriyle köküne bağlı olan bu ayağı kesmek istediler. Bilir misiniz ne dedi... “Aman ayağımı kesmeyin! Sonra bölüğümün başına bir daha gidemem.”

Şehit Kemal Bey

“Bir de Erkânı Harp Zabiti vereyim” der Emin Âli Bey:

“İkinci Tümenin Erkânı Harbi (Kurmay Başkanı) Şehit Yüzbaşı Kemal Bey, maruf sima, değil mi efendim? (Hani tayyare ile Mısır’a uçan zabit...) Ta kendisi... Kemal... Yüksek ruhlu adam.

Bütün fırka cepheyi işgal etmiş, müdafaaya sarılmıştı. İki alayın birleştiği bir vadinin başında ufak bir gedik açan Fransızlar iki alayı birbirinden ayırmaya çalışırken bilir misiniz Kemal Bey ne yaptı? Yaptığı şey belki vazifesinin haricindeydi... Şüphesiz böyle... Fakat sönmeyen bir cidal ateşiyle eline geçirdiği bir makineli tüfeği vadinin altına koydu ve Fransızları ipe dizer gibi yere dizdi...”

Bir nefer, subaylar ve bir kurmay subay... Dördüncü tip, yedek subaylardır:

“Bir aralık Kumkale’ye gitmiştik. (Anadolu yakası) Yanımda bir ihtiyat zabit vekili vardı. Efendim, Kumkale’den birkaç motor botla karanlıkta İngilizlerin sağ cenahına kaçarak bir baskın yapamaz mıyız, dedi. Gelibolu’ya geçen Süleyman Paşa’yı o dakikada nasıl hatırladım, bilseniz!”

Yüzbaşı Emin Âli Bey sözlerini şöyle bağlar:

“İşte Bey... Şu dört beş numune size gösteriyor ki Çanakkale baştan başa bir destandır, baştan başa bir avene-i men akıp, baştan başa bir tarihtir.”[145]

Çanakkale’de gerçekler öyle destanlaşmış, gerçekler öylesine efsane katına yükselmiştir ki olayları şahitlerinden dinlemek gerçeğin fark edilmesini kolaylaştırıyor...

Bu yaşananlar efsane değildir gerçektir. Ve Çanakkale gerçeğini efsaneler de kıskanmıştır.

17 ŞUBAT 1953’TE KARA HARP OKULU’NDA BİR HARP TARİHİ DERSİ

3. Kirte Muharebesi

Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Türk Seferi Grubu Amiri Kurmay Albay Hayrettin Arun, Kara Harp Okulu’ndaki bugünkü dersinde 3. Kirte Muharebesi’ni anlatacaktır.

Albay Arun önce muharebeyi takdim eder. Düşman 25 Nisan 1915’te Arıburnu ve Seddülbahir kıyılarına asker çıkarmış, bir günde varacağını zannettiği Alçıtepe’ye kırk günden beri ulaşamamıştır. Çanakkale yolunun hâlâ açılamamış olması İngiliz nüfuz ve itibarını kökten hırpalamaktadır. İngilizler Seddülbahir’de umumî taarruza geçerek, bulaştıkları bu kanlı işte talihlerini tekrar denemeye karar verirler. Hedef önce Alçıtepe sonra Kilitbahir tabyalarıdır.

3. Kirte Muharebesi adı verilen bu kanlı savaş 3 Haziran 1915’te İngiliz ve Fransız topçusunun Türk mevzilerine ateş açmasıyla başlar. Umumî hücum 4 Haziran 1915 öğle üzeri yapılır.[146]

“Şimdi” der Albay Arun, “Bu muharebede cephedeki yalnız bir Türk Taburunun, 19. Alay ve 2. Taburunun muharebesini; yayınlanmış Türk ve Ecnebi kitaplarından, İngiliz Resmî Harp Tarihinden, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesinin arşivindeki resmî belgelerden bilgiler toplayarak, bunlara bu taburun içinde muharebeye girmiş olanların müşahedelerini de katarak, muharebeyi hakiki olarak takip edelim.”

Taarruz Başlıyor

2. Taburun mevzisi düşmana doğru 900 metre genişlikteydi. Sağında Zığındere, solunda 56. Alaydan bir taburun mevzisi vardı. Mühim görülen arazi tümseklerinde ileri siperler kazılmış, tel örgüsü de yapılmış idi. Tabur 50’şer metre ara ile daha üç hat siper yapmıştı ve irtibat hendekleri de kazılmış idi.

Tabur 4 piyade bölüklü idi. Mevcudu 12 subay 1018 er idi. Erler ve subaylar birbirlerine sonsuz sevgi ve saygı bağlarıyla bağlanmış idi.

Düşman harp gemileri çok defa Alçıtepe’deki topçularımıza ateş ediyordu. Karaya da yüzlerce top çıkarmışlardı. Bu dar arazide istedikleri yere büyük ve devamlı topçu ateşi toplayabiliyorlardı. Düşman 3 Haziran gününü toplarımızı ve mevzilerimizi tahrip etmekle geçirmiş idi.

4 Haziran 1915 günü düşmanın topçu ateşi çok şiddetlendi. Bu hücumdan evvel yapılan topçu ateşiydi. Hendeğin içine düşen düşman topçu mermisi oradakilerin hepsini şehit ediyor ve hendeği yıkıyordu. Hendeğin dışına düşen mermiden ise üst baş yanıyor, el yüz kararıyor, kulaklar uğulduyor, işitme, görme, düşünme kabiliyeti azalıyordu.

Düşman topçu ateşi ön siperlerimizi cehenneme çevirirken gerideki asker ön sipere akmaya başladı. Ateşler kesilince süngü takmış düşman piyadeleri siperlerinden fırladı. Ön hatta 4 bin mevcudu ile 6 taburlu 88. İngiliz Tugayı, 19. Alayın 2. Taburuna hücuma kalkmıştı.

Dar ve derin siperler içinde düşmanı sabırsızlıkla bekleyen Türk erleri ayağa kalktı. Tüfeklerini hendeğin üstüne koydular ve düşmana dikkatle ateş açtılar. Topçu mermisi kadar tüfek kurşunu da kıt idi. Vuracağına inanmadan tetik çekilmez idi. Bu sebepten Türk ateşi gürültüsüz idi. Bu, şaşılacak soğukkanlılıkla yapılan meşhur Türk piyade ateşidir. İngilizler her yerde bu ateşten yılmışlardı ve İngiliz tarihinde bu ateşten daima “Meşum ateş” diye bahsedilir.

Taburun emrindeki iki makineli tüfek de bu sırada patiska yırtar gibi ateş açtı. Topçumuz da ateşe başladı. Yüzlerce İngiliz vuruldu.

İngilizler siperlerimize 50 metre yaklaşınca siperlerdeki mangalar dışarı fırladılar. Çoğu diz çökerek bir iki kurşun daha attı. Bombacılar ileri koşup en yakın düşman topluluğuna bombalarını attılar.

Düşman yere yatmış, diz çökmüş veya ayaktadır. Geriden gelenlerle mütemadiyen sıklaşmaktadır.

Ön siperlerimizdeki iki bölüğümüze hücum eden bu düşman, birisi ikinci hatta olmak üzere 4 İngiliz taburudur. Bu askerler seçme İngilizlerdi. Öndeki taburlardan biri 2/Hampshire Taburu, ikincisi 2/Royal Fusiliyers, (Kral Silahendazları) üçüncüsü 1/K.O.S.B. idi. Royal Scots Taburu ikinci hattaydı. 1/Essex Taburu ihtiyatta idi.

İngiliz ordusunun bu taburlara büyük itimadı vardı. Bunda da haklıydılar. 600 metre cephe ile hep birden dışarı fırlayan bu genç ve seçme askerlerin manzarası heybetliydi. Hep birden “Horra!” diye bağırıyorlar, çılgınca koşuyorlardı.

Süngünün Konuştuğu Anlar

Türk subayı “Allah Allah!” diye bağırarak düşmanın içine çılgınca atılınca, erler de gök gürler gibi “Allah Allah!” diye haykırarak fırlayıp subayı geçtiler.

Bu sahne Türk’ün hayalinde yaşattığı süngü hücumu sahnesidir. Bu an mukaddestir. Bu an vatanın kurtarıldığı andır.

Bir elde süngü vardır. Diğer el açılmış parmaklarıyla düşmanı boğmaya hazırdır. Üst-baş yanmış, göğüs-bağır açıktır. Herkes en yakınındaki düşmanın üzerine atılır.

Türk bu anda vecd içindedir. Damarlarındaki kan, ateş olmuştur. Vurulanlar bile yaraları soğuyuncaya kadar ateş eder.

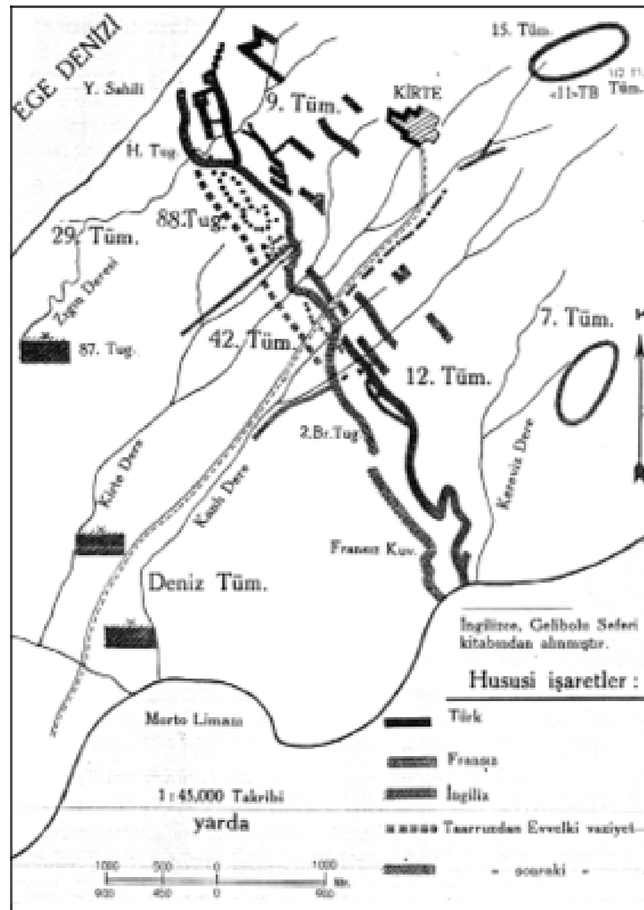
Askerin çoğu süngüyü kılıç gibi kullanır. Bazıları hırsından süngüyü atarak elleriyle bir düşmanın boğazına sarılır.

İngilizler de devrilen arkadaşlarına bakmadan, korkmadan, bir an önce yetişmeye can atarak süngüleşenlere katılmaya devam etti. Türk ihtiyat takımları da süngüleşmeye koşup geldiler. İki taraftan da beslenen boğuşma dakikalar geçtikçe kızıştı.

Taburun sağ kanadındaki 3. Bölüğe ise Worcestershire Taburu saldırmıştı. Bu saldırı baskın gibi olmuştu. Çünkü hücum sahalarında derecik çukurları vardı. Buralara gizlenip ateşten korunmuşlardı. Geriden çok kuvvetle de besleniyorlardı. Bu hücuma İngiliz zırhlı otomobilleri de katılmış idi. Bunlar maneviyata tesirli oldular. Ateşimizi çektikleri için de İngiliz piyadesi rahatladı. Burada vaziyetin düzeltilmesi gerekiyordu.

Zığındere’nin öteki yamaç ve sırtlarını denize kadar müdafaa eden bir taburumuza da Hint Tugayı hücum ediyordu. Bir Gurka Taburu da dereden

ilerlemeye uğraşıyordu.

3. Kirte Muhaberesi (Fahri Belen'in adı geçen eserinden).

Bölgenin liyakatli komutanı Binbaşı Kadri en yakında ihtiyatta olan 25. Alayın 7. Bölüğünü buraya hücuma gönderdi. Bölük zayiatsız yaklaşıp hücuma geçti. İngilizleri süngüledi. Siperler çetin boğuşmalarla birer birer geri alındı.

Şimdi bu kahraman asker dereden ilerleyen Gurkalara ve sırtta hücum eden Hintlilere tesirli yan ateşi yaparak orada bunalmış olan taburumuza kıymetli yardımda bulundu. Orada da düşman hücumu söndürülmüş oldu.

> *Askerimiz bu kanlı meydanda düşmanı süngüleye süngüleye geri attı. Buralarda bir taburumuz bir saat içinde altı İngiliz taburunu yarı yarıya telef ederek mağlup etmişti.*

Fakat Tabur Kuşatılıyordu

Taburun solundaki 56. Alay cephesine hücum eden 42. İngiliz Tümenine bağlı tugaylar ise tam muvaffak olmuştur. Düşman burada 1000 metre kadar

ilerlemişti. Cephemiz yarılmış idi.

İlerlemiş bulunan İngiliz Tugayları açık kanatlarından gelebilecek tehlikeyi gidermek için, bir saat önce cephesinden gelen düşmanı hezimete uğratmış olan 2. Tabura yandan hücuma geçti. En soldaki bölüğün vaziyeti çok fenalaşmıştı. Subaylar şehit olmuş veya yaralanmıştı. Erler, çavuş ve onbaşıların etrafında toplanarak sebat ediyorlardı.

Bu kesimde şimdiye kadar görülmemiş bir boğuşma başladı. Düşman el bombası atarak yandan siperlerimiz boyunca ilerlemeye çalışıyordu. 200x200 metrelik saha beşer-onar kişilik gruplarla birbirlerini boğmaya çalışanlarla dolmuş idi. Düşman cepheden de hücum ediyordu. Daha ileriye gitmiş İngiliz müfrezeleri de sipersiz yerlere saldırıyordu. Tabur kuşatılıyordu. İngiliz topçu ve makineli ateşleri de hiç kesilmiyordu.

Tabur Komutanı sağdaki bölüğün yarısını çekip düzenli muharebe hattı kurmak istedi. Fakat vazife verdiği askerler bu mahşer içinden geçerlerken vuruldu. Sağ kalanlar da intizamsız askere karıştı. Şimdi tabur yarım daire içine alınmıştı. Üç istikametten ateş altındaydı. Vakit ikindi olmuştu. Vaziyet çok fena idi.

Tabur Komutanı sağdaki bölükten bir iki manga daha alıp bunları dağılmış bölüklerden topladığı askerlerle birlikte boğuşmaların devam ettiği sahaya yaklaştırdı. Bu sırada da düşman hem cepheden hem yandan hücuma geçti. 2. Taburun iki kahraman bölüğünden sağ kalan erler bu düşman hücumunda şehit oldu. 300 er göğüs göğse muharebelerle hayatını bilerek feda etti.

Düşmanın ilerlemesi, sipersiz yerlerde mevzilenmiş dağınık askerin ateşi ile durduruldu. Buhran gittikçe artıyordu.

Düşmanın yan ve gerilerine taarruz etmekle bu buhran kökünden halledilebilirdi. Alay komutanı 25. Alayın iki bölüğünü ve 6. İstihkâm bölüğünü bu bölgeye sevk etti ve taarruzun bu bölüklerle yapılmasını emretti.

Bölükler Zığındere yolu ile yaklaştılar. Tabur çemberinin içine girdiler. 150 metre kadar açık sahayı geçmek lâzım geliyordu. Bu geçişi düşman bataryaları ve makineli tüfekleri fark etti. Talihsiz bölükler daha yolda iken çok kayıp verdi. Sahada boğuşmalar sıklaşmıştı. Yeni gelen bölüklerden sağ kalanlar da bu boğuşmaya katıldı. Bu bölük de elden çıktı.

Düşman bu sahayı şiddetli top ve makineli tüfek ateşi altında tutuyordu. Herkes barındığı çukurda mıhlanıp kalmıştı. Ayağa kalkan vuruluyor idi. Sabahtan beri kimse bir şey yememiş su içmemişti. Kızgın güneş de takat kesiyordu. Yaralıların hali feci idi. Buraya ne doktor gelebilir ne de yaralı doktorun yanına gidebilirdi.

Akşama doğru vaziyet çok fena idi. 2. Taburun 12 subayından 3 subay, 1018 neferinden 105 nefer kalmıştı. Onlarda dağınık askere karışmıştı.

Bir Şişecik Elden Ele Dolaştı

Akşam üzeri çok genç bir subayın sürüne sürüne ilerlediği görüldü. Arkasından da sürüne sürüne ilerleyen erleri gelmekteydi. Subay erlerini küçük su yarıntısında topladı. Burada diz çökmüş vaziyette durulabiliyordu.

Düşmanın Türk subaylarını tercihen öldürdükleri sabit olduğundan subayların rütbe ve subay alâmetlerini takmamaları emredilmişti. Bu subay da susuzluktan, yorgunluktan sararmıştı. Üstü başı perişandı. Onun da elinde süngülü tüfek vardı.

Kıtası elli kadardı. Erlerine dönerek “Ben ileriye gideceğim. Düdük çalınca birden fırlayıp arkamdan gelin. Ben ne yaparsam siz de onu yapın.” dedi. Bir onbaşı ile sürünerek ilerledi, gözden kayboldu.

Erler bakıştılar. Bugün ölüm günü idi. Düdük çalınca hücuma kalkılacaktı. Bu hücum neticesinde ölüm muhakkaktı. Hepsi bir iki dakikalık ömürleri kaldığını doğru ve haklı olarak kestirdi. 20–40 yaş arasındaki bu insanlar hayatlarının son dakikalarında olduklarını biliyorlardı.

Çavuş hazin bir sesle “Süngüleri yoklayın... Tüfekler dolu olsun.” dedi. Tüfekler dolu idi fakat bir kere daha bakıldı.

Diz çökmüş vaziyette idiler. Kulaklar düdük sesinde idi. Biri acı acı gülmeye çalışarak “Allah ne yazdıysa o olur.” dedi. Herkes başını önüne eğmişti.

Biri yavaş bir sesle yanındakine vasiyette bulundu: “Ben şehit olursam sen de sağ kalırsan ve yurduma uğrarsan onlara söyle ki vatanımı, milletimi kurtarmak için hayatımı bilerek verdim. Oğlum Mehmet vatanına milletine hayırlı bir insan olmalıdır. Hanem tarafına da selam ederim...”

Türk askeri siperde.

Mehmetçiğin "hanem tarafı" dediği ailesiydi, zevcesiydi. Mehmetçik zevcesinden bahsetmeyi ayıp sayardı ama ömrünün son dakikasında hayat arkadaşını unutmadı.

Mehmetçiklerin hepsi vasiyetini yaptı. Birbirleriyle helâlleştiler. O sırada birisi küçük bir şişede hacı misi çıkardı. Dindarane tevekkül ile parmak uçlarını ıslattı ve sakalına boynuna mis sürdü. Allah'ına temiz, içi iman ve sevinç dolu kavuşmak istiyordu.

Bu şişecik elden ele dolaştı. Bu koku son dakikalarındaki bu insanlara manevî kuvvet verdi. Adeta ölüme kavuşmayı kolaylaştırdı.

Birisi ellerini kaldırdı. İçinden bir şey okudu. Belki kendi kendine Fatiha okuyordu. Biri tekbir getirdi. İkinci tekbiri hep birden aldılar. Üçüncü tekbiri en yüksek ses ve heyecanla aldılar.

Bu sırada biri "Kanım helâl olsun! Vatanımı kurtar Ya Rabbim!" diye bağırdı.

Diğerleri de böyle yapacaklardı. Fakat keskin kısa düdük sesi duyuldu. Hepsi birden insan takati dışında bir gayretle fırladılar.

Subay 50 metre kadar ileride yüksekçe yerdeki şehit yığınına doğru koştu. Orada üst üste iki üç kat şehit vardı. Subay şehitlerin arasına yattı. Askerleri de ona yetiştiler, onun sağında solunda şehitler içine yattılar. Burası ilerlemiş düşmana hâkim bir yerdi. Bu kıtacık yan ateşi yapabilmek için cephesi yana doğru mevzilenmiş fakat eski cepheye yan vermişti. Eski cephedeki düşman makineli tüfekleri de durmadan işliyordu.

Ayağa kalkanları gören bu makineli tüfeklerden birisi bu kıtacığa ateş açtı. Bir borudan fışkıran suların tanecikler halinde yere düşmesi gibi kurşun

yağmuru oldu.

Şehitler içine girmiş bu kahramanlardan bazılarının kalkmak, bazılarının da kollarını kaldırmak istediği görüldü.

> *Birkaç dakika sonra orada hiçbir hayat eseri kalmamıştı. Hepsi şehit olmuştu. Subay da erler de...*

50 kadar Bursalı askerin tarihi bu satırcıklardadır. Fakat Çanakkale'de yüzlerce elli kadarlar, yüz kadarlar, bin kadarlar vardır ki bir satırcık bile tarihleri yoktur.

Akşam olmak üzereydi. Düşman harekete geçmemiş hatta geriye çekilmiştir. Fakat taburun vaziyetindeki tehlike devam ediyordu. 2. Tabur Komutanı da ağır şekilde yaralanmıştı. 9. Tümen Komutanı onun yerine Binbaşı Halit'i gönderdi. Çukurlara sinmiş kalmış olan muhtelif kıta erlerinin bir teşkilâta konmasına çalışacaktı. Gece yarısından evvel iki bölükle düşmana yan hücumu yapıldı ama hücum muvaffak olmadı. Düşman gece olunca bu perişan askerlerin bulunduğu araziyi top ve makineli tüfekle daha çok dövmüştü.

Şehitler Yanıyor

Şimdi düşmanın cepheyi yardığı yerlerden en geç sabah büyük kuvvetlerle ilerleyeceği şüphesizdi. İhtiyatta asker kalmamıştı. İmdat taburları ancak bir gün sonra gelebilecekti.

Asker aç, susuz ve yorgundu. Çoğu yaralı ve perişandı. Fakat son asker de ölene kadar cepheyi terk etmeme kararı ile geriye çekilmiyorlar, akıbetlerini bekliyorlardı.

Ne var ki muharebe için orada bir siper olması lâzımdı.

Bölgedeki siperlerin hepsini düşman almıştı. Gece ateş hattı seçmek ve bu perişan askerlerle siper kazmak mümkün değildi. Gündüz bu iş katiyen yapılamazdı.

Arkada iki dereyi birbirine bağlamak üzere bir irtibat hendeğinin evvelce kazılmaya başlandığı hatıra geldi. Bu hendek ateş etmeye mahsus değildi ama yeni geleceklerin ilk barınacakları bir yer olabilirdi.

200 metre uzunluğunda olan bu hendeğe gidenler onu kapalı buldular. Hendek iki üç kat şehitle dolmuştu. Üstünde de yaralılar vardı.

Şehitler hendek dışına çıkarıldı. Şimdi de hendeğin iki tarafı şehit doldu.

Hendeğin Kirte köyü tarafındaki ucu dereye kadar geliyordu. Burada şehitleri birer birer çekerek dereye yığdılar.

İrtibat yolu artık açılmıştı. Yeni gelenler buraya girebilirlerdi. Fakat bütün gece beklenen takviye kıtası gelmedi. Ve artık sabah oluyordu.

Dereye yığılan şehitler 4 metre kadar uzunlukta bir metre yükseklikte idi. Bu adeta bir duvara benzemişti. Ve erler bu duvarın arkasından eğilerek derenin bir yamacından diğer bir yamacına vurulmadan gidip gelmeye başladılar. Burada şehitler bile vazife görmüştü.

Çok geçmeden düşmanın topçu ateşi başladı. Çok yakından ateş eden ve şehit duvarını bir müdafaa tedbiri sanan batarya bir iki mermisini şehitlerin gerisine, bir ikisini öne düşürdü, nihayet bir mermi tam şehitlere isabet etti. Şehit yığını dağıldı. İnsanlar, kollar, bacaklar havada uçtu. Bir iki mermi daha isabet edince bu şehitler yanmaya başladı. Ortalığı kuvvetli yanık et kokusu istilâ etti.

Şehitlerin yakılması mevcut perişan askeri gazaba getirdi. Hiddet ve lânet bağrışmaları olurken dere içinden üç hat halinde muntazam bir düşman bölüğünün hücuma kalktığı görüldü. Arkasından başka hatların da ilerlediği açıkça görülüyordu.

Bu muntazam düşman ilerleyişine ateş açacak, süngüsüne davranacak takatte kimse yok sanılıyordu. Demek düşman ihtiyatları, meydan muharebesinin bu ikinci gününün başında; yarılan cephemizden ilerlemeye başlamıştı.

Bu dakikada hiç umulmayan bir hâdise oldu. Toplu hücuma kalkmış düşman, şiddetli ateşlerimizle kırılıyordu. Derenin pek yakınında bir makineli tüfeğimiz patiska yırtar gibi ateş ediyordu. Düşmanın en az yarısı vuruldu. Hepsi yere yattı. Ateşlerimiz birkaç dakika içinde geriden gelenleri de yere yatırdı. On dakika geçmemişti ki hücuma kalkanlar evvelâ birer ikişer sonra beşer onar geri gittiler.

> *Bu umulmayan işi intizamsız, komutansız, perişan asker yapmıştı. Asker kendi kendine muharebe ediyordu.*

Alçıtepe’den Gelen Ateş

Üçüncü Kirte Muharebesi’nin ikinci günü başında, yarılmış cephemiz henüz kapatılamamıştı. Fakat düşman ilerlemedi. Topçu ateşi de hafiflemişti. Hücumlar az ve cansız idi.

Öğleye doğru Kirte Deresi boyundan düşmanın mühimce bir hareket yapacağı alâmetleri belirdi. Bu düşman topluluğu üzerine de topçumuzun on kadar batarya ile 100x150 ebadında dere kısmına toplu ateş açtığı görüldü.

Alçıtepe sırtlarındaki topçumuz dürbünle bu düşman topluluğunu görmüş ve ateşle bu düşmanı dağıtıyordu.

Ateş on dakika kadar sürdü, gök gürültüsü gibi geldi geçti. Orası bir an için cehennem olmuştu. Düşmanın kol ve bacaklarının havada uçuştuğunu askerimiz nefes almadan seyretti. Artık düşman buradan bir hareket yapamazdı. Çünkü kırılmış ve yok olmuşlardı. Fakat askerimiz bizim topçudan böyle şiddetli ve düşmanı yok eden ateş görmemişti. Ve buna hiç alışmamıştı. Çünkü topçu cephanesi pek kıt idi. O zaman cephane Almanya'dan gelebilirdi. Bu yol ise o tarihte kapalıydı.

Kalbi iman dolu, yalnız şehitlik bekleyen askere bu topçu ateşi kalp kuvveti verdi. Şimdi herkes düşman karşısında yalnız bırakılmadığına inandı. Gayretli erler mataralarla uzaklardan pınar suları getirdiler. Artık herkes neşelenmişti.

Ağır yaralı bir yüzbaşı bir erin göğsüne başını dayamış limon gibi çehresiyle güçlükle kıpırdatabildiği dudaklarıyla bir şeyler söylemek istiyordu. Fakat muvaffak olamıyordu. Arkadaşı er mendil ucunda su damlaları ile yüzünü dudaklarını siliyor ona teselli veriyordu. Bu yüzbaşı bir saat sonra ruhunu teslim etti.

Sadık arkadaşı Mehmet, vurulacağından korkmayarak onu sırtında Kirte köyünün gerisine götürmüş, bir mezar kazarak gömmüş, parasını, cüzdanını tabur kâtibine teslim etmiş ve geri dönmüştü. Bu yüzbaşı şüphesiz muharebe meydanının en bahtiyar şehidiydi. Çünkü bir mezara sahip olmuştu. Gece yapılan mukabil hücumda Mehmet de şehit oldu ama mezarı yoktu.

> *O da yüz bin mezarsız Çanakkale şehidi gibi bir mezara, bir abideye sahip olmayı hâlâ bekliyor.**

Bu İşin Şiddeti İngilizleri Korkutmuştu

Üçüncü Kirte Muharebesi'nin ikinci gününün yarısı geçmişti. Uzaklardan acele gelen kuvvetlerimiz zayıftı.

Hâlbuki sabahtan beri düşman saldırışları çok zayıf olmuştu. Hatta 1000 metre ilerlemiş olan düşman kendiliğinden 500 metre geriye bile çekilmişti. Taburun gerisini alan küçük düşman müfrezeleri de artık yoktu.

İlerlemesi lâzım gelen düşman niçin gerilemişti? Bu umulmaz hali şimdi İngiliz Tarihi aydınlatıyor:

> “42. Tümenin Tugayları cepheyi az zayiatla yarmışlardı. İlk saatlerde baskın tesiri ile kolayca ilerlemiş fakat sonra küçük Türk müfrezelerinin kanlı süngü hücumlarından çok zayiat vermişlerdi. Bu mukavemetleri de ortadan kaldırarak 1000 metre ilerleyince kanatlarda tehlike belirmiş, sol kanatlarından (19. Alay 2. Tabur bölgesi) alçak arazide Türk siperlerine tevcih edilen ilk taarruz büyük zayiata mal olmuş ve bu mıntıka keşif cesetle dolmuştu.
>
> Bundan başka Türkler, Fransızları ezdikten sonra yarma yerinin sağındaki İngiliz Deniz Tümenine müthiş yan ateşi yapmışlar ve büyük zayiata sebep olmuşlardı. Hatta Colling Wood taburu tamamen mahvolmuş, talihsiz tabur lâğvedilmişti. Buradaki deniz tümeni 70 subayından 60’ını ve bin erini zayi etmişti.
>
> İngiliz Kolordu Komutanı henüz elinde ihtiyatta bulunan on kadar taburunu tehlike beliren yerleri tıkamakta kullanarak taarruzdan vazgeçmek veya bu kuvvetleri yarma yerinden ilerleterek kat’i netice için büyük bir boğuşmaya karar vermek zorunda kalmıştı.
>
> Cepheyi yaran İngiliz Tugayı çok zayiat vermiş, subaylarının yüzde sekseni vurulmuş ve muharebeyi idare edecek kimse kalmadığından, çılgın gibi hücum eden Türklerin karşısında feci bir akıbete uğramamak için bunların geri çekilmesi ve değiştirilmesi icap etmişti.”

Bu gidiş geliş hareketlerini görebilen Türk Komutanları bunları düşmanın kat’i netice için yaptığı hareketler sanarak şerefle ölmek kararı ile meşhur “son nefere kadar vatan için ölmek” emrini vermişlerdi.

Bu işin şiddeti İngilizleri korkutmuştu. Hakikat olan şudur: İngiliz Komutanı muharebenin inanılmaz şiddetinden ve dehşetinden telâşlandı. Eğer Türkler yaptıkları delice, çılgınca hareketlerin birinde muvaffak olurlarsa daracık yarım adadaki İngilizlerin hepsini birkaç saat içinde süngüden geçirebilirlerdi. Bu korku İngiliz Komutanını tehlikeler karşısında ihtiyatlı bulunmaya sevk etti.

İngiliz Komutanı binlere varan zayiat raporlarını üst üste aldığı dakikalarda on İngiliz taburunu cephenin yarılmış yerinden ilerleterek Türklerin gerisinde ve daracık yerlerde müthiş boğuşmaya göndermenin akıbetini dehşetle hissetti. Adamı kan tuttu. Ve muharebenin en kanlı dakikasında yeniden bir iki saat içinde iki taraftan en az 10 bin insanın kanına mal olacak kısa bir emri bir türlü ağzından çıkaramadı.

İngilizler çetin ve kahraman insanlardır. Fakat subaylarının yüzde sekseni vurulunca, muharebeyi idare edecek olanlar ortada olmayınca nasıl muharebe edilebilirdi? Bunda haklıdırlar. Fakat Türklerin subaylarının yüzde doksanı vurulmuştu. Onlar en fena şartlar içinde, sevk ve idareye lüzum görmeden, muharebe neticesi ile alâkalanmadan son kurşun son süngü için yerlerinde durdular.

İşte Çanakkale Muharebeleri'nde iki taraf arasındaki fark buradadır ve bu fark Çanakkale harbinin ruhudur. Türk Milleti yaşamak için ölmesini bilen millet olduğunu ispata mecburdu.

Üçüncü Kirte Muharebesi'nin ikinci günü de geçiyordu. Mukabil hücum yapacak yedi taburumuzun çoğu uzaklardan yetişmiş idi. Şimdi hücum sırası Türklere gelmişti.

Düşmanın aldığı siperleri geri almak kat'i emirdi. İşin böyle olacağını anlayan düşman; gemi, top, makineli tüfek ateşlerini hiç azaltmadı. Bu ateş tufanı içinde yapılacak hücum çok zayiatlı olacaktı.

Sabaha karşı yapılan ve çok zayiatlı olan hücumlarla düşman geri atıldı. Birkaç gün içinde siperlerin hepsi geri alındı.

İngiliz resmî tarihine göre Üçüncü Kirte Muharebesi'nde İngiliz zayiatı 4500, Fransız zayiatı 2000 kadardır. Yaralıları ve ölüleri muharebe meydanından taşımak için taburlar tahsis edilmiş ve bu hizmet askere çok üzüntü vermişti. Bu muharebede Türk zayiatı şehit ve yaralı 10.000'dir.

> *Üçüncü Kirte Muharebesi'nin bittiği günün sabahı bir insan yalnız 19. Alay 2. Tabur bölgesinin ortasında ayağa kalksa, olduğu yerde bir hilâl için batan bin güneş sayabilir ve her avuç topraktan şüheda fışkırdığını gözleri ile görürdü.*

Albay Arun, Dersini Bitiriyordu...

Vatanı, milleti kurtarmak için bilerek ve "vazifemdir" diyerek ve isteyerek aziz canlarını düşünmeden feda etmiş olan bu şehitlerden biri perişan

kıyafetli ve süngüsü ile şehit olduğu yerde bugün dirilse ve ayağa kalksa neler görür?

Kendinden çıkan mukaddes vatan aşkı hislerinin bütün Türk halkını sardığını ve bu nur sayesinde Türk Milletinin daha birçok muharebeler kazandığını ve nihayet İstiklâl Muharebelerine cesaret ettiğini ve vatanı en fena şartlar içinde kurtarmış olduğunu görür.

Her Türk'ün kalbinin en derin köşesinde sevgi ve saygı içinde yaşadığı için sevinir, mağrur olur, tatlı ve mübarek yüzü güler.

Muazzez Şehit Mehmetçik etrafına bakınca 36 İngiliz ve Fransız abidesinin, kan döktüğü topraklar üstünde, kendi kanı ile düşmanın kanının karıştığı yerlere dikilmiş olduğunu da görür.

Bunlar büyük abideler, açık kilise şeklinde abide mezarlıklardır. Her İngiliz ismi bir taşa yazılmış, telef olduğu yerde yapılmış olan bu açık kiliseye, kilisede oturur gibi dizilmiştir.

Belli günlerde bunların papazları, ölülerin akrabaları bu abideleri ve mezarlıkları ziyaret eder ve dinî ayin yapar.

Yenildiği topraklarda 36 abide dikerek vatan için ölmüş evlatlarını kendi batıl dinleri ile takdis ve taziz eden bu milleti Mehmetçik takdir eder. Ve böyle medenî ve mağrur bir milleti bu topraklarda yere serdiği için göğsü kabarır.

Sonra başını çevirir, kendi toprağında, şehit olduğu yerde ve kendi hak dininin, kendi mukaddesatının türbelerini, kurtardığı milletin minnet ve şükranını şekillendiren muhteşem abideleri arar... Ve bir şey göremez.

Her Türk'ün kalbinde bütün nuru ile yaşadığı halde asil milletinin şimdiye kadar bir şey yapmamış olduğunu anlayınca üzülür.

Bu topraklarda yatan aziz yüz bin şehit, başka muharebelerde ve İstiklâl Muharebeleri'nde şehit olanlarla bir milyon aziz şehit; faziletler fazileti vatan aşkına, milletinin hür, müstakil ve dininin sonsuz temizlik, ahlâk ve iyiliği içinde yaşaması için hayatını vermiştir.

Onların; canlarını vererek kurtardıkları vatanda, bugün hür, müstakil yaşayanların, şehit Mehmetçik ruhunu anlayıp anlamadıklarını bilmeye ihtiyaçları vardır.

Vatan yeniden tehlikeye girerse onu kurtaracak yegâne kuvvet milletin içindeki saf ve samimi feragat ve fedakârlık ateşidir. Şehit Mehmetçik bu

ateşin yaşayanların kalbinde yanıp yanmadığını bilmek ister.

Onlar isterler ki her Türk hiç olmazsa ömründe bir kere kendi şanına lâyık muazzam bir yapıda, muhteşem bir yemin yerinde, mukaddes huzuruna gelsin ve şehit olurken duyduğu mukaddes vecd için herkes kasırgalaşsın ve vatanım tehlikede olursa senin gibi hayatımı da vermekten çekinmeyeceğim desin ve yemin etsin.

Mehmetçik o zaman kanının boşa gitmediğini görür ve vatan tehlikeye girerse koşup kalplere girmek üzere, cennetine uçar.[147]

17 Şubat 1953

Kurmay Albay

Hayrettin Arun

SAVAŞIN İÇİNDEN

Silah ve Cephane Sıkıntısı

Seddülbahir'de savaşmış bir subay cepheye yeni gelen 35. Alayın askerlerine savaşı anlatıyordu:

Muhtelif cins ve milletlerden insanlar. Piyade mermisine top atıyorlar."[148]

Ürgüplü Mustafa Fevzi "Attıkları top mermisi bizim attığımız mavzer mermisinden çok." diyordu:

"Kumandan vekili olarak atandığım bölüğün mevcudu 47'ye inmiş. Ondan da bir ileri taarruzda bir takım kalmış!

Domuzdere–Kerevizdere–Kirte'ye kadar sahada 8 gün gidiş geliş yaptık. Geceleri düşmanı sahile indiriyor, gündüzleri eski yerimize gelip ölüler arasında yatıyorduk."[149]

Çanakkale'de düşman büyük ateş üstünlüğüne sahipti. Siperlerimiz karadan, denizden sürekli top ve makineli tüfek ateşi altındaydı. Yerin altı da ateş kaynıyordu. Siperlerimizin altına kadar kazılan lâğımların patlatılmasında kullanılan türlü patlayıcılar ve dinamit stokları top-tüfekte olduğu gibi neredeyse sınırsızdı.

Müttefik Ordu'nun silahları arasında askerimizin en çok ilgisini çekenler "Aynalı tüfekler" ve "Gözlem Balonları"dır. Aynalı tüfekler denizaltı periskoplarına benzer bir düzeneğe sahiptir. Bunlarla "saçlar bile görünmeden" ateş etmek mümkündür. Becerikli askerlerimiz bu tüfeklerden

yapmışlar ama çelik çubuk yerine ağaç çubuk kullanabildiklerinden bu tüfekler pek de etkili olmamıştır.

Gözlem balonları gemilerden yükselmekte, içindeki askerler aşağıdaki zırhlılara koordinat vermekte, onlar da bildirilen hedefleri bombalamaktadır. Le Monica balon gemisine sonradan Hector ve Cannig balon gemileri de katılmıştı. Askerlerimiz bunları hayranlıkla seyrediyordu.

Deniz ve kara topçusu çok üstün olan düşman, makineli tüfek sayısında da üstündü. Düşman taburlarının hepsinde ağır makineli tüfek bölükleri vardı.

Müttefik Ordu havada da üstündü. 1915 Ağustos'unda Gelibolu'da 60 İngiliz, 20 Fransız uçağı vardı. Aynı tarihte savunmadaki uçak sayısı 10'du. İngilizler Ark Royal uçak gemisinden sonra My Chree uçak gemisini de getirmişti. Bunlar özel deniz uçakları da taşıyordu.

İngiliz denizaltıları ise Marmara'da önlerine çıkan her gemiyi vurmuştur. Fahri Belen bunların "vahşice" davrandığını söyler. Düşman denizaltılarının Marmara'da batırdığı gemi sayısı küçüklü büyüklü 200'ün üzerindedir. Bu denizaltılar Galata rıhtımında asker bindirilen bir gemiyi ve Zeytinburnu mühimmat fabrikasını da bombalamışlardı.

Düşmanın üstün ateş gücüne karşılık 5. Ordu hem silah hem cephane sıkıntısı içindeydi. Topçumuz her mermiyi dikkatle kullanmak zorundaydı. Topçumuzun tasarruf etmek amacıyla saatlerce suskun kaldığı muharebeler olurdu. Yalnız top mermisi değil tüfek mermisi de kısıtlıydı.

"... Belki bir masal gibi gelir insana. Ama piyadeye topçu desteğinin yapıldığı hissini vermek için manevra cephanesiyle ateş ediliyordu..."[150]

Yokluk zamanında her merminin ayrı bir değeri vardı.

Orada Mehmetçik hücum ederken daima etkili bir topçu ateşinin hasretini çekmiştir.

Top sayımız az olduğu gibi sahra topçusunun cephanesi de siper savaşlarında çok etkili olmayan alçak veya yatay mermi yollu toplara aitti. Hâlbuki siper savaşlarında en yararlı top tipleri yüksek kavisli mermi yoluna sahip obüs ve havanlardı. Bunlara “dik mahrekli toplar” denilmektedir.

Toplarımız dik mahrekli olmadığından düşman siperleri piyademizin hücumu öncesinde tam olarak ezilemez. Hücuma kalkan askerlerimiz düşmanın makineli tüfek kurşunlarından daima ağır kayıplara uğrar. “Biz” der 27. Alay Komutanı: “Makineli tüfeklerin ateş sağanaklarına hücum ettik.”

Elimizdeki toplar, model ve tarihlerindeki çeşitlilikle bir “açık hava müzesi”ne benzetilmiştir. Aynı çeşitlilik piyademizin kullandığı tüfeklerde de söz konusudur. 16 farklı tüfek içinde “Bir malzeme değerine bile sahip olmayan” tüfekler de vardır. Makineli tüfek sayımız ise düşmana göre çok azdı. Ağır makineli tüfekler bizim yalnızca bazı Alaylarımızda bulunuyordu.

İngiliz E-11 denizaltısı.

Bütün bunlara rağmen düşman, piyade tüfeğimizden de, topçu ateşimizden de, makineli tüfek ateşimizden de acı acı şikâyet etmiştir. Bu da Türk askerinin elindeki imkânları ne kadar ustaca ne kadar kahramanca kullandığını gösterir. Türk askeri gerektiğinde bir makineli tüfeği sırtlamış, muharebe cephesinin yanlarına, ileri hatlarına koşturup durmuştur. Seyyar bataryalarımız ise gerçekten kan kusturmuştur.

Türk askeri silahına bir nevi aşk duymaktadır. Mehmetçik tek bir top mermisinin ne anlama geldiğini Çanakkale'de yürekten hissetmiştir. O, çıkarmanın ilk günü düşmanın Kanlısırt'ta ele geçirdiği iki topu canı ile sökerek geri almıştır. Düşmandan kurtarılan topların etrafı şehit naaşları ile doluydu.

Düşmanın üstün ateş gücü, sayısız silâh ve cephanesi karşısında Mehmetçiğin cevabı söze sığmaz.

26 Temmuz 1915, Conkbayırı.

Orada bir adam var.

64. Alay 2. Tabur 6. Bölükten İsmail Hakkı.

Ateş püsküren bir düşman makineli tüfeğini susturmak için tam üç defa üst üste düşman siperlerine hücum eder, el bombalarıyla dağıtır orasını.

Ama makineli tüfek susmaz.

Dördüncü defa öfkeyle hücum eder İsmail Hakkı.

Düşman siperine atlar...

Makineli tüfeğin kızgın namlusunu yakalar...

Çekmeye başlar...

Çekip getirecek... Ama boynundan vurulur.[151]

Sanki adını biliyor o kurşun.

Orada bir de Rasim Çavuş vardır, Sungurlulu...

Günün birinde bir mitralyözün siperlerimize bakan tarafını zırhlı levhalarla saran düşman, mitralyözü bir rampa ile yükseltir ve bu zırhlı kuleden yan ateşine tutar Mehmetçiği.

Bu İngilizler, Anzaklara benzememektedir.

"Bu kalleşlik" der Rasim Çavuş. Ucu çengelli bir urgan ve bir çekme ekibi hazırlar. Gece olunca ekmek torbasını bombayla doldurur, urganı sırtına alır, vedalaşıp sürünmeye başlar tüfeğe doğru...

İyice yaklaşır, bombalarını savurur. Düşman diğer siperlere dağılır. Rasim Çavuş çengeli mitralyöze takıp seslenir: "Haydi, Ya Allah!"

Halat çekilince tüfek kuleyle birlikte gelir. Halata yapışıp sürüklenen iki İngiliz de esir alınır.[152]

12 Ağustos 1915... Küçük Anafartalar köyü civarında çarpışmalar sürmektedir.

35. Alay 2. Tabur 5. Bölük Takım Komutanlarından Hakkı o anları şöyle anlatır:

“... Nihayet ovaya vardık. Bizim taburun imamı da bir İngiliz silahı almış harbe iştirak ediyor... Bizim cephe aldığımız tarlanın ilerisinde gizli bir yerde bir mitralyöz bize baş kaldırtmıyor. Bu arada sağımızdaki dereden ilerlemek isteyen iki nefere İngilizler iki bomba atmışlar. Bomba parçaları zavallıların kalplerine rastlamış ikisi de şehit olmuşlar.

... İki onbaşı geldi. Dediler ki, “Biz şu karşıdaki makineli tüfeği kullananı esir alabiliriz. Müsaade eder misiniz?” Biz de “Şimdi iki nefer şehit oldu. Başınıza bir şey gelmesin.” dedik. “Tedbirli gideceğiz.” dediler, gittiler. Biz de sabırsızlıkla bekliyoruz.

Aradan yarım saat kadar bir zaman geçti. Baktık iri yarı bir İngiliz’in sırtına makineli tüfeği yüklemişler, kurşunları kendileri almışlar, İngiliz’i getiriyorlar.

... Adam korkudan titriyordu. Rütbesi Kaptan, yani Yüzbaşı. Hasan Bey korkusunu gidermek için tütün paketini verdi. İngiliz Yüzbaşı sigara sarmasını bilmiyormuş. Bilse de ellerinin titremesinden yapmasına imkân yok. Neferlerden biri de bir sigara yaptı dolma gibi. Adam içmeye başladı...”[153]

Başka bir İsmail, Nur-ül Bahir gambotunda nöbet tutmaktadır.

Çanakkale’ye cephane götüren gemi sabah Haliç’ten yola çıkmış, güneş batarken Tekirdağ önlerine gelmiştir.

Vanlı İsmail, iskele bordasında küpeşteye dayanmış denizi gözlemektedir. Birden gemiye süratle yaklaşan bir cisim görür. Az önce de denizin dibinden boğuk bir ses duymuştur.

Kanlısırt'ta düşman siperlerine dikilen Alay Sancağı muhafızıyla.

Bu cisim İngiliz E-11 denizaltısından atılan bir torpildir. Pelengi Derya gambotu gibi Nur-ül Bahir'de havaya uçmak üzeredir.

İsmail, torpilin üzerine atar kendisini. Az sonra büyük bir gürültü duyulur, İsmail zerrelere bölünür.

Parmakları gemiye düşer.

Deniz kıpkırmızı köpürür.[154]

İsmail'in nöbeti bitmiştir.

> *Bu fedakârlık Hamilton'a "Bunlar nasıl asker, aklım almıyor." dedirtecektir. Bu yiğitlik için General Oglander "Felâketimiz oldu." diyecektir.*
>
> *Çanakkale'de en önemli silahımız mavzer ve süngüydü. Onlar da gittikçe azalıyordu.*
>
> *Azalmayan İsmail'di... Muharrem'di...*

Muharrem, 5. Tümen 13. Alay 2. Tabur askeriydi.

Her gece önüne bir kucak taş yığar, bunları düşmanın en öndeki siperine tek tek fırlatıp dururdu.

Düşman bu taşlardan öyle rencide olmuş, öyle yılmıştır ki o siperi terk etmiştir.[155]

Çanakkale'de kuvvetlerimiz yalnız silah ve cephane yönünden değil malzeme-donanım yönünden de sıkıntı içindeydi.

Askerimiz kum torbaları için gönderilen çuvallardan elbisesine yama yapıyordu. Bu çuvalları elbise gibi kullanan askerimiz de vardı. Her asker bir kaputa, bir üniformaya sahip değildi. Birçok asker cephede artık lime lime olmuş sivil elbiseleriyle dolaşıyordu. İç çamaşırı olmayanlar üniformalarını çıplak bedenleri üzerine giyiyordu. Bu kıyafet yetersizliği mevsim şartlarını bir felâkete dönüştürebiliyordu. Sıcak ve soğuk, siperlere ayrı birer bomba olarak düşüyordu.

Bazı askerlerin ayağında iple tutturulmuş çarıklar bulunuyordu. Bazıları ayaklarına çaput bağlamıştı. Kiminin ayağı ise çıplaktı. 19. Tümen Kurmay Başkanı Yarbay İzzettin (Çalışlar) 59. Alayın talimini izlediğini, her taburda ayağı tamamen çıplak 50–60 asker gördüğünü söyler.[156]

İstihkâm gereçleri de yeterli değildir. Bazen süngü ile siper kazılır. Düşman siperleri kuvvetli tel örgüyle çevrilidir. Askerimiz ne yazık ki bu tür malzeme sıkıntısı da çeker.

Mehmetçik çoğu zaman lâpa ile doymaya çalışır. Sıcak yemek nadirdir. Yiyeceklerde sık sık kısıtlamalar yapılır.

Çürüyen cesetlerin beslediği sinek bulutları, su kaynaklarının kirlenmiş olması, siperlerdeki ağır şartlar sağlık yönünden askerimizi çok zorlar. Çünkü muhtemel hasatlıklara karşı aşılanamamışlardır.

Mehmetçik; çamaşır, pabuç, giysi, silah bakımından iyi donatılmış esirlere hüzünle bakar durur.

Hayvan koşumlarından palaskaya, ilaçtan yemeğe, silahtan cephaneye Çanakkale'de yoksulluk, "savunmadan vazgeçilmesini mecbur kılacak kadar" ağırdı.

Üzerinde parçalanmış bir elbise, ayağında çaputa dönmüş pabuç, yarı aç yarı tok, elinde mavzerle dövüşen Mehmetçik, sınırsız kaynaklardan sürekli beslenen İngiliz–Fransız ordusunu Gelibolu'dan çekilmeye mecbur etmiştir.

Alan Moorehead aşılmaz Türk Savunması için "Bir sır var orada." der.

Hamilton sırrı bulmuş gibidir: "Türkleri Cenab-ı Allah'larından ayırmak için bilmem ki ne yapmalı?"

Siperler

Uykusuz uykuların yeriydi siperler...

Ölüme gidilen ölümden dönülen yerlerdi.

Bir saç demetinin kokusuna ceset kokuları karışırdı o insan boyundaki hendeklerde.

Orada cesetlerle birlikte canlılar da çürürdü. Küçük defterlere notlar düşerdi okumuş yazmış askerler. “Paralandı her yanım benim” derdi birisi. Birisi “Yaşım 21” derdi. “Saçım sakalım ağardı. Bıyıklarıma ak düştü. Suratım buruştu ve vicdanım çürüdü.”

Hücuma kalkarken, bir hücumu göğüslerken, ansızın başlayan bir topçu ateşiyle, bir makineli baskınıyla veya bir el bombasıyla ölmemişseniz daha...

Mehmetçik siperlerde…

Dizanteriden, akrep sokmasından düşmemişseniz henüz... Ya da hasret hâlâ kıymamışsa canınıza... Demek vaktiniz var siperin altına kazılan lâğımın, barutla dinamitle patlatılmasına kadar...

Siperin üstündeki kalasların tutuşturulmasına, dumanların alevlerin siperi sarmasına kadar...

Bu gece yine birbirine karıştı İngilizce şarkılarla Anadolu türküleri... Coni, özlemiş sisli liman kasabasını, kızıl saçlı kardeşlerini, hüzünle gönderiyor şarkısını gökyüzüne. Bir alkış kopuyor sonra karşı siperlerden. Ve bir sessizlik.

Sonra... Mehmet başlıyor türküsüne. Ot tıkadığı yaralarından yükselen bir sesle yeryüzünün en yaralı türküsü dalga dalga yayılıyor Arıburnu siperlerine... Dertli doğmuş bu Türk... Dertli ölecek… O nasıl alevdir türküsünde... Onun kalbinin tutuştuğunu hissedersiniz... O sese herkes hayran... İşte Coniler ön siperlere akıyor o türküyü yakından dinlemek için...

Yine bir alkış kopuyor... Yine bir sessizlik... Bir iki mermi patlıyor tok-dağınık bir sesle... Vurulup düşüyor şarkılar ve türküler küçük parçalar halinde.

“Hey Coni!” diye bağırır, karşı sipere biraz pestil atardı Mehmet. Adını da belletirdi: “Coni! Bu pestil... pes-til!” Coni “Hey Mehmet!” diye seslenirdi: “Al! Bu da reçel... çikolata...”

Bazen bir tomar kâğıt düşerdi Türk siperinin ortasına. Bu defa ki ne? Kahire’deki Türk esirlerinin mektupları, özenle çekilmiş “Kanlı-canlı” resimleri. “Teslim olursan rahat edersin” demek istiyor Coni’nin akıllı komutanı... Mehmet kızıyor. Cevap İngiliz siperlerine çabuk ulaşıyor: “Sadakanızla beslenen domuzdur!”

Şu dört Mehmetçik ne yapıyorlar orada? Bir battaniyeyi germişler bekliyorlar ama niçin? Onlar sipere düşecek el bombalarını karşılamaya çalışıyorlar. Bomba battaniyenin üzerine yumuşacık indiğinde silkeleyip dışarı atacaklar...

Ya şu düşman askerleri ne atıyor siperlerinin önüne? Konserve kutularını. Sessiz yaklaşmak isteyen Türk olursa çıkacak sesle silahlarına davranmak için...

Asker, siperinde yalnız değildi. 18. Piyade Alayı Takım Komutanlarından Burhanettin “Siperler içinde kendimize yatacak yer olarak kazdığımız oyukların toprak duvarlarından sarkan kol bacak gibi vücut parçalarını oradan çekip çıkarmaya imkân yoktu.” diyordu.

> *“Çünkü bunu yaparken meydana gelecek çöküntü bizi düşmana karşı büsbütün açıkta bırakabilirdi. Bu kovuklar içinde hangi tarafa ait olduğu pek de belli olmayan bu vücut parçalarıyla aynı mezarda yatar gibi yaşamak zorundaydık.”*[157]

Arıburnu Bombasırtı’nda siperler arasındaki mesafe 7 metreye kadar düşmüştü. İki taraf da siperlerin altına doğru kazdıkları lâğımları patlatarak

siper elde etmeye çalışıyordu. Bu lâğımların kazılması sırasında askerlerin yerin altında yüz yüze geldikleri anlar oluyordu. Orada artık ya süngüleşilecek ya da iki taraftan biri teslim olacaktır.

Patlayan lâğımların açtığı büyük çukurlar yeni bir siper olabiliyordu.

Bu çukurlardan birine takımıyla giren Mehmet Çavuş kendisini oradan atmak isteyen düşmanı olduğu yere mıhlamış, ateş çemberinde siperi terk etmemiştir. Bu siper, düşman hatlarının içine doğru bir çekiç gibi girmişti. Bu hal düşman için ne kadar tehlikeliyse Mehmet Çavuş ve arkadaşları için de o kadar tehlikeliydi. Mehmet Çavuş ağır ateş altında geri çekilmemiş, arkadaşlarından sonra o da şehit olmuştur. Fakat düşman yine de o sipere yaklaşamamıştır. Orası artık "Mehmet Çavuş Siperleri" olarak anılacaktır.[158]

19. Tümen 27. Alay 2. Taburundan, Arıburnu Kemalyeri'nin göz bebekleri Mehmet Çavuş, Ali Çavuş, Bombacı Hamdi Çavuş, Mehmet Onbaşı şüphesiz bugün de aynı siperlerde omuz omuza bizim için savunmadadır.

Bütün bir Anadolu son siperimiz, son savunma hattımız değil midir?

Siperlerin yakınlığı ve el bombalarından bazılarının ateş alma sürelerinin uzaması askerlerimizin bu bombaları patlamadan alıp düşmana fırlatmayı denemelerine yol açıyordu. Bu sırada ellerini, kollarını kaybeden veya şehit olan çok askerimiz olmuştur.

Ağustos 1915'ten itibaren savaş tamamen siperlerde toplanmıştır. Kayacıkağılı Muharebesi'nden sonra genel bir hücum olmamış, savaş siperlerde devam etmiştir.

Derler ki topçu ateşi ya da el bombaları öndeki bir mangayı yok ettiğinde yerine derhal yenisi getiriliyordu...

Hücumlar esnasında değişmez manzara siperler arasına yığılan cesetler ve bunların arasında kalmış yaralıların yürekleri dağlayan inlemeleridir.

Ateş Altında

Walter Von Schoen, "Gelibolu Cehennemi" adlı eserinde der ki:

"Öğleden evvel saat 9'dan öğleden sonra 4'e kadar Türk mevzileri donanma ateşi altında kaldı. Sanki en ağır bir bora olanca gücü ile bu

küçücük sahaya sıkışmış olan kuvvet üzerine çökmüş, mütemadiyen çelik kusuyordu.

Ne Flander ne de Verdun Muharebe Meydanlarında arzın bu küçük noktasında olduğu gibi cehennemî bir ateş tesiri elde edebilmiştir.”[159]

Sydney Mosley, “ateşi” şöyle anlatır:

“Alçıtepe bugün her zamankinden daha cezbedici... Korkunç Fransız zırhlısı etrafında dans eden iki muhriple ilerleyip Alçıtepe mesafesini taramaya başladı... Her mermi bir volkan meydana getiriyordu.

Bu müthiş bombardımanın yok edici etkisi altında hedefin etrafında canlı bir şeyin barınıp barınmadığını düşündüğümüz bir anda ufak bir kara bataryamız da ateşe başlıyor, mermilerini savuruyordu.

Mehmetçik siperlerde…

En sonunda 75’lik top kendisine özgü sesi ile Alçıtepe’yi alevler içinde bırakıncaya kadar faaliyetine devam ediyordu...

... İşte kara toplarımız ateşine tekrar başladı.”[160]

Böylesine ağır ateş altında Mehmetçiğin metanetini, cesaretini, inancını kaybetmemesi dost-düşman herkesi ulvî bir heyecana sürüklemiştir.

Bir Alman gazeteci cephedeki gözlemini aktarırken kendinden geçmiş gibidir:

“... Güneş kan kırmızı rengiyle Limni Adası’nın arkasında henüz denize dalmış, etrafını ruhları ürpertecek bir renge bulamıştı...

... Ekmek ve yiyecek yüklü uzun asker kafileleri vadilerden çıkarak avcı siperlerine doğru geliyorlardı.

Şiddetli ve asabi bir topçu ateşi bütün hatlar üzerine yönelmeye başladı. Bizim Türkler hiç de aldırmıyor...

Düşman geçen gün öğle vakti bir yönümüze ateş açtı. Bu bataryalardan uğuldayarak çıkan taneler düştükleri yerlerde derin çukurlar açıyordu.

Akşama kadar... Bütün gece... Ve ertesi gün devam etti bu ateş.

İlerideki avcı siperlerinde tüfeklerini kavramış cesur Türk askerleri var. 36 saattir ağır topçunun kudurmuş ateşi altında bekliyorlar. Mevzisini terk etmek kimsenin aklından bile geçmiyor.

Binlerce ağır mermi böylece üzerimizden geçip gitti.

Düşman savaşın ikinci akşamı ateşi bütün hatlarımıza yağdırmaya başladı. Sonra ürpertici bir sessizlik etrafı kapladı. Düşman siperlerinde gölgeler beliriyor... Saldıracaklar… Bunlar boğazlanmaları için sevk edilen Fransızlardır...

Türk siperlerinde hâlâ hareket yok. Ses seda yok. Aman Yarabbim! Siperler boş mu?

Hayır... Hayır... Siper üzerinden bir tüfek yavaşça uzanıyor... Onun üstünde esmer bir yüz dikkatle bakıyor.

İşte bir çehre daha... Avcı siperi canlanıyor. İlahi sen büyüksün… Türkler ileriye doğru koşuyor… Fransız hatları yaklaşıyor…

Gecenin karanlığında uzun “Allah Allah!” sesleri kaçmaya başlayan Fransızları takip ediyor…

Türklerin sevgili silahı süngüdür.

Karanlık kana bulanmış sahrayı kapladı.

Türkler “Allahu Ekber!” diyerek vadiye doğru ilerliyor...”[161]

Irak’ta Türklere esir düşen ve esaret günlerini Heybeliada’da geçiren İngiliz Generali Townsed, “Avrupa’da hiçbir asker yoktur ki savunmada Türklerle mukayese edilebilsin.” der ve devam eder:

“Almanların savunmada gayet iyi oldukları kabul olunabilir. Fakat siperde onlar dahi Türklerle kıyas edilemez. Misal olarak Gelibolu’yu zikretmek isterim. Orada bizim gemi ateşlerimizle büyük zayiata uğrayan kıtalar Türk olmasalardı yerlerinde kalamazlardı. Hâlbuki Türkler bütün muharebe boyunca yerlerinde kaldılar.”[162]

O siperler topçu ateşiyle bazen bir toprak yığınına dönüşüyordu. Bazen de ön siperlerde bir kişi bile sağ kalmıyordu. Yaralıların hali ise feciydi:

“Siperlerin altındaki Türklerin yaraları dehşet vericiydi. Kiminin kafasının yarısı yoktu. Yıldız biçiminde ya da kırılmış bir pencere camı gibi parçalanmış kafalar gördüm.

İnsanın elini içine sokabileceği büyüklükteydi yaralar...”[163]

Çanakkale’de bomba yapan erlerimiz. (F. Altay’ın adı geçen eserinden)

Avcılar

London Teritoryal Tugayı’na mensup bir yüzbaşı kendi askerlerinin hareket sahası etrafında bulunan tek bir ağacı geçtikten sonra geriye dönüp bakma gereğini hissetti ve o anda ağacın üzerinde bir cismin hareket ettiğini gördü. Bu cisim açık yeşil renkli bir kuşa benziyordu.

Yüzbaşı silahını çevirip ateş ettiğinde, yeşil cisim bir tüfekle yere düştü. Bu elleri, yüzü, tüfeği yeşile; elbisesi daha koyu bir renge boyanmış bir Türk askeriydi.

Burada bulunan İngiliz askerleri kendilerine büyük korku yaşatmış olan avcı askerin öldürülmesinden dolayı alkışlarla mutluluklarını gösterdiler.[164]

İngiliz gözlemci-gazeteci Sydney Mosley “Çanakkale Gerçekleri” isimli eserinde, “Türk avcılarının fedakârlık ve samimiyetleri o hale geldi ki bunlarla mücadele edebilmek için özel bölükler oluşturulma zorunluluğu doğdu.” der.

“... Askerlerimizi birer birer avlayan bir avcı asker, karargâhımızın hemen yakınında derin bir çukur içerisinde görevini yapmaktaydı. Bu avcı burada çok açık bir şekilde ve uzun bir süreden beri durmaktaydı. Çünkü yanında çok miktarda malzeme ve yiyecek bulunduğu gibi gelmesi muhtemel olan

diğer avcılar için de yeterli miktarda mühimmat vardı. Aynı zamanda hazır pek çok malzemesi de beraberinde bulunmaktaydı.

... Seferin sonlarına doğru gerçekten büyük bir cüretkârlık örneği olmasıyla dikkati çeken bir olay daha yaşandı.

Avustralyalı askerlerden oluşan bir bölük genellikle Türk avcılarının faaliyette bulundukları ve çok sayıda subay ve erimizin ölümüne sahne olan yerleri araştırmak zorunda kalmıştı. Araştırmalar başarılı olmadı. Cesur avcı faaliyetine devam etmekteydi.

Avustralyalının tuttuğu bir çalı elinde kalınca, burası Avustralyalının dikkatini çekti. Yapılan kısa bir incelemeden sonra çalının kapı görevini yaptığı bir sığınak bulundu.

Anzak askerleri tarafından yakalanmış bir Türk avcı.

Cesur Türk avcısı on gün önce Avustralyalılar tarafından işgal edilen bu alan üzerinde fütursuzca faaliyet göstermekteydi. Artık yanındaki savaş malzemesi kendisinin hazırladığı birkaç fişekten ibaret kalmıştı.”

Royal Army Medical Cure’e mensup bir yüzbaşı, bir Türk avcısını nasıl “hakladıklarını” Mosley’e şöyle anlatır:

“Suya giden askerlerimizden bazıları vuruluyordu. Fakat sağlık memurları rahatça gezebiliyordu. Bir aptal askerimiz kalbinden biri de omzundan yaralanmıştı. Artık bu avcıyı yok etme gereği ortaya çıktı ve bu görevi bir doktor üstlendi.

Doktor harekete girişince yaralandı. Yaraladığı adamın doktor olduğunu anlayan avcı ikinci kez ateş etmedi. Doktor da görevini hakkıyla yaptı...”[165]

Çanakkale’ye cephane götüren İngiliz gemileri Süveyş’ten geçerken kanalın kenarında bunları seyreden askerlerimizin gözleri dolu dolu olurdu.

Bir tabur komutanı küçük bir mayın buldu bir gün. Çok iyi yüzücü olan Hafız’a, “Haydi Hafız” dedi. “Gemi geliyor…”

Süveyş, geminin son durağı oldu.[166] Hafız, Çanakkale Savaşı’na Mısır’dan katılan bir avcıydı.

Esirler

3. Kolordu ve Arıburnu Cephesi Komutanı Esat Paşa 27 Nisan 1915’te karargâha getirilen esir İngiliz teğmenine niçin titrediğini sordu. Teğmen “Türkler, esirleri öldürüyormuş” dedi.[167]

Yine savaşın ilk günlerinde çok genç iki esir subay da 57. Alay Komutanı H. Avni Bey’e getirilmişti. Bu esirler de titriyordu. Avni Bey, esirlere su ve erik ikram ederken yaveri Teğmen Alaaddin’e sordu: “Neden korkuyor bunlar?” Cevap İngiliz sömürgeciliğinin nasıl bir vicdana sahip olduğunu ortaya koyuyordu. Bu genç subaylara Türklerin esirleri pişirip yedikleri söylenmişti.[168]

Savaşın ilk günlerinde böyle sayısız olay yaşanmıştır. İngilizlerin genç subaylara ve askerlere bir beyin yıkama programı uyguladığı anlaşılıyordu.

Ama asıl beyin yıkama programı Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlere uygulanmıştı. Bu henüz yola çıkılmadan önce Avustralya’da başlayan bir kampanyaydı. İngilizler, son derece güçlü ve savaşçı olan Anzak askerlerinin Türklere karşı büyük direnç ve vahşetle savaşmasını istiyordu. Bunun için de Anzaklara Türklere asla esir düşmemeleri gerektiği, Türklerin esirleri sağ bırakmadığı ısrarla söyleniyordu.

Gaffar el Menoufieh... Büyük ihtimalle savaşa Ortadoğu’dan katılan bir askere aitti..

Neyse ki 24 Mayıs 1915 ateşkes gününde başlamak üzere Anzaklar nasıl bir insanlık abidesiyle karşı karşıya olduklarını anlayacaklar, Baha Vefa Karatay'ın ifadesiyle Mehmetçiği masal kahramanlarına duyulan bir hayranlıkla sevecekler, takdir edeceklerdir.

Savaş boyunca birçok Avrupa gazetesinde Türklerin esirlere ne kadar iyi davrandığına dair sayısız haber yayınlanmıştır.

> Bunlardan Morningpost'taki haberde şunlar yazılıydı: "Avrupa devletleri savaş esirlerini açlıktan ölmeye ve birçok mahrumiyetlere mahkûm ederek fena muamelelerde bulundukları halde Türklere esir düşen İngiliz subaylarının hiçbir şikâyeti yoktur.
>
> Gazetemiz yazarlarından birine Anadolu'da küçük bir şehirde esir bulunan yeğeninden gelen mektupta şöyle denmektedir:
>
> "Şehrin en güzel evlerinden birinde oturmaktayız. Türk subayları bize nezaketle davranıyor. Benim rütbemdeki Türk subayının aldığı maaşı alıyorum. Üç Avustralyalı, sekiz İngiliz, iki Fransız ve on iki Rus subayıyız. Bahçıvanlıkla meşgul oluyorduk, lâkin çekirge hücumuna uğradık. Ne güzel kavunlarımız, salatalıklarımız vardı."

William Corc Stuart adlı subayın ifadesi şöyleydi:

> "... Türk atışı o kadar şiddetli idi ki maiyetimde bulunanların hepsi öldü... Otuz adım sonra ben de vuruldum... Düşüp bayılmışım. Kendime geldiğimde gökte yıldızlar parlıyordu. Türk siperlerinden çıkan erler beni omuzlarında taşıyarak tedavi yerine götürdüler. Gördüğüm insanlık çok büyüktü."[169]

Fransız askeri Francis Gutton, 1976'da yayınladığı "Pri Sonnier de Guerre Chez Les Tures" ("Türklerin Elinde Savaş Esiri. 1915–1918"–Diğerleri Gibi Olmayan Bir Tutsaklık) adlı eserlerinde şöyle yazıyordu:

> "Saphire denizaltısı personelinden kurtulabilen 13 kişiydik. 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'na kadar Türkiye'nin çeşitli şehir ve kasabalarında (Çanakkale, İstanbul, İzmit, Afyon, Sivas, Suşehri) uzun bir tutsaklık hayatı yaşadık.
>
> 27 personelden ancak 13 kişi yüzerek kurtulabildik. İki Türk gemisi kurtulanları topladı. Bir deniz subayının komutasındaki Şalupa'ya nakledildik. Sırılsıklam ve soğuktan titreyerek geminin döşemesine

serilmiştik. Türk subayı hemen ceketini çıkararak birimize giydirdi. Bunun üzerine erler de ceketlerini çıkarıp diğerlerini örttüler.

Fransızların okul kitaplarında okuttukları 1870 savaşında bir Fransız askeri ile bir Alman askeri arasında geçtiği söylenen insancıl hikâyenin gerçeği ile karşılaşmıştık."[170]

Türkler esirlerine insanca davranmışlar onlara kendilerinden daha iyi bakmışlardır ama karşı cephede "yüz kızartıcı" olaylar yaşanmıştır.

Savaşı başından sonuna kadar takip etmiş olan Avustralyalı gazeteci Charles Bean'in 29 Nisan 1915 tarihli notlarında şöyle deniyordu:

"... Kampa Türk esirler getiriliyor. Avustralyalıların esirlere hayli kötü gözle baktıkları kesin. Hem Yeni Zelandalılar hem de Avustralyalılar kimi durumlarda, en azından ilk karşılaşmalarda hele işler kötüye giderken Türklerden esir alınmaması yolunda üstlerinden kesin emir aldıklarını söylediler bana. Bunlara inanmıyorum ama doğru da olabilir..."

Charles Bean'in 8 Ağustos 1915 tarihli notlarında ise Türk esirlere nasıl davranıldığı şöyle anlatılmaktadır:

"Hayatım boyunca şahit olduğum en kötü olaylardan biriydi. Yaklaşık 100 kadar Türk ve 2 Alman mahkûm benim sığınağımın tam karşısında olan ve Avusturyalı grubun yaptırdığı çitin karşısında oturuyordu. Birkaç avlu ötede yakıp yok edici kuvvete bir araç vardı. Birkaç er yere aracın üzerindeki keroseni döktü ve petenle iyice çitin etrafında yaydılar. Daha sonra peteni ateşlediler ve bu peten de kerosenle birleşince korkunç bir yangın çıktı. Yangın Türkleri oldukça rahatsız ediyordu. Mahkûmlar hemen çitin en dip tarafına gittiler ve köpek sürüsü gibi birbirlerine yaklaştılar. Diğer taraftakiler ise onlara gülüyordu. Bunların arasında Avusturyalılar ve İngilizler de vardı.

… Bunu yapan adamı durduracak biri yok mu diye çok merak ettim. Neredeyse buna benzer bir olay dün de yapılmıştı."[171]

"Çanakkale Mahşeri" adlı romanı için Çanakkale Savaşı'nı yıllarca araştıran Mehmed Niyazi, esirlerimize uygulanan vahşeti başka bir kaynaktan şöyle anlatır:

“... Çanakkale’de savaşmış Teğmen İden’in Almancaya tercüme edilen hatıratının bir bölümünün başlığı “İngiliz olmaktan utanıyorum” ifadesini taşır.

... Anadolu yakasındaki Kumkale’den gözlendiklerini iyi bilen Yüzbaşı John Weinstock, Türk askerine dehşet saçmak, moralini bozmak ister. Büyücek bir baraka yaptırır. Aldıkları yirmi iki esiri bu barakaya doldurtur. Geniş bir daire şeklinde elleri silahlı askerlerle barakayı kuşattırır. Barakanın üstüne çevresine benzin döktürür, bir paçavrayı yakıp fırlatır. Baraka tutuşur. Sağa sola kaçışan içindeki askerler ateşten uzak köşede üst üste yığılırlar fakat çok geçmeden ateş onları yakalar. Çığlık çığlığa yanmaya başlarlar. İki ağaç boyu kadar yükselen alevle baraka çökünce cayır cayır yanan askerlerin çığlıkları da sona erer. Etrafı feci bir yanık kokusu kaplar. Barakayı çeviren İngiliz askerleri de uzaklaşırlar.”

Bu vahşetin tanığı olan Teğmen İden bir ay kadar sonra Türklere esir düşer. Kendileri esirleri yaktıklarına göre kim bilir başına neler geleceği endişesi ile tir tir titrer:

“Onu, bir Türk Yüzbaşının çadırına götürürler. Yüzbaşı, Teğmen İden’in elini sıkar, oturması için bir sandalye gösterir. İşaretle anlaşırlar. Bir er üç dilim ekmekle bir tas çorba getirir. Yüzbaşı işaretle Teğmene çorbayı içmesini söyler. Teğmen bunu esir çorbası zanneder ve içer. Ancak Yüzbaşının cebinden çıkardığı kuru peksimeti yediğini gören İden, onun kendisine kendi çorbasını verdiğini anlayacaktır.

Gece ilerleyince Yüzbaşı ona işaretle şezlongda uyumasını söyler. Günlerden beri gece gündüz süren boğuşmanın yorgunluğu ile dalıveren İden gördüğü korkunç rüyadan ter içinde sıyrıldığında yüzbaşının yerdeki postekide uyuduğunu görür. Kapıdaki nöbetçi erin gülümsemesi ile de rahat bir nefes alır. Ertesi gün Eceabat’taki esir kampına sevk edilir.”[172]

KARAYÜREK DERESİNDEN MATARAMA KAN DOLDU

Başımı Kıbleye Çevir

Yine yangın yeriydi ortalık. Vadilere kafa, kol, bacak “sağanak sağanak” yağıyordu yine. İngiliz Donanması’nın ağır top mermileri hücum

hatlarımızı kana boyuyordu.

64. Alay 1. Bölükten Mehmet (Aşkın) silah arkadaşı eniştesi Recep'i fundalıkların dibinde can çekişirken gördü. Sürünerek yanına sokuldu. Recep'in bacakları kopmuştu. Dayanamadı Mehmet, ağlamaya başladı.

Recep tükenen sesiyle "Niçin ah edip ağlıyor, ciğerimi dağlıyorsun." dedi. "Sağ kalırsan anamın elini benim için de öp... Sütünü helâl etsin..."

Recep'in son sözü "Başımı kıbleye çevir" oldu. Ruhunu teslim etti.

Az sonra da hemşerisi Halil yıkıldı Mehmet'in yanına. Bir müddet sessiz kaldı. Sonra "Ahretlik, galiba ölüyorum" dedi. "Geriye götürmeyin cesedimi. Buraya gömün. Üzerimde harbedin. Ayak seslerinizi, Allah nidalarınızı duyayım."

Halil de oracıkta toprağa karıştı, gitti.

Bir akşam keşfe çıkardılar Mehmet'i. Karayürek Deresi'nin yatağında ilerliyordu. Susamıştı. Matarasını dereye daldırıp iki yudum içti. Fakat tadı başkaydı suyun. Avucuna aldı baktı... Su değil, kandı bu. Karayürek Deresi'nden şırıl şırıl kan akıyordu.

Biga'nın Ramazanlar köyünden Gazi Mehmet Aşkın yıllar sonra savaştığı meydanları dolaşırken yanında M. İhsan Gençcan'a bir siper gösterdi:

"İşte Halil'in yattığı yer..."[173]

> *Halil'in öldüğü yer bizim doğduğumuz yerdi. Zaten bunun için ölmediler mi?*

Şifre

Eyüpsultanlı Üsteğmen Hüseyin, Seddülbahir cephesinde yaralanarak geri çekildi. Tamamen iyileşmesi için biraz zaman gerekiyordu. Yarasının kapanmasını beklemedi, kendine gelince yine cepheye koştu. Taburu ön hatlardaydı. "Biraz dinlen" denmişse de dinlemedi, ileri atıldı, ön hatlara geçti. Zaten taburunun birkaç yüz metre geri çekildiğini öğrenmiş, üzülmüştü.

Üsteğmen Hüseyin o gece harbe tutuştu. Ama bu defa aldığı iki yara onu İstanbul'a savurdu. Çok geçmedi. Hüseyin döndü ve ancak ertesi güne kadar karargâhta tutulabildi. "Senin yerine subay verdik" denilerek biraz daha kendine gelmesi sağlanmak istenmişse de döndüğünün ikinci günü akşamı Hüseyin hücumdaydı.[174]

Çivrilli Mehmet Çavuş, patlamayan bir el bombasını düşman siperlerine iade ederken sağ elini bileğinden kaybetti. Ama görevini yapmış insanların huzuru içinde değildi Mehmet Çavuş, görevini tamamlamamış insanların huzursuzluğu içindeydi. Hastaneden Tabur Komutanına bir mektup yolladı:

"Beni affet komutanım, sağ kolumu kaybettim ama sol kolum var. Onunla da iş görebilirim."[175]

Şereflikoçhisarlı Kadir oğlu Sadık Kerevizdere'de şehit olduğunda kendi ateşiyle vurulan bir düşman askerini ölmemesi için çekerek siperine taşımaya çalışıyordu.[176]

Tokatlı Davut oğlu Hasan Seddülbahir'de şehit olduğunda cebinden kız ve erkek kardeşine yazıp yanında bulundurduğu iki ayrı not çıkmıştı. Notlar "Şehit olduğumda elinize geçecektir." diye başlıyordu. Erkek kardeşine şöyle diyordu Hasan:

"Memleket için ölmekten korkar, düşmandan kaçarsan kardeşlik hakkımı helâl etmiyorum."

Kız kardeşine yazılan not şöyleydi:

"Evlâtlarını memlekete hayırlı ve fedakâr olarak yetiştir."[177]

Tabur Komutanı İsmail Hakkı Bey'in "Onu götürün!" diye bağırdığı genç Asteğmen Dursun'du. Kolu kopmak üzereydi. Dursun'un Soğanlıdere'deki sıhhiye çadırında başlayan yolculuğu İstanbul'a Zeynep Kamil Hastanesi'ne kadar uzadı. Dursun gözünü açtığında kolunun yerinde olmadığını gördü. Kendisini sırtlayıp hücum hattının gerisine taşıyan İbrahim de yanı başındaydı. İkinci gün boynunu büktü İbrahim. "Ben gideceğim komutanım." dedi. Cepheye dönmek, savaşmak istiyordu İbrahim.

Döndü, savaştı ve şehit oldu.[178]

Yıllar sonra Sakarya Meydan Muharebesi'nin zaferle bittiği gün, üç gündür yerinden kıpırdayamamış yaralı bir askere rastlamıştı İsmail Hakkı (Tekçe) Bey. "Senin için ne yapalım yavrum?" diye sormuştu. Perişan asker "Kıtama yazın komutanım." demişti... "Beni kaçtı sanmasınlar…"[179]

3. Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey, "Conkbayırı savaşlarında askerlerimiz hücuma geçerlerken düşman gemilerinin şiddetli ateşine aldırmadan iki metre derinliğindeki hendeği birbirlerinin omuzlarına basarak aşmışlardı." der.

Bir saka neferi, başına gelenleri Esat Paşa'ya anlatırken Kurmay Başkanı da oradadır.

Saka arkadaşlarına su taşırken yanlışlıkla İngilizlerin arasına girmiş, oradan kurtulmaya çalışırken sıcak ve susuzluktan yarı baygın iki İngiliz'e rastlamış, İngilizler sakayı görünce dillerini çıkarıp işaretle su istemişlerdir:

"... Su versem dirilecekler, beni alıp götürecekler. Vermezsem zavallılar ölecekler. İşaretle silahlarını istedim, yere bıraktılar. Birisini mekkâreye astım, süngü takılı olanını elime aldım. Sonra tasla ağızlarına yudum yudum su verdim. Birden bire vermedim ki ölmesinler. Kendilerine gelip ayağa kalktılar. Önüme düşün dedim işaretle..."[180]

Çanakkale'de aşılmaz istihkâm Mehmetçikti.

İngilizlerin Gelibolu'ya saldırmadan önce "Türklerin artık eski Türkler olmadığı" gibi bir düşünceden cesaret aldıkları sonradan açıkça anlaşılmıştır. Gazeteci Bartlett, "Balkan Savaşı'nın bitiminde İstanbul'da olan askerî ataşemiz Albay Tairrol Türklerin atalarından miras almış oldukları savaşçı hasletlerinin yok olmadığını, Balkan bozgununun başka sebepleri olduğunu biliyordu." şeklindeki açıklamasından sonra Türkleri iyi tanıyan Albaya ancak Eylül ayında görev verilmesinden acı acı şikâyet eder.[181] Hâlbuki başlangıçta Bartlett'in kendisi de savaştan çok umutluydu.

Arap kökenli bir İspanyol yazar da Times'a gönderdiği mektupta "Türklerin asıllarının-nesillerinin bozulduğu" propagandasına şiddetle alaycı bir dille karşı çıkarak der ki: "Türk askerinin hâlâ yiğit bir cengâver, cesur bir savaşçı olduğu bugün Çanakkale cephesinde bulunan yeğenlerimden aldığım mektuplarda hararetli bir surette bildirilmektedir."

Arap yazar İngiliz kamuoyuna bir de hatırlatmada bulunur: "Türklerin asıllarının, nesillerinin bozulduğu tamamıyla yalan ve iftiradır. Bence kahraman savaşçı; namuslu ve mert bir insan demektir."[182]

Bir Anzak'ın “savaş ganimeti” olarak evine götürdüğü Mehmetçiğe ait bir hançer.

Çanakkale'de güçler eşit değildi. Düşmanın sınırsız kaynakları ve korkunç ateş üstünlüğü Mehmetçiğin hiçbir kelimeyle anlatılamayacak bir fedakârlıkla dövüşmesini gerektiriyordu. Bu güç dengesizliği, mücadeleyi aynı zamanda bir sinir savaşına çevirmişti. Çanakkale'de fedaî müfrezelerinin veya fedaî askerlerin sayısı belirlenemez. Bunların en önemli görevi düşmana bin bin değil, milyon milyon da ölsek Çanakkale'yi teslim etmeyeceğimizi, taş üstünde taş bırakmayan ağır topçu ateşine boyun eğmeyeceğimizi anlatmaktı. Bunun içindir ki fedaîler derhal yok edileceklerini bilerek düşman siperleri içine atlarlar, süngü de kullanmadan düşmanı elleri ile boğazlarlar, yumruklarlar, tekme tokat rencide ederlerdi.

Bu hücumlardan birinde 127. Alaydan Çerkeşli Teğmen İsmail düşman siperini bombalarla dağıtmış, sipere girmiş, öldürdüğü bir düşmanın tüfeğini almakla kalmamış, palaskasını da kuşanmış, göğsünü kabartarak yeleli bir aslan gibi düşman siperlerinde dolaşmıştır.

> *Çanakkale'de düşman üzerine yapılan hücumların çoğunun askerlik ilmi bakımından bir eleştiriye tâbi tutulmasına imkân yoktur.*

Yine 127. Alaydan İbrahim oğlu Ramazan'a atış eğitiminde, esas olanın “düşmana zayiat verdirilirken kendini mutlaka korumak” olduğu pekâlâ öğretilmişti. Ama Ramazan anî bir hücum öncesinde kendisini düşman siperine fırlatmış, en yakınındaki düşman erini elleriyle yere sermişti. Sorgu sual edilen Ramazan'ın cevabı şuydu: “Dayanamadım… Reşadiye Zırhlısı'nın intikamını aldım.”[183]

Dünyanın en güçlü donanmasını, on binlerce sömürge askerini, zengin kaynaklarını, yüzlerce ağır topu Gelibolu'ya yığmış İngiltere karşısında

ayağında çarıkla cepheye sürülmüş o mübarek Mehmetçik başka nasıl savaşabilirdi?

Büyük imkânsızlıklar içinde tabur tabur erimiş ama esirlerini değil yakmak, incitmek bile istememiştir o mübarek varlık.

Bütün bunlardan dolayıdır ki Çanakkale kahramanlarından biri ailesine yazdığı ve ailesinin izniyle 20 Eylül 1915'te İkdam'da yayınlanan mektubunda diyor ki:

"Fazilet mücadelesi yapıyoruz!"

> *Kolunu kaybettiği için komutanından özür dileyen, diğer kolu ile savaşabileceğini söyleyerek kendisini affettirmeye çalışan; her yaralanışından sonra tekrar cepheye koşan, ölmek üzere olan düşmanına yudum yudum su içiren insan güzeli, kolay çözülebilecek bir şifre değildir.*
>
> *Şartları eşit olmayan bir savaş eşit cümlelerle anlatılamaz.*

Öleni Görüyor

Ölüm havaya karışmıştı Gelibolu'da. Onu bir nefes gibi içinize çekerdiniz.

Kurmayın haber vermesiyle bir neferin kahramanlığından haberdar olan ve neferin siperinden zıplayıp zıplayıp el bombalarını düşmana fırlatışını bir müddet seyreden Esat Paşa "İsmini istetin." emrini verir.

Biraz sonra cevapta denir ki: "Mehmetçik şehit oldu!"

8. Tümende Bölük Komutanı olan Fahri (Belen) akşama doğru bir topçu üsteğmeninin ileri hatta şehit olduğu haberini alır: "Kardeşim Tahsin Efendi idi!"

Yarbay Fahrettin Çanakkale'ye o gün gelen bir asker kafilesine rastlar. Kafile önünden geçerken tanıdık bir sima görür. Kaynı Rafet'tir bu. Seslenir: "Yarın seni ararım!" Sabah olduğunda derler ki: "Rafet gece şehit oldu!"

Saroz Grubu Komutanı Fevzi Bey'in kardeşi Teğmen Nafiz de Conkbayırı'nda şehit olmuştur.

İstanbul Harbiye Mektebi'nde eğitimlerini tamamlayan subay adayları, veda konuşması yapan Bölük Komutanı "Katil Mustafa"nın ağlamasına

şaşırırlar. Diyeceklerdir ki “Biz Çanakkale’ye gönderileceğimizi daha bilmiyorduk…”

Onlardan 5 kişi de 19. Alay emrine verilir. Evraklarını Alay yaverine teslim eden arkadaş grubu biraz dinlenmek için oracığa otururlar. Kaputunu başının altına koyup uzanan Ezineli Mustafa “Üç ay önce nişanlandım ben” der. Son sözü olur bu. Onu derede yatan şehitlerin yanına taşırlar.

35. Alay 2. Tabur Baştabibi sağlık kontrolü için dolaştığı siperlerden dönerken vurulur. Yetişip teselli ederler: “Yaranız ehemmiyetsiz, kurtulursunuz beyefendi.”

Babacan Baştabip “Evlâdım, ben doktorum, hangi yaranın öldüreceğini bilmez miyim?” der ve devam eder:

“Aileme son sözlerimdir. Yazın…”

Baştabip şehit olur.

> *Hücuma kalkıldığında ya da bir hücum göğüslenirken şehit olan on binlerce asker arasında çok sayıda kardeş de vardır. Birçok kardeş için de hücum hatları bir ayrılık yeri olmuştur. Çanakkale; akrabaların, kardeşlerin, öğretmen ve öğrencilerinin, komşuların, okul arkadaşlarının buluştuğu bir siperdi.*

Şöyle anlatır Yarbay Mustafa Kemal:

“... Karşılıklı siperler arasında mesafemiz 8 metre... Yani ölüm muhakkak, muhakkak… Birinci siperdekiler hiç biri kurtulmamacasına kâmilen düşüyor. İkincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz?

Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor; hiç, ufak bir fütur bile göstermiyor, sarsılmak yok.

Okumak bilenler ellerinde Kur’ân-ı Kerim cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şahadet çekerek yürüyor.

Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir.

Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesi’ni kazandıran, bu yüksek ruhtur.”[184]

Savaşın İngiltere’nin mağlubiyetiyle bitmesi üzerine yapılan tartışmalarda; gazetecilerin, politikacıların, askerlerin üzerinde birleştikleri

ve birbirlerini suçladıkları bozgun gerekçesi şuydu:

Türk'ün karakterini anlayamamış olmak. Müttefik Ordu, Gelibolu Yarımadası'nda 8 ay tutunabilmesini önce donanmasına sonra Anzak askerlerine borçludur. Anzak askerleri olağanüstü savaşçılardı. Fakat ne yazık ki önemli bir siyasî ve askerî geçmişleri yoktu. İçinde yer aldıkları savaşı bütün yönleriyle değerlendirebilecekleri bir birikime sahip değillerdi. Bu durum iki ayrı sonuç verdi. Birincisi şudur: Var güçleriyle dövüştüler. İkincisi, Türk'ün karakterini anlamakta ve yorumlamakta temiz bir bakış açısı elde edebildiler.

Yere Basmak İmkânsızdı

Gazeteci Nurdan Bernard 1999 yılında Rue Pascal'deki huzurevinde ziyaret ettiğinde Ernest Stocanne 105 yaşındaydı. Stocanne, Gelibolu'da savaşanlardan hayatta kalmış tek Fransız askeriydi.

"Tekerlekli sandalyenin üstündeki bir çift göz yorgun bakışlarını televizyondan bana çeviriyor.

"Türkler geldi" diyor 60 yaşlarındaki kızı. Elimin içindeki yaşlı, yumuşak ve serin el birden sıkıca kavrıyor beni. "Türkler, müthiş Türkler" diye mırıldanıyor bana bakarak.

Siperde uyku… Elinde bombayla…

Ernest Stocanne 105 yaşında bir abide. Topçu subayı olarak 24 Mayıs 1915'te Gelibolu Yarımadası'na ayak bastığından bu yana 84 yıl geçmiş.

Ernest Stocanne şimdi Rue Pascal'deki huzurevinin odasında görme ve işitme duyuları zayıflamış ama vakarından hiçbir şey kaybetmemiş şekilde oturuyor.

Yüzünce acı, gurur, sevinç ifadeleri birbirini izliyor. Bu eski asker sadece yüz ifadeleri ile bile yüzyılın en dramatik savaşının tarihini yansıtıyor.

Belki uzun cümleler kuramıyor eskisi gibi ama kelimelerle anlatıyor yaşadıklarını. "Saghirdere (Zığındere)" diyorum, bir anda o günlere geri dönüyor ve ağzından "Cehennem" kelimesi çıkıveriyor. "Siperlerde ölümle hayat yan yanaydı" diyor sonra.

Kaleme aldığı anılarında da şöyle diyor:

Fransız, Türk, İngiliz ölüler birbirine karışmıştı. Kimse yüzünü veya kafasını çıkaramıyordu ki ölüler gömülebilsin.

Muharebelerden sonra ön siperlerde yere basmak imkânsızdı. Ayağınızın altında hep yumuşak bir şeyler vardı.

Ceset kokusu ve sinekler dayanılmazdı. Her iki kişiden biri dizanteri idi. Etrafımıza hep klor döküyorduk. Çok insan öldü iki taraftan. Başka hiçbir muharebede böylesine kayıp görmedim ben.

Türkler müthiş askerlerdi. Mevzilerini sürekli bombalıyorduk. Ancak siperdeki 10 Türk askerinden sadece 2'si sağ kalmış olsa bile o 2 kişi bize karşı koyuyordu. Türk askerinin değerini o zaman anladık.

Bazen kanlar içinde Türk esirleri geçerdi önümüzden. Dimdik, gururla yürürlerdi."[185]

Plevne'den Gelibolu'ya

Tıp öğrenimini İngiltere'de tamamlayan Charles Royan İtalya'da iş ararken Osmanlı Ordusu'nun yabancı uyruklu doktor aradığını öğrenmiş, İstanbul'a gelmiş ve işe alınarak Plevne'de Osman Paşa'nın emrine verilmişti.

1877 yılında Plevne'yi Ruslara karşı savunan Osman Paşa'nın yanında önemli hizmetlerde bulunan Dr. Royan o günleri anlattığı "Kızılay Emri Altında Plevne ve Erzurum" adlı eserinde (1897) Mehmetçikten şöyle söz ediyordu:

"Avrupa kıtasında, Plevne'de Osman Paşa'nın komutası altında savaşmış olan erlerden daha cesur bir asker bulunmadığına eminim.

Bütün doktorluk hayatımda her çeşit acılara, azaplara tahammül eden Türk askerlerine benzeyen insanlar görmediğim gibi korkunç ağır yaralardan onlar kadar olağanüstü tarzda kurtulup iyi olan adamlara da rastlamadım. İçki ve başka sefahatle bozulmamış mükemmel vücutlu, tam sıhhatli insanlardı.

Askerlerin büyük çoğunluğu korkunç acılarına, hüzünlü ve azimli bir sessizlikle tahammül ediyorlardı. Fakat bu tahammül ve sessizlik iniltilerden, feryatlardan bile daha feci bir şeydi. Ah, yaralı askerlerle Sofya'ya yaptığım o korkunç yolculuk!

Gerek subay gerek er; felâket içinde iken yiğit, en korkunç ıstıraplar altında dahi şikâyetsiz ve her durumda iyi tabiatlı olan Türk askerleri gerçek kahramanlardır."[186]

24 Nisan 1915 gecesi Limni açıklarındaki bir İngiliz harp gemisinde önemli bir toplantı vardı. Komutan yarın sabah Gelibolu'ya yapılacak çıkarma ile ilgili son bir görüşme yapmak üzere yüksek rütbeli subayları yemeğe davet etmişti. Davetliler geliyordu...

Az sonra geminin güvertesinde görünen 1. Avustralya Tümeni Baştabibi Dr. General Charles Royan, gözlerin faltaşı gibi açılmasına sebep oldu. Dr. Royan toplantıya gelirken göğsüne büyük Osmanlı madalyasını da asmıştı! Orada bulunanlar bu durumu eleştirerek Dr. Royan'ı sık sık ikaz ettiler: "Gecenin sonunda savaşa gireceğimiz devletin madalyasını taşıyamazsınız."

Dr. Royan ise şöyle diyordu:

"Ben bu madalyayı Osman Paşa'nın emrinde kahraman Türk askerleriyle omuz omuza savaşarak kazandım. Aradan geçen kırk yıla yakın bir zaman sonra bugün onlara karşı savaşmaya gidiyorsam bu asker olarak aldığım emri yerine getirmek içindir."

Arıburnu'na yapılan çıkarmaya 1. Avustralya Tümeni Emir Subayı olarak katılan ve sonradan Avustralya Genel Valisi olacak olan Lord Casey diyor ki:

"Dr. General Royan, bütün ikazlara rağmen madalyasını tüm savaş boyunca göğsünde taşıdı.

Bir gün iki taraf siperleri arasında kalan ölülerin toplanıp gömülebilmesi için yapılan ateşkes anlaşması sırasında görevi gereği çalışmalara nezaret

eden Dr. Royan'ın göğsündeki madalyayı gören Türk subayları ile karşılaşması çok duygulandırıcı olaylara sahne olmuştur. Kendisini siperlerine davet eden Türkler ondan Plevne anılarını dinlemiş, ona izaz-ikram ederek büyük saygı ve sevgi göstermişlerdir."[187]

Savaştığı devletin madalyasını, kahraman Mehmetçiğe ve onun hatırasına duyduğu hürmetle göğsünden indirmeyen Dr. Royan, bütün bir harp tarihi boyunca eşine ender rastlanılabilecek bir büyüklük göstermiştir.

İnsanlık macerasını yüksek karakterleriyle anlamlandıran insanlar sevgiyi bütün sınırlarından arındırmaktadır. Gerçekten bu hayatın en büyük zevki yüksek karakterli bir insanla karşılaşmaktır.

Avustralya'daki ilk Büyükelçimiz Baha Vefa Karatay (1968) Canberra'da Gelibolu'ya çıkan Anzak askerlerini araştırmış, Gelibolu Çıkarması'nın yıl dönümlerinde toplantılar düzenlemiş, Eski Muharipler Teşkilâtı aracılığı ile hayatta kalan son Anzak askerlerine mektuplar yazarak onlara ulaşmış ve hatıralarını derlemiştir. Karatay'ın Yeni Zelânda'ya uzanan bu faaliyetleri Avustralya'da heyecanla karşılanmıştır.

Yıllar sonra Anzak ve Mehmetçik "yan yana".

Baha Vefa Karatay'ın düzenlediği bir toplantıya katılan Avustralya Genel Valisi ve eski Anzak askeri Lord Casey davetlilere şöyle sesleniyordu:

"... Savaşın sonunda bizler o yarımadadan kahraman Türk milletine duyduğumuz derin takdirle ayrılmışızdır...

... Gerçekte biz kaybettik, siz kazandınız. Fakat sonucun böyle olması bizlerde Türk milletine olan hayranlığı arttırmaktan başka bir etki meydana getirmiş değildir.

... Bir gün yaralılarımızı Türk siperine yakın ve açık bir araziden geçerek taşımak durumunda kalmıştık. Beş altı kişilik bir müfreze bu işe giriştiği zaman Türk siperlerinden hiçbir müdahaleye ya da atışa maruz kalmadılar. Türk askerleri başlarını siperlerinden çıkarmış ve tam bir insanlık anlayışı içinde onları izlemişlerdi.

Sizler kahraman olduğu kadar insan ve uygar bir milletin evlatlarısınız."[188]

Başkent Canberra'ya yolu düşen eski Anzaklar, Baha Vefa Karatay'ı aramakta ona harp hatıralarını anlatmaktadırlar.

Baha Vefa Bey bir gün yine ziyaretçileri ile buluşmak üzere verilen bir adrese gider. Salona girdiğinde ihtiyar Anzaklar ayağa kalkıp selâm dururlar. Sonra hararetle el sıkışırlar ama birisi bir türlü elini bırakmaz Baha Vefa Bey'in. "Sefir Bey, izin verin, elinizi öpeceğim" demektedir eski asker:

"Gelibolu'dan çekildiğimiz o gece kendi kendime yemin etmiştim. Yurdunu böylesine kahramanca savunmuş yiğit Türk ordusundan hayatta karşılaşacağım ilk askerin elini öpmek boynumun borcu olsun demiştim. Aradan tam 53 yıl geçti, yaşım sekseni buldu. Bir süre önce oğluma demiştim ki bu böyle olmaz, yeminimi mezara götüremem. Bana bir uçak bileti al. Türkiye'ye gideyim. Havaalanında bile olsa rastlayacağım ilk askerin elini öper dönerim.

Meğer oğlum durumu biliyormuş. Bana dedi ki, baba Türkiye'ye gitmene ne gerek var. Canberra'da Türkiye Cumhuriyeti Sefareti açıldı. Büyükelçi de emekli bir subaymış.

Bunu duyunca ne kadar sevindiğimi tahmin edemezsiniz. Her ne kadar yaşadığım Batı Avustralya da buraya yakın bir yer olmasa da yolum hayli kısalmış oldu. İşte andımı yerine getirmiş oldum."[189]

Mektuplardan

Çanakkale'de savaşmış Anzak askerleri Baha Vefa Bey'e gönderdikleri mektuplarda şunları yazıyorlardı:

> "... Kesinlikle söyleyeceğim şudur: Kahraman Türk hepimiz için mükemmel bir asker olduğu kadar mert ve soylu bir insan olarak da sevilen düşmandı. Hiçbir ordunun anayurdunu Türk askerinden daha iyi savunamayacağını kabul etmiştik."

David Ramsey

* * *

"... Karaya çıkıp hastane çadırımızı kurduktan ve üzerine Kızılhaç bayrağını çektikten sonra o mert düşmandan üstün bir dikkat gördük. Bütün çarpışmalar süresince hastanemiz yakınına sadece üç mermi düşmüştü ki yanlışlık eseri olan bu durum için de Türk Komutanlığı derhal açıklama yapıp özür dilemekten geri kalmamıştı.

Yıllardır herkese, her yerde söylediğim gibi size de bütün samimiyetimle söylüyorum ki Türk askerleri yalnız dünyanın en cesur en iyi savaşçıları değil, aynı zamanda en centilmen askerleridir.

Şimdiye kadar olduğu gibi bu duygularımı ölünceye kadar da her yerde iftiharla tekrarlayacağım.

Bir kez daha vurgulamak isterim ki yalnız ben değil Gelibolu'da karşınızda savaşmış her asker kahraman Türk askerlerinin dünyada eşi olmadığında ortak kanaat sahibidir. Onlar üstün insanlardı.

Tanrı Türk'ü korusun. Yurduna göz dikecek düşmanlara daima üstün kılsın..."

E. H. Darby

* * *

"... Bir İngiliz hastane gemisi Suvla Koyu'nda 2 ve 3 numaralı plajlar diye adlandırdığımız kıyı kesiminin iki mil kadar açığına demirlemiş durumda idi. Türk topçusu bu gemiye zarar verecek herhangi bir girişimde bulunmuyordu.

Bir gün müttefik savaş gemilerinden biri bu durumdan yararlanmak istercesine kıyı ile hastane gemisi arasına sokularak Türk siperlerini ateş altına almaya başlamıştı. Türkler de buna cevap vermekte gecikmediler. Ne var ki gemiler birbirine hayli yakın olduğundan bazı mermiler hastane gemisinin yakınlarına düşüyordu. Türk topçusu bu durum karşısında hemen ateş kesti. Verdikleri işaretlerle savaş gemisine oradan çekilmesini ihtar etmekteydiler.

Doğrusunu söylemek lâzımsa bizler kendi tarafımızdan bir geminin bu tarz hareketini hiç beğenmemiş, Türklerin davranışlarını ise takdirle karşılamıştık. Türk askeri bizden daha fazla insanî duygulara sahip bulunduğunu da kanıtlamıştı."

Tekiri Abraham

* * *

“... O zamanlar ben de delikanlılık çağında bir kişi olarak diğer silah arkadaşlarım gibi İngiltere İmparatorluğu’nun şanlı savaşlarından birine katıldığımı sanmaktaydım... Evet, o uzak yıllarda görüşümüz böyleydi...

Gelibolu’ya giderken onların ne türlü fena muameleler yapabilecekleri hususunda verilen bilgilere, yapıla gelen tüm olumsuz telkinlere karşı Türk askerinin mert bir savaşçı olduğunu olaylar içindeki tecrübelerimizle anlamıştık...”

J. Mc Kinley

* * *

Bekir Çavuş

Reşit Paşa Vapuru Alman Kızılhaç’ı ve Türk Kızılay’ının işbirliği ile hastane gemisi yapılmış, geminin bir tarafına Kızılhaç bir tarafına Kızılay bayrağı takılmıştı. Gemi Çanakkale’de yaralıların tedavilerinde kullanılacak, ağır yaralılar da yine bu gemiyle İstanbul’a taşınacaktı. Gemiye baş hastabakıcı olarak gelen Safiye Hüseyin Hanım’ı uyarırlar: “Vaziyet tehlikeli... İster hastane vapuru, ister Kızılhaç ister Kızılay... Ne vapuru olursa olsun... İngilizler topa tutuyorlar.”

Denildiği gibi olur. Gemi defalarca saldırıya uğrar. Şöyle anlatır Safiye Hanım: “Ne zaman Reşit Paşa Vapurunu görseler tepemize İngiliz işaretli bir tayyare dikiliyor, topçusuna bulunduğumuz yeri işaret ediyor, bundan sonra o dehşetli gülle yağmuru başlıyordu. Her defasında ölüm tehlikeleri geçiriyorduk.”

Hâlbuki gemide cepheden toplanan İngiliz yaralıları da vardır ve bombardıman sırasında Safiye Hanım onları kendi dilleri ile teselli etmekle meşguldür: “... Ölmeyeceksin… Yaşayacaksın… Bu günler geçecek… Memleketine gideceksin… Nişanlına kavuşacaksın...”

“Vapurda muhtelif milletlere mensup yaralılar vardı.” der Safiye Hanım.

“Almanlar, Avustralyalılar, İngilizler ve bizim yaralılarımız. Hepsi kendi dilleri ile ekseriya tek bir kelime sayıklarlardı. Bazen yan yana yatan muhtelif milletlerin yaralılarının dudaklarından Almanca, İngilizce, Türkçe aynı kelime birden yükselirdi:

“Anne...”

Yüzlerce yaralının önümde öldüğünü gördüm. Hemen hemen hepsi de aynı kelimeyi sayıklayarak “Anne...” diyerek öldüler.”

Reşit Paşa Vapuru da savaşın bütün acılarını yaşar. Saldırıya uğrarlar, aç kalırlar, bite boğulurlar; kömürleri biter, donarlar...

Bir gün ağır yaralı bir Mehmetçik daha getirilir gemiye. Bekir Çavuş’tur bu. Onu cephenin ön saflarında bulmuşlardır. Bir ayağı kangren olmuştur. Hemen ameliyat masasına yatırıp keserler o ayağını. Ama durumu yine de çok tehlikelidir. Kangren çok ilerlemiştir ve çok kan kaybetmiştir Bekir Çavuş. Ölmesi beklenmektedir.

O gece sabaha karşı Safiye Hanım’ın kamarasının kapısı hızlı hızlı vurulur. Genç Alman hastabakıcı “Başhemşire, Başhemşire!” diye bağırmaktadır. Safiye Hanım giyinip fırlar dışarıya.

“Ne oldu!”

“Hani ayağını kestiğimiz ağır yaralı yok mu?”

“Bekir Çavuş mu?”

“Evet. “

“Ne oldu peki!”

“Kendisine bir hal geldi hemşire. Tek bacağı ile ayağa kalktı. Odanın içinde dolaşmak istiyor.”

Koşar Safiye Hanım. Bekir Çavuş yaralarından kanlar aka aka ayağa kalkmıştır. Safiye Hanım hemen bileğinden tutar. Müthiş ateşi vardır Mehmetçiğin.

“Aman Bekir Çavuş ne yapıyorsun, bu hal ile ayağa kalkılır mı?”

Kendini kaybetmiş bir haldedir Bekir Çavuş.

“Emir geldi” der. “Emri yerine getirmek gerekir. Tabii ki kalkacağım!”

Sabaha karşı ölüm kapısındadır Bekir Çavuş.

Kanı çekilmiş bembeyaz dudaklarından çıkan son cümlesi “Emri yapamadım!” olur.

Ruhunu teslim eder.

Safiye Hüseyin Hanım “Ben şahidim ki sen emri yerine getirdin.” der.[190]

> *Yıllar... Yıllar ötesinden yüz binlerce son bakış, son cümle, son nefes, “Beni anlıyor musunuz?” diye sormaktadır. Ümitle...*

Ben Kendimi Düşünmüyorum

Çanakkale’de sağlık hizmetleri zorluklar içinde yürütülüyordu. Tentürdiyot ve sargı bezine dahi ihtiyaç büyüktü. Milli Müdafaa Cemiyeti evlerde çoğu el tezgâhlarında dokunan bezleri ilkel usullerle dezenfekte ediyor, rulolar halinde cepheye gönderiyordu.

Seddülbahir’de Alman subay ve personel için de ordu karargâhına bağlı bir hastane kurulmuştu. Seyyar revir durumundaki bu hastaneye tercihen Alman yaralıları getiriliyordu. Seddülbahir’deki Tümen Komutanlarımızdan Cafer Tayyar Paşa’nın kurmayındaki Almanların bulunduğu bölgeye yerleştirilen revire çok sayıda yaralı taşınıyordu.

Liman von Sanders ile Cafer Tayyar Bey beraberce bu reviri dolaşırlarken yanlarına gelen Ordu Umum Sağlık Müfettişi Süleyman Numan Paşa, az önce öğrendiği bir durumu anlatmaya başladı. Ağlamaklıydı.

“Yaralı Türk askerleri öteki arkadaşlarının yatırıldığı hastaneye götürülmelerini istemişler. Kendileri ile konuştum. Hemen ameliyat olmaları gerektiğini söyledim. Emir sayarak kabul ettiler ama yalvarmalarını da sürdürdüler.”

Liman Paşa duyduklarına şaşırdı, bu askerleri görmek istedi. Hep birlikte Mehmetçiklerin yanına geldiler. Ayağa kalkmaya çabalayan göğsünden yaralı bir Mehmetçiğe Cafer Tayyar Bey “Geçmiş olsun yavrum.” dedi.

İtilaf Devletleri uçakları şehri bombalıyor...

“Seni şimdi ameliyat edecekler, göğsündeki kurşunu alacaklar, hiç tasalanma. İnşallah iyileşeceksin.”

Gözleri dolu dolu olan Mehmetçik içi yanarak “Paşam” diye inledi.

“Ben kendimi düşünmüyorum. Bizim mangada on iki arkadaştık. Dördümüz şehit oldu. Kalanlar yaralandı. Buraya sadece dördümüzü getirdiler. Burası daha iyi ise diğer arkadaşlarımızı da buraya getirsinler. Ya da biz arkadaşlarımızın yanına gidelim. Onların bizden farkı ne?”[191]

Süngüsünden önce ruhu konuşan asker, bu askerdir.

Bisküvi ve Ölüm

Elion Cambell Çanakkale'de savaşmıştı. Hatıratını eski aile evini ziyaretinde torunu Debbie Reys bir kutu içinde buldu.

Cambell hatıralarının bir yerinde 24 Nisan ateşkes gününü ve sonrasında yaşadıkları bir olayı anlatıyordu:

"Türkler ölülerini gömüyorlardı. Arkadaşlarımızdan bir kaçı gönüllü olarak onlara yardım etti. Bu korkunç görevde dost düşman iş birliği yaptı."

Bu sırada bir Avustralyalı asker siperine gidip Mehmetçiklerden birine biraz sığır eti ve bisküvi getirir. Mehmetçik duygulanır. Ama galiba onun verecek bir şeyi yoktur ya da o anda ne vereceği aklına gelmez.

Derken ateşkes biter.

"... Türk subayı birkaç adım ilerledi ve selâm verdi. Ateşkes sona ermişti. Düşmanlarımızın nezaketinde bir yüce ruhluluk, bir soyluluk vardı. Dünya şövalyeliğinin kutsal emaneti onlardaydı sanki."

Birkaç hafta sonra Anzaklar büyük hücumlardan birine başlarlar. Avustralyalı bir asker çarpışma sırasında Türk siperlerinin yakınına düşer. Çarpışma sürerken kurtarılması imkânsızdır. Orada ölmeyi bekleyecektir. Ama orada ölümden başka şeyler de vardır.

"... Mermi yağmuru altında, bir Türk siperinden çıkıp bizim askeri sırtladı, hatlarımıza taşıdı ve yavaşça siperlerimizin korkuluklarından aşağıya bıraktı. Dönmek için üç-dört adım atabilmişti ki vuruldu, öldü. Hiçbir zaman unutulmayacak bir kahraman olarak!"

Mehmetçik geç de olsa hediyesini vermişti.

"Yaralı Avustralyalı, Türk'e et ve bisküvi veren askerdi. Ölen Türk de o kumanyayı alan askerdi."[192]

1957 yılında New York'ta Medical Arts Center Hospital'da ihtisasını yapmakta olan Dr. Ömer Sami Musluoğlu bir gün kolunu sıvadığı bir hastasının pazusunda bir Türk Bayrağı dövmesi görür. Yaşlı hasta Çanakkale'de savaşmış bir Anzak'tır.

Savaşta Türklere esir düşmüş, gördüğü insanlık karşısında duyduğu minnet ve hayranlığı bir işaretle yaşatmak istemiştir.

“Asaletine yakından şahit olduğum Türk Milletini hayatım boyunca unutmamak için koluma bu Türk Bayrağı dövmesini yaptırdım. Bu bayrağın esrarı işte budur doktor…”[193]

Şunu Kesiver

Öyle hatıralar vardır ki bütün hatıraları anlatırlar. Öyle kelimeler vardır ki bütün dilleri konuşurlar.

Çanakkale’nin yiğit komutanlarından biri her şeyi anlatan bir harp sahnesini zapta şöyle geçirir:

“O sabah yine bütün şiddetiyle başlamış olan boğazlaşma akşama doğru kuvvetlerimizin üstünlüğü ile devam ediyordu. Heyecan içindeydim. Allah nidaları ufku sarmıştı. Müthiş haykırışlar düşman zırhlılarının top seslerini bastıracak gibiydi.

Bir aralık arkamda bir ayak sesi duydum. Geriye dönünce Ali Çavuş’la göz göze geldim. Sapsarıydı. Yüzünde derin bir ıstırap vardı. “Neyin var?” dememe kalmadan kolunu uzattı. Sol kolu kopmak üzereydi. Kolu düşmekten zayıf bir deri parçası alıkoymaktaydı.

Ali Çavuş dişlerini sıkarak sağ elindeki çakıyı bana uzattı.

“Şunu kesiver kumandanım!” dedi. Gayri ihtiyarı çakıyı aldım, kanlar içindeki kolu vücuttan ayırdım. Bir şey söylemiş olmak için de “Allah vücuduna sağlık versin Ali Çavuş.” dedim.”[194]

Ahmet Hikmet Müftüoğlu seslenir ki: “Cihan tarihi vatanı uğrunda senin kadar kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir ya da hiç kimsenin!”

> *Bütün tarihimiz boyunca Mehmetçiğin sabrını, tevekkülünü, gösterişsiz vatan sevgisini, kahramanlığını, fedakârlığını özetlemek için bir cümle arayacak olsak “Şunu kesiver kumandanım” cümlesinden başkasını kullanmak gerekmeyecektir.*

Benim Kimsem Yok

Mehmetçiği anlatmaktan zevk duyanlardan biri de Fransız Generali Gouraund’dur.

“Türklerin harbi biz Avrupalıların harbi gibi değildir.” der General.

“Bizde cidden ekseriya düşmana karşı yardım ve merhamet hissi yoktur. Hâlbuki Türkler mecbur kalmadıkça merhametsizlik yapmıyor.”

Bir gün harp meydanında yaralı bir Fransız subayına rastlar, onun elini sıkmak ister General. Fransız subayı az ilerde baygın yatan bir Türk subayını gösterir: “Onun elini sıkınız. Sargı paketini çıkarıp yaramı sardı. Rica ederim, onu kurtaralım.”

“Değme ressamın fırçasından çıkmayacak bir tablo”[195] dediği bir başka olayı şöyle anlatır General Gouroud:

“Yaralı ve ölülerin arasında dolaşıyorduk. Bu sırada gördüğüm bir olayı ömrüm boyunca unutmayacağım.

Yerde bir Fransız askeri yatıyor, bir Türk askeri kendi gömleğini yırtmış onun yarasını sarıyor, kanını temizliyordu.

Tercümanın vasıtasıyla sordum: Niçin öldürmek istediğin askere yardım ediyorsun?

Mecalsiz Türk askeri şu cevabı verdi: Bu Fransız yaralanınca cebinden yaşlı bir kadının resmini çıkardı, bir şeyler söyledi. Ne söylediğini anlamadım ama herhalde annesinin resmiydi. Benim kimsem yok. İstedim ki o kurtulsun, annesinin yanına dönsün.

Bu asil davranış karşısında gözyaşlarımı tutamadım. Bu sırada emir subayım Türk askerinin yakasını açtı. Gördüğüm manzara karşısında yanaklarımdan süzülen gözyaşlarımın donduğunu hissettim. Türk askerinin göğsünde bizim askerin yarasından çok daha ağır bir süngü yarası vardı ve bu yaraya bir tutam ot tıkamıştı. Az sonra ikisi de öldü.”[196]

Kitabın Gidiyor

Mehmet Niyazi Bey, Binbaşı Lütfi Bey’i onun dövüştüğü yerde anlatıyordu:

“... Doktor Mehmet Selim bir ara üzerinden geriye atlandığını farketti. Son siperlerde bulunuyordu. Bozgun mu başladı kuşkusu ile başını kaldırdı. Başının ucunda elinde kanlı bir satır sallayan bir Senegalli bulunuyordu. Senegalli de geriye atladı. Gittikçe atlama sıklaşıyordu. Artık şüphesi kalmamıştı, cephe yarılmış, düşman birlikleri Kerevizdere’ye doğru iniyorlardı. Doktor Mehmet Selim’in gözyaşları terine karıştı. Bu anda davudî bir ses duydu. İnsan sesi değildi sanki bu ses. Ciğeri sökülen bir aslan kükrüyordu:

“Yetiş ya Muhammed kitabın gidiyor!”

Gelibolu Yarımadası’na sığmayan bu seste ölümden daha korkunç bir şey vardı. Bu ses 1. Tabur Kumandanı Binbaşı Lütfi Bey’in sesiydi. Mehmet Selim’in üzerinden atlayanlar çoğaldıkça Binbaşı Lütfi Bey’in sesi de korkunçlaşıyordu.

“Yetiş ya Muhammed kitabın gidiyor!”

Doktor Mehmet Selim üzerinde savrulan ölüm tırpanına rağmen başını siperden çıkarıp geriye baktı. Arkadaki düzlükte müttefik askerleriyle Türk askeri birbirine girmiş, dipçik dipçiğe, süngü süngüye boğuşuyorlardı.

Üstü başı kan içinde savurduğu palası yıldır yıldır yanan, orta boylu-tıknaz Lütfi Bey fırıldak gibi dönüyor, süngülerden sıyrılıyor, önüne gelen düşmanı biçiyordu. Sipere çekilen Doktor Mehmet Selim’in kulağı Lütfi Bey’in sesindeydi:

“Yetiş ya Muhammed kitabın gidiyor!”

Binbaşı Lütfi Bey’in sesi her duyduğunda daha yakınına geliyordu artık. Nihayet siperin üzerinden ters tarafa atlamalar başladı. Akşam karanlığı çökünce sabahki siperlerin gerisindeki iki siperin daha alındığı anlaşıldı.”[197]

SAVAŞ BİTİYOR

Orada Ne Eksikse…

5. Ordu Komutanı Liman von Sanders, “Dünya harbinde bir ordunun hem düşman filosu ve hem de kara ordusu ile aynı anda savaştığı biricik harp sahnesinin Çanakkale Kara Muharebeleri olduğunu belirtmek isterim.” der.[198]

“Çanakkale’de öyle Türk alayları vardı ki aldıkları ikmal 5 bin ere ulaşmıştır.”[199]

Bu durum o alayların bütünüyle yok olduğunu ve yeni erlerle tekrar oluştuğunu gösterir.

“Düşmanda en modern ve pek bol malzeme mevcutken Türkler yeteri kadar kazma küreğe bile sahip değildi.” der Liman Paşa.

“Çok defa bu malzemeyi muharebe yoluyla düşmandan almak gerekiyordu. Demir ve ağaç malzemesi ise yıkılmış köy ve kasabalardan

sağlanıyordu.”[200]

Düşman bu yoksulluk karşısında ümitlidir ama Mehmetçiğin kahramanlığı elinin ayağının karışmasına sebep olur. Düşman, filonun ağır bombardımanından, sömürge alaylarının tüketilmesine kadar her yolu dener, Marmara’da ikmal yolumuzu denizaltıları ile keser, karadaki deve kervanlarını bile vurur, zaman zaman merhametsiz davranır, sürekli takviye alır ama asla ilerleyemez.

Mehmetçik bekleyişte..

Liman Paşa 29 Nisan’da Eceabat’taki “ağzına kadar yaralı dolu” hastanenin bile bombalandığını söyler. Üstelik hastanede yaralı İngilizler de vardır, 25’i ölür.

Bu arada hiçbir tahkimat ve askeri tesis-ikamet olmadığı halde köy ve kasabalar da bombalanır, siviller öldürülür. Evler yakılır, yıkılır. Bu birkaç cümlenin ardında ne ıstıraplar saklıdır.

Topçu cephanesi konusundaki sıkıntıyı birazcık aşabilmek için İstanbul’da Yüzbaşı Piepen yönetiminde bir fabrika kurulur. Fakat imalatta kullanılan malzeme ve makineler kaliteli bir sonuca izin vermez. İngiliz esirleri bu top mermilerinin her yirmisinden birinin patladığını söylemektedir. Bu cephane bile Mehmetçiğin yüzünün gülmesini sağlar.

Orada ne eksikse Mehmetçik canı ile tamamlamıştır. Orada yüzyılların birikmiş ve karmakarışık bir hale gelmiş sorunları önümüze hangi hesabı koyuyorsa Mehmetçik o hesabı canı ile ödemiştir. Oradaki kahramanlığın, fedakârlığın tasviri yapılamaz.

Mehmetçik düşmandan cephane ve malzeme temin etmek mecburiyetinde olduğu bir savaşı düşmanlarımız için hangi duruma getirmiştir?

Ashmead Bartlett'in Başbakan Asquith'e yazdığı 8 Eylül 1915 tarihli meşhur mektup bu sorunun cevapları ile doludur.

> "... Burada olup bitenlerin gerçek mahiyetini bilmeniz gerektiğini düşünüyorum. Bizim Türklere karşı kesin büyük başarılar kazanma yolundaki son büyük çabamız Bannockburn Savaşı'ndan beri tarihimizdeki en korkunç ve en pahalı fiyasko oldu."
>
> "... Herhangi bir generalin beklentisinden doğan faaliyetler, ele geçirilmesi kesinlikle imkânsız olan bir ülkede bir süre ilerleme kaydetti. Bu ilerlemeyi sömürge birliklerinin üstün yiğitlikleri ve asla saldırılmaması gereken yerlere karşı ölüme koşarcasına kendilerini feda etmelerine borçluydu.[201]
>
> "Anafartalar'a güçlü birlikler getirmeleri için geniş zaman verilmiş ve burada bir boy mesafesi siperler kazmış olan Türkler, 21 Ağustos'ta tekrar doğrudan bir sınır taarruzuna maruz bırakılmışlardı. Bu hareket hiçbir başarı şansına sahip değildi ve bu durum bir başka kanlı fiyaskoya yol açmıştı. Bu fiyaskoda özellikle Helles'ten (Seddülbahir) toplanıp getirilmiş olan talihsiz 29. Tümen ve 2. Atlı Tümeni (Yeomanry) başlıca mağdur olanlardı. Tüm bu çarpışmaların neticesi olarak 6 Ağustos'tan beri zayiatımız yaklaşık 50.000 ölü, yaralı ve kayıptır.
>
> Esasen ordu acınacak bir durumdadır. Muharip gücün, subay ve erlerin maneviyatları yıpranmış, heyecanları tamamen kaybolmuştu. Karışıklık ile kötü sevk ve idare, askerî tarihimizde örneğine rastlanmaz bur durumdur."
>
> "... Halen ordu daha fazla taarruza muktedir değildir. Muhteşem sömürge kolordusu neredeyse silinip gitmiştir. 29. Tümen bir kez daha inanılmaz kayıplar vermiş; yeni birlikler en yiğit, en iyi subay ve erlerini yitirmişlerdir. Hatta sayısız birliklerle mevcut konumumuzdan yeni bir taarruzun en ufak bir şansının olduğunu da düşünmüyorum."
>
> "... Yeni hayatları ve yeni hazineleri bu talihsiz uğraş için heba etmemizin haklılığını göstermenin biricik yolu Bulgaristan ile kesin işbirliği beklentisidir. Onun yardımıyla şüphesiz bu kötü durumdan kurtuluruz. Fakat ne Bulgaristan ne Yunanistan ne de İtalya'nın tavrı hakkında bir şey bilmediğimden size sadece ordunun durumunun ve

Türklere karşı verdiğimiz savaşta yalnız bırakılırsak ilerde karşılaşacağımız meselelerin gerçek bir resmini sunmak için yazıyorum.”

“... Yarımada’da bir tek mevkide hâkim konuma sahip değiliz. Helles, Anzak ve Suvla Koyu gibi üç noktanın her yerinde düşman silahlarının hükmü altındayız. Bu durum bütün kış boyunca sınırdaki siperlere kadar tüm muharebe hatlarının sürekli ateş altında kalacağı anlamına gelmektedir. Özellikle Suvla Koyu tehlike altındadır.

Türklerin mühimmat durumu pek kötü değildir. Ancak belli ki onlar da sıkıntı çekmektedirler. Ya da ellerindeki mühimmatı kullanmakta veya iktisatlı kullanmaktadırlar. Aksi takdirde bazı noktalarda bizi Yarımada’dan hep birlikte atabilirlerdi.”

“... Mümkünse sömürge birliklerinin tamamını Yarımada’dan çektiriniz. Zira son başarısızlıktan bu yana moralleri son derece çökmüş bir vaziyettedir. Siperlerde geçecek olan korkunç bir kış sebebiyle, şimdiye kadarki imparatorlukların ortaya çıkardıklarının en güzeli olan ve bir zamanların muhteşem topluluğunu oluşturanlardan, geriye ne kaldıysa, zihinleri ve sivil hayatta işgal ettikleri konumları ile derinden etkilenecektir.”

“... Bu mektubu size elden göndermekle sansür uygulamalarını tabii ki atlatmaktayım. Sizlerin gerçeği bilmesinin hayatî öneme sahip olduğunu hissettiğimden böyle yapmakta en ufak bir tereddüt taşımıyorum.”[202]

Bartlett, “Türklere karşı yalnız bırakılmamaktan”, “Talihsiz 29. Tümenden” söz etmektedir. Hâlbuki savaşın başında birkaç hafta içinde İstanbul’da olunacağı düşünülüyordu. “Talihsiz 29. Tümen” ise en güvenilen kuvvetti.

Mağlup tarafların idarî, askerî, siyasî hataları inceleyip kendi açısından değerlendirmesi tabiidir. Ama Çanakkale’de Müttefik Ordu’nun güvendiği her şeyi “talihsiz” bir hale koyan güç, Mehmetçiğin akıl almaz fedakârlığıdır.

I. Cihan Harbi başlarken silah, mühimmat, teşkilatlanma, eğitim, yönetim bakımlarından, tıpkı bütün bir devlet cihazı gibi ve onun bir parçası olarak Osmanlı Ordusu da akıl almaz imkânsızlıklar, ihmaller ve hatalar içinde idi.

Bunların bir kısmını dahi bilenler için Mehmetçiğin Çanakkale’de elde ettiği zafer her zaman göz kamaştırıcı olacaktır.

Liman von Sanders der ki:

“Çanakkale yokluklar içinde vatan müdafaasının bir milleti nasıl şahlandıracağının eşsiz ispatıdır. Osmanlı Ordusu görülmemiş yoksulluklar içindeydi. Savunma hatları zamanını tamamlamış, kifayetsiz ve zayıftı. Gelen düşman da o nispette kudretliydi.

Askerlik ilminin icabı ve son sözü olarak, düşmanın denizden taarruz ederse Boğazı aşacağını, karaya asker çıkararak ilerlerse İstanbul’a erişeceğini kabul etmek icap ediyordu.

Türk Savunması bu şartlar içinde olmuştur ve bu savunma hattının zamanla kuvvetlenmesi değil zayıflaması hakikatini bilen düşman harp tarihinde görülmemiş inat ve ısrarla geçiş yolu aramıştır.

Oluk gibi kan dökülmüştür. Neticede muhteşem vatan muhabbeti ve kahramanlık, feragat ve cesaret, maddi imkânları mağlup etmiştir.”

“... O meşhur Dara’nın eski Yunan topraklarına geçerken azgın sularını dövdürdüğü Gelibolu Yarımadası’nda Türkler, dünyanın en kudretli donanma ordularını dövmüşlerdir.

Çanakkale’yi bir asker olarak anlatmak imkânsızdır. Çelikten, manevî kudretten, vatan aşkından bir insan yapısı ne demektir? Bu sualin cevabı işte şu gösterişsiz, mütevekkil ve sessiz Anadolu çocuğunun kendisiydi. Tarih kitaplarında Türkler için okunanlar hatta onlarla dövüşenlerin anlattıkları hikâyeler hakikati ifadeden acizdirler. Saadet Türklerle aynı safta dövüşmektir. Bu şerefi ömrümün sonuna kadar taşıyacağım.

Çoğu yarı çıplak çoğu yarı açtılar. Haftada bir öğün kemikli bir parça et verilebiliyordu. Nebat yağında haşlanmış buğday kırığı yiyorlar, sıhhi vasıflardan mahrum su içiyorlar, taş üzerinde yatıyorlar, güneşte, fırtınalarda, soğuğa, yağmura karşı korunmamış siperlerde çamur ve toz içinde günler geçiriyorlar, fakat dünyanın bütün vasıta ve imkânlarına sahip düşmanlarını buldukları zaman aslanlar gibi dövüşüyorlardı.

Bu ne sessiz, gösterişsiz, nümayişsiz bir yurt sevgisi idi. Arkalarında fakir bir vatan toprağı duran bu insanlar savaş boyunca birer kahramandılar. Hepsi Hain Hagin’in taarruzunu püskürtmek için birer Nibelungen kesiliyorlar, Allah’larının adını yüreklerinden tekrarlayarak müstevlinin üzerine atılıyorlardı. Düşmanları da onlara hayrandı. Civanmert ve âlicenaptılar.

> Yıllar süren silah arkadaşlığımız devresinde kendisini öldürmeye, yurdunu elinden almaya gelenlere karşı hiçbir gaddarlıklarını görmedim. Yaralı düşmanlarını sırtlıyorlar, siperlerine getiriyorlar, sargılık bez bulamadıkları zaman ihtiyatı olmayan gömleklerini yırtarak onları sarıyorlardı. En ağır ameliyatlarda kolları bacakları bedenlerinden ayrılırken dişlerini sıkarlar, inilti bile duyulmazdı. Ölüme kadar gülerek giden bir başka millet yoktur. Bu hasletleri sebebiyledir ki hürriyetlerini en ağır bedelle ödüyorlar, esaret bilmiyorlardı...”

Gazetece Sydney Mosley, Çanakkale Savaşı’nın Müttefik Ordu açısından sonucunu şu cümle ile açıklar:

“Aşağılayıcı ve acı veren son!”

3. Kolordu Komutanı Esat Paşa Arıburnu’nda karargâhında harita üzerinde çalışıyor. Hemen karşısında Kurmay Başkanı Fahrettin Bey.

Çekildiler

Müttefik Ordu uzun askerî ve siyasî tartışmalardan sonra karar verilen çekilmeyi, 20 Aralık gecesi Arıburnu Cephesi’nde, 8 Ocak gecesi Seddülbahir Cephesi’nde tamamladı.

Liman Von Senders Türk kayıplarını 66 bin şehit olarak gösterir. Ona göre şehit, yaralı, hastalıktan ölen, kayıp; toplam zayiatımız 218 bindir. 42 bin yaralı iyileşip tekrar cepheye dönmüştür.

Fahri Belen, 55 bin şehit, 100 bin yaralı, 10 bin kayıp, 25 bin hastalıktan ölen olmak üzere toplam zayiatımızı 190 bin olarak verir.

İngiliz resmi kayıtlarını esas alan eserlere göre İngilizlerin zayiatı 43 bini ölü olmak üzere 205 bindir. Fransız zayiatı 47 bin ölü ve yaralıdır.

İngilizlerin çekilirken arkalarında bıraktıkları kukla askerler.

Bartlett, Başbakan Asquith'e yazdığı mektupta Suvla Çıkarması'ndan sonraki kayıplarının Türk kayıplarının üç misli olduğunu, 6 Ağustos'tan beri ölü, yaralı ve kayıp olarak zayiatın 50 bine ulaştığını söyler. 6 Ağustos–8 Eylül arası İngiliz zayiatı 50 bin ise toplam İngiliz zayiatı içinde en az 70 bin ölümden söz edilebilir.

Türk kayıpları içinde 25 bin hastalıktan ölenler dâhil en az 100 bin şehit olduğunu söylemek de abartılı olmayacaktır.

Gelibolu'da 26 Kasım–30 Kasım tarihleri arasındaki yağmur, tipi, sel, kar ve korkunç ayaz da çok can almıştır. Dereler taşmış, sel suları siperleri yıkmış veya doldurmuş, vadiler tepelerden sel sularının taşıdığı cesetlerle kaplanmıştır.

27–28 Kasım gecelerinde –10 dereceye düşen havada, önce yağmur sonra ayaz yiyen binlerce asker donmuş, hastalanarak ölmüş veya siperlerde sel suları ile boğulmuştur.

İngiliz İnceleme Komisyonu 280 İngiliz'in donduğunu veya boğulduğunu, 16 bin İngiliz'in hastalandığını bildirirken General Aspinall Oglander Suvla'da 5 binden fazla donma vakasının olduğunu, 2 bin İngiliz'in donarak öldüğünü söyler.

Türk kayıpları da 53 boğulma, 248 donma, 255 kayıp olarak 556 olarak bildirilir.[203]

Hatıralarda anlatılan olaylara bakılırsa gerçek sayılar daha fazladır.

8 ay boyunca birbirine 8–10 metre yaklaşmış siperlerde veya kalabalık hücum hatlarında savaşmış her iki taraf için de toplam zayiatı en

düşük sayı olan 442 bin olarak kabul ettiğimizde Çanakkale'de her saat 76 kişinin savaş dışı kaldığı ortaya çıkar.

Civar köylerden cephede evlatlarını ziyarete gelen babaların siperlere girip dövüştüğü bir savaşta ölü sayısı daima meçhul kalacaktır.

Düşmanın çekilirken geride bıraktıkları, Türk askerleri için şaşırtıcıydı. Şarap fıçıları ve kaburgalı domuz pastırması ile et suyu pastelleri bir hayli konuşuldu.

Düşman, çekilme süresi içinde milyonlarca mermiyi denize dökmüş, hayvanları boğazlamıştı. Binlerce kutu yiyecek de denize atılmıştı ama siperler ve depolar yine de ağzına kadar konserve, sıhhi malzeme, ilaç, su filtresi, un, arpa yığınları, makineli tüfek namluları, sandık sandık el bombası, telefon-tel örgü malzemesi, yün fanila, battaniye, et, süt, reçel, balık konserveleri, pirinç çuvalları ile doluydu. Çok sayıda patlamamış mermi, şarapnel kovanı, kazma kürek ve "dağlar gibi" odun bulunmuştu. Sahilde de beş küçük vapur ve 60 nakliye sandalı vardı. Liman Paşa yiyeceklerin bir kısmının zehirlendiğini yazmaktadır. Arıburnu'nda bazı Avustralyalı askerler yiyeceklerin üstüne "Zehirli değildir. Afiyetle ye kahraman düşmanım." gibi notlar bırakmışlardı.

Düşman, geride bıraktıklarının rahatça kullanılmasını elbette istemiyordu. Çekilme her iki cephede de bittikten sonra bile donanma yerinden ayrılmadı ve Yarımada'yı bombalamaya devam etti.

Bu arada kablo marifetiyle sahilden patlatılan lâğımlar tam çekilmenin tamamlanması safhasında birçok askerimizin şehit olmasına yol açtı. Tabur defterlerinin son satırlarına da bu şehitler yazıldı.

Mehmetçik harp meydanında ilk defa aralık başında gelen Avusturya topları ile derin bir nefes almıştı.

24 cm'lik motorlu havan topu kuzey cephesine, 15'lik obüs bataryası güney cephesine yerleştirilmişti.

Gelibolu Yarımadası'nda çekilen Anzakların siperde bıraktıkları kendiliğinden patlayan tüfeklerden biri. Üst kaptaki suyun damla damla alt kaba birikmesiyle ağırlık artmakta, tetiğe baskı sonucu tüfek patlamaktadır.

Bu iki küçük takviye Çanakkale'ye dışardan gelen ilk ve son takviye idi. Arıburnu'nda faaliyete başlayan havan topu öyle etkili oluyordu ki düşman gemileri biraz daha açılmak zorunda kaldılar. Hava bir anda değişmiş, Mehmetçik nefes almıştı. Bu durum Müttefik Ordu'ya güçlü bir ikaz oldu. Türkler cephane ve silah yardımı alabilirse artık Gelibolu'da durabilmeleri tamamen imkânsız olacak, büyük ihtimalle de imha edileceklerdi.

Mehmetçik şimdi yine derin bir nefes alıyor, neşeleniyordu. Vurulma korkusu olmadan siperlerden çıkmak, etrafta dolaşmak ne kadar güzeldi.

Her ne kadar bu dolaşmalar sırasında kurumuş ellere, kol bacak parçalarına basmamak, onları alıp bir yere gömmek zorunda iseler de, her ne kadar her birinin kalbinde yitirilmiş bir arkadaşın acısı varsa da kurşunların yüzlerinde bir sinek gibi vızıldayıp durmaması güzeldi.

"Çekiyorum tetiği... Çekiyorum… Çekiyorum… Tüfek patlamıyor, ateş etmiyor..." diyordu Ezineli Halil (Helvacı). "Tüfek bozuldu herhalde dedim, bak hele dedim yanımdaki arkadaşıma, benim tüfek bozulmuş… Bir baktı benden yana. Senin parmak gitmiş… dedi."[204]

Bir keresinde de birinin konuşması değişivermişti birden. Arkadaşının dikkatini çekmişti de bakmıştı. Onun da alt dudağı uçup gitmişti mermiyle ya daha farkında değildi.

Ayrılırken

Türk birlikleri artık Gelibolu'dan ayrılıyordu. Keşan'a doğru yürüyüşe geçen askerlerde geride bıraktıkları arkadaşları için hüzün şimdi gidecekleri

yeni cephelere dair de bir merak vardı. Yorgun tümenler geçtikleri yerlerde gözyaşlarıyla karşılanıyordu.

16. Tümen yola çıkacaktı ki Mersinli Emin son defa siperinin başına geldi. Silah arkadaşları kanlı göğüsleri, perişan halleri, çatlamış dudakları ve yarılmış yüzleriyle ona "Selamlarımızı burada bırakma Emin" diyordu. "Yaz gelecek, kış gelecek, yağmur yağacak, çiçekler açacak, ot bitecek, çalı bitecek üstümüzde. Her gün biraz daha toprağa karışacağız. Nasıl dövüştüğümüzü anlat, anlat atanın, obanın başını eğdirmediğimizi."

Emin'in gözleri doldu. Arkadaşları gözyaşlarının arasında birer birer kaybolurken Ali'nin sesini duydu: "Bizi unutmayın!" ve birazcık su istiyordu İbrahim: "İçim yanıyor."

Emin kırık süngüler üstünde yürüyerek Mersin Deresi'yle Karayürek Deresi'nin kavuştuğu yerdeki hendeklerin yanına geldi. Sabah kazdıkları hendek akşama kadar şehit dolardı. Henüz dolmayan bir diğer hendeğin üstüne toprak atarlar, ertesi gün aynı hendeğe yeni şehitler koyarlardı. Hendeklerde kat kat yükselirdi şehitler.[205]

Selam verdi Emin: "Esselamünaleyküm ey Şüheda!" Emin dört bir yana haykırdı selâmını.

Sonra Kocaçimen'in 6 mektepli şehidinin şehit oldukları hücumdan bir gün önce yazıp besteledikleri ve hücuma kalkarken bir ağızdan haykırdıkları marş kapladı ortalığı:

Bu toprağı Türk'ün kanı yoğurdu.
Annem beni bugün için doğurdu![206]

Emin'i, sargı yerinde getirilen yemeği yemeyen, "Ben gidiciyim. Şu arkadaş daha çok savaşır. Ona götürün" diyen Hüseyin uğurladı.

Emin, tümenin arka kollarından birinde yürürken bir türkü tutturmuş yavaşça, hazin hazin ağlıyordu.

Çanakkale içinde Aynalı Çarşı
Anam ben gidiyom düşmana karşı

Çanakkale içinde sırmalı testi
Analar babalar umudu kesti

Arıburnu'ndan çıktık yan basa basa
Hep düşmanlar kaçıyor kan kusa kusa

Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni.

Çanakkale Savaşı'nın Sonuçları

İngiltere kendi açısından sonucu şöyle yorumlar:

"Almanlar 1915'te Batı cephesinde taarruzdan vazgeçti. İtalya'yı yanımıza aldık. Yunanistan'ın önce tarafsızlığını sonra işbirliğini sağladık. Bulgarlar sonradan Almanya safında savaşa girdiyse de onları da uzun süre savaşın dışında tuttuk. Mısır'ı müdafaa etmiş olduk. Kafkasya'da Rusların yükünü hafiflettik. Suriye ve Irak'ta orduların önünü açtık, Türkleri takatsiz bıraktık."

General Aspinall Oglander kendileri açısından biraz daha uzak bir sonuca işaret eder:

"Gelibolu zapt ve Çanakkale'yi geçme hayallerimiz tamamıyla acı bir şekilde sonuçlanmıştır ama Türk ordusunun güzide bir kısmı imha edilmiş ve Süveyş Kanalı'nın selâmeti teminat altına alınmıştır. Boğazları geçemememize rağmen Türkleri Çanakkale'de oyalamamız ve onlara önemli kayıplar verdirmemiz bize nihai zaferi kazandırmıştır."

Savaşın diğer sonuçları şöyledir:

Türk zaferi, I. Cihan Harbi'nin 2–3 yıl uzamasına sebep olmuştur. Rusya'da iç karışıklıklar artmış, Bolşevikler 1917 ihtilâli ile Çarlık devrini kapamışlardır.

Mühlman, "Çanakkale, Doğu ve Batı cephelerinde savaşın içine işlemiştir. İngilizler Türklerden büyülenmişti. Onların Fransa ve Rusya'daki cephelerde görünmeleri Almanlar için büyük destek olacaktı." der ve savaşın daha uzak bir sonucuna dikkat çeker:

"İngiltere'nin itibarı sarsıldı. İngiltere Doğu'daki itibarını sağlamak için Suriye ve Irak'ta daha güçlü birliklerle savaştı."

Fahri Belen Çanakkale Zaferi'nin, I. Dünya Harbi galiplerinin de takatini kestiğini söyler. İngiltere ve Fransa Çanakkale'de yalnız askeri bakımdan değil siyasî bakımdan da çok hırpalanmıştır.

> *Sömürgeci bir devletin harp meydanlarında böyle perişan olması büyük felâketti. Bartlett'in Başbakan'dan "Sömürge birliklerini derhal geri*

çekin” isteğini hatırlamalıyız. “Aksi takdirde” diyordu Bartlett, “Burada gördükleriyle bize olan bağlılıkları büyük darbe alacaktır.”

General Monro da gönderdiği raporda bunu açıklar:

“Tahliyeden dolayı Mısır’da ve Arap âleminde ortaya çıkabilmesi mümkün olan etkiler ve bundan doğacak durumlar hakkında Mısır Komiseri Miralay Sir McMahon ve Mısır Askeri Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Sir Maxvcil ile görüşmek üzere Mısır’a gittim.”

Mehmetçik yalnız İngiliz ordusunu değil İngiliz siyasetini de zorlamıştır. Bunu tarihte ondan başka yapabilen güç olmamıştır.

Bizim açımızdan yakın ve uzak sonuçlar şöyleydi: Türkiye yarım milyonluk müttefik orduyu orada tutarak Almanya’nın Batı Cephesi’nde ayakta kalmasını sağladı. Ama esas sonuç kendi varlığımızla ilgiliydi.

Lozan’da yayınlanan Gazet de Lozan, bu sonucu gayet iyi özetliyordu ki bu özet savaşın sebebi ile sonucu arasındaki gerçek ilişkiyi ortaya koyar: “Türkler zaferlerini kutluyor. Bir aralık savaşın şark meselesini hallederek Türkleri Asya’ya atacağı kanaati hâsıl olmuşsa da bugün böyle bir ihtimal tamamıyla uzaklaşmıştır.”[207]

Genelkurmay Başkanlığı’nın hazırladığı “1915’te Çanakkale’de Türk” adlı eserde de “Çanakkale’de yenilseydik müstemleke olurduk” denmektedir.

İster okuma yazma bilmeyen bir köylü, isterse Paris’teki hukuk eğitimini bırakıp savaşa gönüllü katılan bir yedek subay olsun, Çanakkale’de savaşan bütün askerler bu gerçeği anlıyorlar veya hissediyorlardı.

Orada yedek subayların gösterdiği kahramanlık ve fedakârlık eşsizdi. Yılmaz Öztuna “Bir yedek subay savaşı halinde on binlerce Türk aydını yok oldu.” der.

İstanbul’da öğrencileri tarafından rahatsız edilmeden ders anlatabilen öğretmen neredeyse kalmamıştı: Niçin Çanakkale’de değilsin?

Galatasaray Lisesi’nin gencecik öğrencileri, hukuk öğrencileri, öğretmenler, iki dil bilen ve gerçekten aydın olan genç takım subayları, ressamlar, şairler, okuma yazma bilmeyen 35’lik delikanlılarla aynı saflarda omuz omuza sekiz ay dövüştüler.

Süleyman Nesip (1866–1917), “Orduya” adlı şiirinde “Tövbe!” der. “Biz bu gençlerin ahlâkının Bizans’ın levsi ile bozulduğunu zannedip

ağlaşıyorduk, tövbe!”

İsmet İnönü, “Savaştan sonra da uzun süre neslimizin gürbüz safları arasında geniş boşlukların acısı çekilmiştir.” der.

Anadolu son evlatlarını da İstiklâl Savaşı’nda verecek, “kuruyacak”tır.

Herkes Anadolu topraklarında İngilizler karşısında uğrayacağımız bir bozgunun sonumuz olacağının şuurundaydı.

Bunun içindir ki Mustafa Kemal, “Harp nazariyatına göre siperlerin bu kadar yaklaştığı bir savaşın sürebilmesi imkânsızdı.” der. “Savaşın çok daha önce bitmesi gerekirdi. Hâlbuki düşmanın sebat ve ısrarı, kahraman askerimizin ölümden yılmaması böyle burun buruna gelindikten sonra da daha aylarca müddet kanlı muharebe saflarının sürmesine yol açtı.”

Öyle anlaşılıyor ki Çanakkale, millî bütünlük ve beraberliğin tam anlamıyla yaşandığı son sahne olmuştur. Kurtuluş Savaşı’nda bile birçok bölünmenin, zıtlaşmanın yaşandığını bilenler bu hükmü abartılı bulmazlar.

Çanakkale, Anadolu toprağında bir askerî operasyonun imkânsızlığını göstermiş, kafalarını “Şark Meselesi”nden bir an bile kurtaramayanlar Anadolu’yu kurcalamaya, zehirlemeye metod değiştirerek devam etmişlerdir. Yani harp “Çanakkale Ruhu” üzerinde olacaktır artık.

İngiltere son denemeyi Yunanlılara yaptırmış ne var ki onlar da denize dökülerek boğulmuşlardır...

Türkiye “Çanakkale Ruhu”nu siyasette, ekonomide, eğitimde teşkilatlandıramamanın sıkıntısını çekmektedir.

Yıl 1915...

Mehmetçik Çanakkale’de yaralanmış, Haydarpaşa Hastanesi’nde tedavi edilmiştir. Artık ayağı sakattır. Yeniden cepheye gönderilmez ve hastane hizmetlisi olarak alıkonulur.

Mütarekeden az önce Haydarpaşa İstasyonu’ndan hastaneye götürülmek üzere kendisine hasta bir İngiliz esiri teslim edilir...

Dizini Çamurlu Karların İçine Koyar Ve...

“Gece yaklaşmıştır. Hava kararmaktadır. Soğuk bir rüzgârla lapa lapa kar yağmaya başlamıştır. Yakalar kalkmakta, adımlar sıklaşmaktadır. Bir iki kişinin koşması başkalarına da sirayet etmiştir. Yalnız İngiliz çavuşu

gittikçe yürüyüşünü ağırlatmakta üç beş adımda bir bastonuna dayanarak dinlenmektedir.

Mehmetçik telâş ve hiddet içindedir. İki de bir İngiliz'in kolunu çekmekte, durduğu yerde kocaman yırtık potinleri ile tepinmekte, etrafına çamurlu sular sıçratarak söylenmektedir.

"Çabuk ol be... O deve gibi bacakları az açıversen ne olur ki?"

Sonra onun anlamadığını görerek elleri ile kolları ile işaretler yapmakta, koşanları, hastaneyi, gökyüzünü göstermektedir.

İngiliz fazlasıyla hastadır. Kansız yüzü bütün adaleleri içine çekiliyor gibi büzülmektedir. Kısık burnunun delikleri ve ince beyaz dudaklarının altında sırıtıyor gibi görünen dişleri ile bir iskelete benzemektedir.

Bu düşkünlüğüne rağmen şaşılacak kadar dik kalan uzun vücudu kurulması bitmiş bir makine gibi ağır sarsak hareketlerle adım adım ilerlemektedir.

Mehmetçik dehşetli bir İngiliz düşmanıdır. Ötekilere pek kızmaz. İngilizler için "Elime verseler tövbeler olsun hapsini kör işkembeci bıçağıyla doğrarım… Sulh değil ya olmaz da ahrette melekler aramıza girse yine barışmam." derdi. Evet, bütün ötekileri üzerimize saldırtan hep o idi.

Mehmetçik İngiliz'e merhamet ve yardım etmeyi affedilmez bir zaaf, şehit kardeşlerine karşı bir günah addetmektedir. Onun için belki acırım korkusu ile yüzüne bakmamakta eli ile dürtüştürerek söylenmektedir.

"Haydi, yürü Allah'ın belâsı! Tövbeler olsun seni yol ortasında bırakıp giderim. Hastaneyi de bulamaz, geberip kalırsın."

Sonra tehdidinin kuru sıkı olmadığını anlatmak için onu bırakmakta, sakat ayağını sürterek bir zaman hızlı hızlı gitmekte, ağaçların arkasına saklanarak onu gözetlemektedir. Fakat İngiliz'in yine aldırmadığını bilakis bastonuna dayanarak daha uzun müddet dinlendiğini görerek bağıra çağıra geri dönmektedir.

Geçide vardıklarında İngiliz büsbütün "stop" deyip durur. Sırtını parmaklığa dayar, başını havaya kaldırır. Yüzüne inen karlara gizli bir şeyler söyler gibi hafif hafif dudaklarını oynatır.

Mehmetçik büsbütün telâşlanmıştır. Pandomima oynar gibi el işaretleri ile "Vay Anam" der.

“Ben ona adam ol derken o büsbütün cudam oldu be. Hey beri bah… Hele şöyle gımılda bakayım… Yürü de evvelki gibi yürü razıyım… Çok galmadı… Orada seni rahat yatağa yatırırlar. Sıcak yemek verirler. Haftaya kalmaz domuz gibi olursun… Keşkeleyim ben senin yerinde olsam… Bak, bu akşam karavanaya yetişemezsem…”

Kürklü paltosunun yakası içinde yüzü yarı yarıya kaybolmuş kıranta bir Rum yanlarında durur. Hastaya İngilizce birkaç kelime söyler. Sonra Mehmetçiğe:

“Yazık bre… Düşman müşman ama günahtır. Koy bir araba içine bunu.” der.

Mehmetçik gülümser:

“Param olsa ben dabanımın altına yama vurdururum çorbacı. Bak, ayağımın biri zabahtan beri baluk gibi su içinde geziyor. Acıdınsa çeviriversene bir araba!”

Rum son sözü işitince hemen döner, süratle yoluna devam eder. Mehmetçik arkasından merhamet ve müsamaha ile tebessüm eder. Yere tükürür. Bu ümidinin de kesildiğini görünce tekrar İngiliz’e döner:

“Görüyon ya o da olmadı. Gaderine küs… Nidelim. Gayri günah benden gitti. Bir gayret etmezsen zabaha kadar garşı garşıya otururuk.”

Mehmetçik artık gülmekte, şaka etmektedir. Bu onun tabiatıdır. Tehlike karşısında evvelâ telâşa düşüyor, korkuyor görünürdü. Fakat felâket çatınca inanılmaz bir sabır ve neşe ile karşılar, acıya sıkıntıya güler, tahammül ederdi.

Etrafına fabrikadan çıkan şimendifer amelesinden, esnaf çıraklarından, yağmur kar altında elleri ceplerinde yalınayak dolaşan serserilerden bir kalabalık toplanmıştır. İhtiyar bir mandalcı kulağına bir şeyler söyler. Mehmetçik fena halde kızar:

“Hedi işine hedi! Eğleniyon mu benle?”

Kovar fakat bu tavsiye ettiği çare onu düşündürmeğe başlar. Hasta esiri sokakta bırakamayacaktır. İte kaka önüne düşürüp sürümek de doğru olmayacaktır.

Mehmetçik uzun uzun düşündükten sonra kararını verir ve kâh İngiliz’e, kâh kalabalığa dönerek nutka başlar:

“Ulan be uğursuz! Seni buralara kırmızı mettuplarla ben mi davet ediverdim? Ulan senin benimle ne alıp veremeyeceğin var?”

Söyledikçe coşar, kızar:

“Ulan para sende, rahat sende, memleket sende, dükkân tezgâh sende… Hay domuz… Gözünü toprak doyurası! Yedi deniz aşırı yerden kale gibi gemilerine binip ne halt aramaya gelirsin, benimle muharebeye tutuşursun. Beni öldürüp de yamalı donumu mu alacaksın? Ne adını bilirim ne memleketini bilirim. Seni Çanakkale’ye geldi derler davarımı satar, ocağımı söndürür, çoluk çocuğumun her birini bir yana dağıtır, gelirin. Muharebede kahpece yanına sokmadan, suratını göstermeden verirsin ateşi. Şırapnelini yerin, ayağım sakat kalır. Tayyarelerinden çiviler düşer üstüme. Siperlerinde kör boğazının yediğini ben düğünümde bulup yiyemem. Sonra az başın sıkıldı mı “Teslim! Teslim!” ellerini açarsın. Gelir başıma hasta olursun. Yol ortasında “Ben gidemem” deyip direnirsin.

Canımı almaya, ganımı emmeğe geldin. Elime düştün. Seni bir depmede yere gömsem yeridir. İlle zebunluğunu görüyorum. Besbelli bir taksiratım var ki Cenab-ı Mevlâ seni bu dünya âlemde bana musallat etti. Gel başımın belâsı, gel, seni sırtımda taşıyayım da tamam olsun.”

Yavaş yavaş hasta İngiliz’in önünde yere çömelir. Topal ayağını kıvırmak için dizini yere, çamurlu karların içine koyar. Düşmanını bileklerinden tutarak sırtına yükler.

Çehresinde tatlı bir sükûnet, vücutlarının biçimi, çehrelerinin rengi ve çizgileri birbirinden o kadar farlı olan Mehmetçikleri zaman zaman ayırt edilemeyecek kadar birbirine benzeten asil ve güler yüzül feragat vardır.”[208]

Kardeşime

O kadar yandı mı bağrın ey çocuk?
Ecelin sunduğu şerbeti içtin!
Sırayı saygıyı unuttun çabuk,
Sebep ne ağandan ileri geçtin?

Yirmi üç baharı kavuran ateş
Güllerin kalbini dağlasa çok mu?
Bir damla şebneme susadı güneş
Sümbüller sararsa hakları yok mu?

Yurduna son damla kanını verdin,
Ah cömerd kardeşim, sana pek yazık!
El fitre verdi sen canını verdin
Ne acı bir Şeker bayramı yaptık!

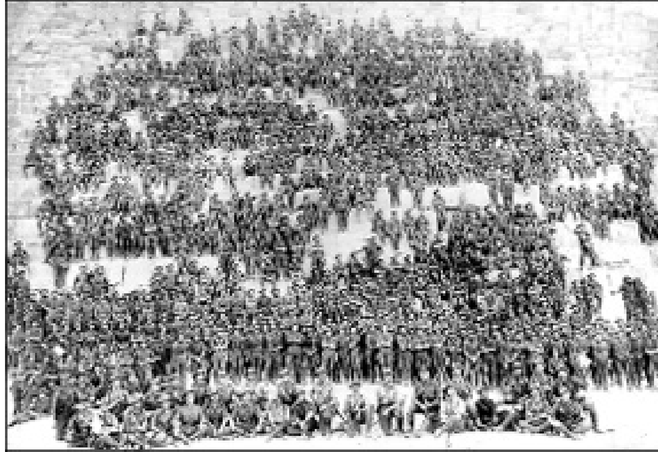
Yâd eller dağıttı halka gül suyu
Yok sana gözyaşı dökecek anan!
Kardeşim üzülme müsterih uyu,
Ne mutlu, gülüyor zavallı vatan!

Bir çile ipekten yumuşak sinen
Serhaddi tuttu balkanlar gibi
Kaşından daha çok bıyığın yokken
Döğüştün yeleli aslanlar gibi

Ne beyaz bir mermer ne bir az yaldız
Nerede yaptığın o altın destan?
Sürekli alkıştan utanan adsız,
Koca şehnâmene konmamış imzân

Ne kadar aradım senin kabrini
Yok diye boynunu büktü her çiçek.
Yanıldım, kardeşim, bağışla beni,
Sen arzdan semâya naklettin, gerçek…

İdris SABİH[209]

Üstte: Anzak askerleri Gelibolu'ya gelmeden önce piramitler önünde.

Üstte: İngiliz askerleri Gelibolu sahilinde.

Üstte: İngiliz topçu birliği…

Yarbay Mustafa Kemal İstanbul’dan gelen heyete bilgi veriyor.

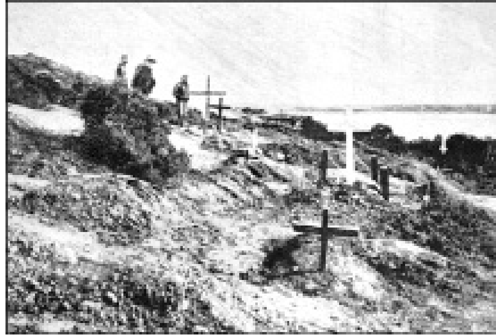
Harekât merkezlerinden biri…

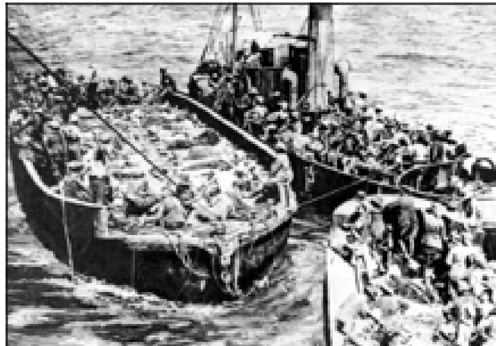
Türk askeri beklemede…

Geldiler…
İtilaf Kuvvetleri karaya asker çıkartıyor...

Gördüler…
Gelibolu’da İtilaf Kuvvetleri mezarları...

Gittiler…
İtilaf Kuvvetleri çekiliyor…

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1915'te Çanakkale'de Türk, Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı, Deniz Basımevi, 1957.

A. Cemaleddin Saraçoğlu, *Çanakkale Zaferi*, Hilmi Kitap, İstanbul, 1953.

Alan Moorehead, *Çanakkale Geçilmez*, Çeviren: Günay Salman, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.

Ali İhsan Sâbis, *Harp Hatıralarım, I. Dünya Harbi*, c. I, Nehir Yayınları, İstanbul, 1990.

Asker Kahramanlar, Gn. Kr. Bş. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Bş., Kültür Bankası Yayınları, Ankara, 1988.

Asker, Yönetici, İnsan, Gn. Kr. Bş. KKK Yayınları, Ankara, 1995.

Aziz Kaylan, *Çanakkale İçinde Vurdular Beni*, Tercüman 1001 Temel Eserler, No: 78.

Baha Vefa Karatay, *Mehmetçik ve Anzaklar*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1987.

Belgelere Göre Eceabat Kılavuzu, Hazırlayanlar: Şenay S. Okay, M. Vedat Okay, İbrahim Alp, Güner Ertem, Fahri Danışman, Sevgi Vural, Kale Seramik Kültür Hizmeti, İstanbul, 1981.

Burhan Sayılır, *Çanakkale, Ümitler, Yanılgılar, Gerçekler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2003.

Carl Mühlman, *Çanakkale Savaşı*, Çeviren: Sedat Umran, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003.

Cemil Conk, E. Gn., *Çanakkale Conkbayırı Savaşları*, Gn. Kr. Bş. Harp Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara, 1959.

Cepheden Mektuplar, MSB, Hazırlayanlar: Hülya Yarar, Mustafa Delialioğlu, Ankara, 1999.

Çanakkale 1915, MSB., Hazırlayanlar: Hülya Yarar, Mustafa Delialioğlu, Hülya Aysan, Göktuğ Demiröz, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

Çanakkale Hatıraları, c. I, Arma Yayınları, İstanbul 2001. Hazırlayan: Metin Martı (Arma Yayınları bu ciltlerde çok önemli hatıraları bir arada

yayınlamıştır.)

Çanakkale Raporu, Halis, Eser Matbaası, İstanbul, 1975.

Edward J. Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum, I. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, Çeviren: Tanju Akad, Kitap Yayınları, İstanbul, 2003.

Eftal Şükrü Batmaz, *Cepheden Cepheye Esaretten Esarete-Ürgüplü Mustafa Fevzi Taşer'in Hatıraları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Ekrem Şama, *Şu Boğaz Harbi*, Gonca Yayınları, İstanbul, 2003.

Emin Çöl, *Çanakkale-Sina Savaşları*, Güryılmaz Matbaası, Ankara, 1977.

Emrullah Nutku, *Çanakkale Şanlı Tarihine Bir Bakış*, Özyurt Basımevi, 1975.

Fahrettin Altay, E. Org., *10 Yıl Süren Savaş ve Sonrası*, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970.

Fahri Belen, *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitap, İstanbul, 1973.

Fahri Belen, E. Korg., *1. Cihan Harbinde Türk Harbi*, c. II, Gn. Kr. Bş. Kkk Yayınları, Ankara, 1964.

Faruk Aydın–Erkan Göksu, *İngiliz Savaş Muhabiri Bartlett'in Gözüyle Çanakkale Savaşı'nın İçyüzü*, Bilge Yayınları, Ankara, 2003.

Fikret Günesen, *Çanakkale Savaşları*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988.

Gıyas Yetkin, *Yaratanların Ağzından 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi*, Türkiye Eski Muharipler Cemiyeti Yayınları, Gn. Kr. Basımevi, 1966.

Harp Tarihi Notları, Harp Okulu Basımevi, 1953.

İ. Hakkı Sunata, *Gelibolu'dan Kafkaslara I. Dünya Savaşı Anılarım*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003.

İhsan Ilgar, *Çanakkale 1915*, Ak Yayınları, İstanbul, 1969.

İsmail Kayabalı–Cemender Arslanoğlu, *Çanakkale Savaşı 1915*, Ankara, 1975.

Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çeviren: M. Şevki Yazman, Burçak Yayınları, İstanbul, 1968.

M. İhsan Gençcan, *Çanakkale Savaşlarından Altın Harfler*, 1993.

Mahmut Boğuşlu, *I. Dünya Harbi*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1997.

Mehmet Ali Eren, *Aksiyon*, Sayı 223, 13–18 Mart 1999.

Mucip Kemalyeri, *Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu ve Azerbaycan Savaşı*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Hazırlayanlar: Uluğ İldemir, TTK Yayınları, Ankara, 1968.

Nail Ekici, Derman Boyladı, Mehmet Alatakin, *Cumhuriyet'e Kan Verenler*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

Niyazi Ahmet Banoğlu, *Türk Basınında Çanakkale Günleri*, Türk Basın Birliği Yayınları, İstanbul, 1982.

Ruşeh Eşref, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat*, 5. Baskı, İstanbul Devlet Matbaası, 1930.

Ruşen Eşref Ünaydın, *Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki*, TTK Yayınları, Ankara, 1960.

Savaş Menkıbeleri Dergisi, No: 2, Gn. Kr. Basımevi, Ankara, 1973.

Selâmi Münir, *Mehmetçik Çanakkale'de*, (*Çanakkale'de Yedek Subay Kâzım Kayatürk'ün Hatıraları*) Yusuf Ziya Balçık K, İstanbul, 1937.

Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cem Yayınları, İstanbul, 1983.

Tekin Arıburun, "Kahraman 57. Şehitler Alayını ve Kumandanı Şehit Yarbay Hüseyin Avni Bey'i Anarken", *Yeni Düşünce*, 15 Ağustos 1981 tarihli 5. sayıda başlayan yazı dizisi.

Tema Larousse, Milliyet, c. I.

Yahya Akyüz, Prof. Dr., *Çanakkale Savaşlarının Sebep ve Sonuçları*, Uluslararası Sempozyum, (14-17 Mart 1990) TTK Yayınları, Ankara, 1993. (Çanakkale Savaşları ve Fransız Kamuoyu)

Yaşayan Çanakkaleli Muharipler, Hazırlayanlar: Cahit Önder, Mustafa Kibar. (Doğumunun 100. yılında Atatürk'ün Silah Arkadaşları) Çanakkale Seramik Fabrikaları A. Ş. Kültür Hizmeti.

Yusuf İzzettin Barış, Prof. Dr., *Çanakkale Savaşları*, Ankara, 2000.

139 *1915'te Çanakkale'de Türk*, s. 41. (Kısaltılmıştır.)

140 *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, c. II, Türkiye Gazetesi Yayınları, s. 150.

141 Hasan Etem'in, yeğeni Etem Üngör'den alınan bu mektubu Çanakkale'deki müzede sergilenmektedir. Etem Üngör 1966'da yayınladığı Türk Marşları adlı eserini Hasan Etem'e ithaf etmiştir. Hasan Etem şehit olduğunda 25 yaşındaydı. Çanakkale'de gazi olan kardeşi Halit 22 yaşındaydı ve 31 yıl polislik yaptıktan sonra 1948'de vefat etmiştir.

142 *Asker, Yönetici, İnsan*, s. 56.

143 İ. Hakkı Sunata, *Gelibolu'dan Kafkaslara*, s. 108.

144 A.g.e., s. 202.
145 Ruşen Eşref Ünaydın. 1892–1959. Öğretmen. Gazeteci. Yazar. Milletvekili ve Diplomat. Ruşen Eşref'in bu mülâkatları Yeni Mecmua'nın 18 Mart 1915 zaferinin yıl dönümü münasebetiyle çıkan özel sayısında yayınlanmıştır. Derginin üzerinde yayın tarihi yoktur. Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri Uluğ İldemir bu özel sayının 1918 Baharında yayınlanmış olabileceğini söyler. Bu mülâkatlar, hatıraların ilk ciddi yayınlarından birisi olarak ayrı bir öneme sahiptir. Mülakatların tamamı için: Ruşen Eşref, *Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki*, TTK Yayınları, Ankara, 1960.
146 Kısaltılarak ve özetlenerek alınmıştır. Askerlik ilmine ilişkin bilgi ve açıklamalara bu kısaltmada yer verilmemiştir.
147 *Harp Tarihi Notları*, Harp Okulu Basımevi, 1953.
148 İ. Hakkı Sunata, a.g.e., s. 124.
149 *Cepheden Cepheye*, s. 11.
150 Carl Mühlman, a.g.e., s. 152.
151 *Cepheden Mektuplar*, s. 197.
152 *Yeni Düşünce*, 15 Kasım 1981, Sayı 11. (57. Alay Emir Subayı Teğmen Alaaddin'den)
153 İ. Hakkı Sunata, a.g.e., s. 138.
154 Emrullah Nutku, a.g.e., s. 61.
155 Sokrat İncesu, *Çanakkale Hatıraları*, c. 1, s. 434.
156 Prof. Dr. Yusuf İzzettin Barış, a.g.e., s. 95.
157 *Savaş Menkıbeleri Dergisi*, Gn. Kr. Harp Tarihi Bş., No 2, Ankara, 1973.
158 Selâmi Münir, *Mehmetçik Çanakkale'de*, s. 33.
159 Cemil Conk, a.g.e., s. 15.
160 Burhan Sayılır, a.g.e., s. 69.
161 Niyazi Ahmet Banoğlu, "Türk Basınında Çanakkale Günleri", *İkdam*, 5 Eylül 1915, s. 25.
162 Mucip Kemalyeri, a.g.e., s. 74.
163 Fikret Günesen, a.g.e., s. 191. (Ashmead Bartlett)
164 Burhan Sayılır, a.g.e., s. 79. (Sydney Mosley)
165 a.g.e., s. 85.
166 *Asker Kahramanlar*, s. 19.
167 Prof. Dr. Yusuf İzzettin Barış, s. 101.
168 *Yeni Düşünce*, 1 Aralık 1981, Sayı 12.
169 Niyazi Ahmet Banoğlu, a.g.e., s. 57.
170 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 225.
171 *Charles E. W. Bean'in Harp Notları*, 1979'da yayınlanmıştır. Bean için bkz. Faruk Aydın–Erkan Göksu, İngiliz Savaş Muhabiri Bartlett'in Gözüyle Çanakkale Savaşı'nın İçyüzü, Bilge Yayınları, Ankara, 2003.
172 Mehmet Niyazi, 22 Mart 1999, *Zaman*.
173 M. İhsan Gençcan, *Çanakkale Savaşlarından Altın Harfler*, s. 63.
174 *Cepheden Mektuplar*, s. 195.
175 *Cepheden Mektuplar*, s. 63.
176 *Cepheden Mektuplar*, s. 37.
177 Niyazi Ahmet Banoğlu, "Türk Basınında Çanakkale Günleri", *İkdam*, 11 Eylül 1915, s. 29.
178 Ekrem Boz, a.g.e., 28.
179 *Cumhuriyete Kan Verenler*, s. 75.
180 Fahrettin Altay, a.g.e., s. 113.
181 Burhan Sayılır, a.g.e., s. 129.
182 Niyazi Ahmet Banoğlu, "Türk Basınında Çanakkale Günleri", *İkdam*, 31 Ağustos 1915, s. 19.
183 İhsan Ilgar, "Çanakkale 1915", *Harp Mecmuası*, s. 108.

184 Ruşen Eşref, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat*, s. 50.
185 Nurhan Bernard, *Sabah*, 5 Ekim 1999. (Zikreden: Ekrem Şama, "Şu Boğaz Harbi". s. 307.)
186 Charles Royan, *Kızılay Emri Altında Plevne ve Erzurum, 1877–1878, Türk-Rus Harbi*, Çeviren: Ali Rıza Seyfioğlu, s. 170-172. (Zikreden E. Korg. Hüseyin Işık, *Yabancı Gözüyle Türkler ve Türk Ordusu*, s. 55, Gn. Kr. Bş. Y, Ankara, 1995.)
187 Baha Vefa Karatay, a.g.e., s. 66.
188 a.g.e., s. 149.
189 a.g.e., s. 63.
190 Hikmet Feridun Es, Yedigün, 12 Haziran 1935, *İlk Türk Hastabakıcısının Hatıraları*. (Zikreden Aziz Kaylan, a.g.e., s. 71.)
191 Cemal Kutay, *Tarih Ne Zaman İbrettir*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1980, s. 36.
192 *Asker, Yönetici, İnsan*, s. 68. (Avustralya'nın Age gazetesinde 25 Nisan 1991 tarihli nüshasında John Lahey imzası ile yayınlanmış yazı.)
193 a.g.e., s. 70.
194 Baha Vefa Karatay, a.g.e., s. 165.
195 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 221.
196 İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, a.g.e., s. 73.
197 İsa Kocakaplan, *Türk Edebiyatı*, Sayı. 353, Mart 2003.
198 L.V. Sanders, *Türkiye'de 5 Yıl*, s. 92.
199 A.g.e., s. 130.
200 A.g.e., s. 95.
201 Bartlett, Suvla çıkarması ve sonrasından bahsetmektedir.
202 Faruk Aydın-Erkan Göksu, *İngiliz Savaş Muhabiri Bartlett'in Gözüyle Çanakkale Savaşının İçyüzü*, s. 74.
203 *Çanakkale 1915*, MSB, s. 227.
204 *Yaşayan Çanakkaleli Muharipler*, s. 124.
205 Emin Çöl, *Çanakkale–Sina Savaşları*, s. 48.
206 İhsan Ilgar, *Çanakkale 1915*, s. 103.
207 Niyazi Ahmet Banoğlu, a.g.e., s. 70.
208 Reşat Nuri Güntekin, *Hayat*, 24 Şubat 1927. (Atatürk Devri Türk Edebiyatı 2. Bölüm, c.1, s. 431. Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci, Abdullah Uçman. Kültür Bak. Yayınları, Ankara, 1992.)
209 Bu şiir Çanakkale şehidi, Subay vekili Ahmet Tevfik için yazılmıştır. *Harp Mecmuası*, Sayı 9, s. 133. (Ziver Tezeren, *Çanakkale Savaşları Kahramanlık Şiirleri Antolojisi*, Çanakkale Seramik Fab. A.Ş, İstanbul, 1990.)